

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบริหารสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต ๑” ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร
  - ๒.๑.๑ ความหมายของการบริหาร
  - ๒.๑.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร
  - ๒.๑.๓ ความหมายของการบริหารโรงเรียน
  - ๒.๑.๔ ความสำคัญของการบริหารโรงเรียน
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
  - ๒.๒.๑ ความหมายของสิ่งแวดล้อม
  - ๒.๒.๒ ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม
  - ๒.๒.๓ หลักการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน
  - ๒.๒.๔ แนวทางการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา
    - ๑) ด้านการบริหารจัดการ
    - ๒) ด้านการจัดการเรียนรู้
    - ๓) ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้
    - ๔) ด้านสัมพันธ์กับชุมชน
- ๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหาร

การบริหารเป็นกิจกรรมของสังคมมนุษย์ เกิดขึ้นมาควบคู่กับการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นกระบวนการที่ช่วยให้สังคมมนุษย์ดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้กิจกรรมหรืองานบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในทางทฤษฎีได้มีผู้ให้ความหมายของการบริหาร ไว้มากมายหลายแนวคิด ดังนี้

วิโรจน์ สารรัตน์, (รศ.ดร.) ได้กล่าวถึงการบริหาร หมายถึง กระบวนการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์การ อย่างมีประสิทธิภาพ (efficient) และ ประสิทธิภาพ (effective) โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหาร (Administrative Functions) อย่างน้อย ๔ ประการ คือ การวางแผน การจัดการ การนำ และการควบคุม ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบที่จะให้มีการปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^๑

บรรจบ เนียมมณี ได้ให้ความหมายว่าการบริหารคือกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาทำงานร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างร่วมกันโดยประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้^๒

- ๑) บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป
- ๒) ต้องมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน
- ๓) ต้องมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการกระทำร่วมกันเด่นชัด
- ๔) วัตถุประสงค์นั้น ๆ ต้องตรงกันในหมู่บุคคลผู้ร่วมกระทำ

สมศักดิ์ คงเที่ยง อธิบายความหมายของการบริหาร ดังนี้^๓

การบริหาร หมายถึง ศาสตร์และศิลป์ในการทำให้สิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำจนเป็น ผลสำเร็จ กล่าวคือ ผู้บริหารไม่ใช่เป็นผู้ปฏิบัติ แต่เป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติทำงานจนสำเร็จตามจุดหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว

การบริหาร หมายถึง กระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหาร หมายถึง การทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ที่ร่วมปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน

การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลาย ๆ อย่างที่บุคคลร่วมกันกำหนดโดยใช้กระบวนการอย่างมีระบบและให้ทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

รุจิร ภู่อาระ อธิบายความหมายของการบริหารว่า เป็นกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งประกอบไปด้วย การวางแผน การจัดหน่วยงาน การอำนวยการ รวมถึงการควบคุม ที่ถูกพิจารณาจัดกระทำขึ้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยใช้กำลังคนและทรัพยากรที่มีอยู่^๔

^๑ วิโรจน์ สารรัตน์, (รศ.ดร.), แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐.

^๒ บรรจบ เนียมมณี, หลักการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ, ๒๕๒๓), หน้า ๒๖๑.

^๓ สมศักดิ์ คงเที่ยง, หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มิตรภาพ การพิมพ์และสตูดิโอ, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^๔ รุจิร ภู่อาระ, การบริหารหลักสูตรในสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บั๊ค พอยท์, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

ประธาน คงฤทธิศึกษากร ได้ให้ความหมายการบริหารคือการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การโดยมีหลักการดังนี้^๕

๑) ต้องมีองค์การ (Organization) และองค์การนั้นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) อันแน่ชัด

๒) ต้องมีคนทำงานร่วมกันคนเป็นส่วนสำคัญในการบริหารหรือการทำงาน

๓) ต้องมีทรัพยากรในการบริหารซึ่งนอกจากคน (Man) แล้วจะต้องมีทรัพยากรอื่น ๆ ที่สำคัญได้แก่เงิน (Money) วัสดุ (Material) ในการทำงาน

๔) ต้องมีการจัดการในการบริหารหรือการทำงานเพื่อให้การทำงานเป็นไปโดยราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์

วิช วิรัชนิภาวรรณ กล่าวว่า “การบริหารหมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐและ/หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับ คน สิ่งของ และหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น การบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) การบริหารงานทั่วไป (Management) การบริหารการให้บริการประชาชน (Market) การบริหารคุณธรรม (Morality) การบริหารข้อมูลข่าวสาร (Message) การบริหารเวลา (Minute) การบริหารการวัดผล (Measurement) เช่นนี้เป็นการนำปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหารที่เรียกว่า “9M” แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ความหมาย”^๖

เฮอร์เบิร์ต ไชมอน (Herbert A. Simon) ให้ทัศนะของการบริหาร หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง ความหมายของการบริหารเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่มีลักษณะ คือ^๗

๑) เป็นกิจกรรมกลุ่มไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง

๒) โดยที่สมาชิกในกลุ่มร่วมมือกันทำอย่างประสานสัมพันธ์กันไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

๓) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างทั้งที่เป็นเป้าหมายร่วมกันของกลุ่มเป้าหมายองค์การและเป้าหมายของสมาชิกแต่ละคนซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน

^๕ ประธาน คงฤทธิศึกษากร, สุขาภิบาลในฐานะปกครองตนเอง, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๖.

^๖ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาองค์กรความรู้ตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ. (กรุงเทพมหานคร : นิติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๓๙.

^๗ Herbert A. Simon, *Administrative Behavior*, (New York: Macmillan, 1947), p. 3.

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ กล่าวว่า “การบริหารหมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมมือกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง ที่บุคคลร่วมกันกำหนด โดยใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบและใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า”^๘

ชาญชัย อาจินสมาจาม ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร (Administration) มีควมคู่มา กับมนุษย์เป็นเวลานาน มนุษย์นอกจากจะอยู่ในสิ่งแวดล้อมและได้รับประสบการณ์ จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมแล้วมนุษย์ก็จะประมวลประสบการณ์ เหล่านั้นนำมาถ่ายทอดให้กับชนรุ่นหลัง การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการจึงได้เกิดขึ้น ชีวิตและการศึกษาจึงเป็นไปอย่างธรรมชาติ แต่เมื่อมีความรู้ใหม่ๆเกิดขึ้น จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น สิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ก็เริ่มมีความซับซ้อนมากขึ้นเช่นเดียวกัน มนุษย์จึงเริ่มรวมเข้าเป็นชุมชนเล็ก ๆ และต่อมาเป็นชุมชนใหญ่ขึ้นเพื่อสนองความต้องการของตนเองทั้งทางกายภาพและทางสังคม^๙

ธีระรัตน์ กิจจักษ์ ให้ความหมายของการบริหารว่า การบริหารคือการใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการศึกษา (Administration Resource) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๐}

ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ และวิบูลย์ ไตวณะบุตร กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการเพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุกๆด้าน นับแต่บุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ เจตคติ พฤติกรรม คุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกันกับความต้องการของสังคม โดยกระบวนการต่างๆที่อาศัยควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคล และอาศัยทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำเนินชีวิตอยู่^{๑๑}

ประกอบ กุลเกลี้ยง และสิทธิศร ลัมบริบูรณ์ ได้กล่าวสรุปไว้ว่า การบริหารการศึกษา เป็นกิจกรรมที่สลับซับซ้อนกว่าการบริหารอื่น ๆ จึงต้องอาศัยรูปแบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพรูปแบบที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมไทยขณะนี้ และเป็นมาตรฐานที่สากลยอมรับ คือ การบริหาร โดยองค์กรคณะบุคคล การบริหารระบบนี้จะจัดให้คณะกรรมการมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยชี้ขาด และกำหนดนโยบายสำคัญที่มีความละเอียดถี่ถ้วน ในการตัดสินใจเพราะการบริหารเป็นกิจกรรมของกลุ่ม มีระบบและระเบียบในการทำงาน มีการประสานงานและแบ่งภาระรับผิดชอบการบริหารรัฐกิจ ผู้บริหารต้องทำงานกับคน ความสำเร็จ คือ การร่วมกับคนอื่นทำงาน

^๘ นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. **หลักการบริหารการศึกษา**. (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

^๙ ชาญชัย อาจินสมาจาม, **การบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๑), หน้า ๒๗.

^{๑๐} ธีระรัตน์ กิจจักษ์, **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**, (เพชรบูรณ์: คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^{๑๑} ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ และ วิบูลย์ ไตวณะบุตร, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

บริหารการศึกษาจึงควรบริหารในฐานะกิจกรรมเชิงมนุษยสัมพันธ์เป็นหลัก การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายในสังคมเข้ามาบริหาร โดยผู้บริหารการศึกษาเป็นผู้ส่งเสริม^{๑๒}

เสนอ **ติเยาว์** อธิบายความหมายของการบริหารไว้ว่า การบริหารเป็นการทำงานร่วมกับคนและอาศัยคนอื่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยแยกลักษณะของการบริหารออกเป็น ๕ อย่างคือ มีการทำงานร่วมกับคน มีเป้าหมายขององค์การร่วมกัน สร้างความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดในโลกให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งผู้บริหารต้องรับผิดชอบผลการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชาและต้องทำให้งานขององค์การบรรลุเป้าหมาย นั่นคือสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นแก่ลูกค้า ปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ขณะเดียวกันต้องสร้างความพอใจให้กับผู้ปฏิบัติงาน^{๑๓}

สมยศ นาวิการ ได้ให้ความหมายของการบริหารว่าหมายถึงกระบวนการวางแผนการจัดองค์การ การสั่งการและการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกในองค์กรและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในความหมายขององค์การที่กำหนดไว้^{๑๔}

สรุปได้ว่า การบริหารหมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ อย่างมีประสิทธิภาพ (efficient) และ ประสิทธิภาพ (effective) โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหาร (Administrative Functions) ประกอบด้วย ๔ ประการ คือ การวางแผน, การจัดการ การนำ และการควบคุม

๒.๑.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

การศึกษาวิวัฒนาการของทฤษฎีทางการบริหารจะช่วยให้ทราบถึงสิ่งที่มีมาก่อนหน้า อันจะช่วยให้เข้าใจถึงสิ่งที่มีอยู่ในปัจจุบันได้กระจ่างขึ้น สามารถจะสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างเหมาะสม และหากศึกษาย้อนหลังไปหลายพันปีก่อน อาจพบร่องรอยจากผลงานที่ปรากฏให้เห็นได้จากสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เช่น การสร้างปิรามิดหรือการสร้างระบบชลประทานของชาวอียิปต์โบราณ เป็นต้น ซึ่งผลงานเหล่านั้นทำให้เกิดข้อคำถามเชิงสงสัยกันว่าในยุคสมัยนั้นพวกเขาใช้หลักการบริหารรูปแบบใดในการสร้างสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น^{๑๕}

^{๑๒} ประกอบ กุลเกลี้ยง และสิทธิศร ลิ้มบริบูรณ์, การบริหารโดยองค์คณะบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, ๒๕๔๕), หน้า ๔.

^{๑๓} เสนาะ ติเยาว์, หลักการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

^{๑๔} สมยศ นาวิการ, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงกมล, ๒๕๒๒), หน้า ๑๘.

^{๑๕} รศ.ดร.วิโรจน์ สารรัตน์, แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา, หน้า ๑๒.

เฟรดเดอริก (Frederick W. Taylor) บิดาแห่งการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ เขาเชื่อว่า ปัญหาคนงานทำงานไม่เต็มศักยภาพนั้น สามารถจะแก้ไขได้ด้วยการออกแบบงาน และการจัดสิ่งจูงใจเสียใหม่ กรณีการออกแบบงานนั้นเขาเสนอหลักการไว้ ๔ ประการ คือ^{๑๖}

๑) ใช้วิธีการเชิงวิทยาศาสตร์กำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุด เพื่อทดแทนวิธีการที่คนงานเคยทำกันมาแบบลองผิดลองถูก

๒) มีการวางแผน เพื่อทดแทนการปล่อยให้คนงานเลือกวิธีการของเขาเอง

๓) คัดเลือกคนงานที่มีความสามารถ แล้วให้การฝึกอบรมและพัฒนาให้มีความทำงานร่วมกัน

๔) ใช้หลักการแบ่งงานกันทำระหว่างผู้บริหารและคนงาน เพื่อให้แต่ละฝ่ายทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมที่สุด

หัวใจสำคัญของหลักการดังกล่าวคือ การกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุด (One Best Way) จากวิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งเรียกกันในปัจจุบันว่า “time and motion study” ด้วยการวิเคราะห์สายพานการทำงาน แยกแยะงานออกเป็นส่วน ๆ จัดส่วนที่ไม่จำเป็นออกแล้ว กำหนดวิธีการทำงานที่จะช่วยระยะเวลา ลดค่าใช้จ่าย และลดแรงงานในการผลิตลง แต่ให้ผลผลิตตามมาตรฐานที่กำหนด

เฮนรี ฟาโยล (Henri Fayol) เชื่อว่า เป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative Sciences) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญ (Management Functions) เกี่ยวกับการบริหารประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร ๕ ประการ คือ^{๑๗}

๑) การวางแผน (Planning)

๒) การจัดองค์การ (Organizing)

๓) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding)

๔) การประสานงาน (Coordinating)

๕) การควบคุม (Controlling)

เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ เฮนรี ฟาโยล ยังได้จำแนกกระบวนการบริหารออกเป็น ๑๔ ประการ ที่สำคัญ คือ

(๑) **การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor)** ฟาโยล ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้นซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้

^{๑๖} Frederick, W. Taylor. อ้างใน รศ.ดร.วิโรจน์ สารรัตน์, แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา, หน้า ๑๔.

^{๑๗} Henri Fayol, อ้างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๗๘-๘๐.

(๒) อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility)

อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการจะได้รับมาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเห็นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

(๓) การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) คำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและทำให้เกิดการสับสนในลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) ประเมินอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนทำได้ยากและผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธและอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคต ถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

(๔) สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการจำนวน ที่ดีที่สุดในลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือ ความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูงและพนักงานระดับล่าง รวมถึง ความล่าช้าในการวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับชั้นการบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาการติดต่อสื่อสารลดลงและองค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น

(๕) การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การ ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสายการบังคับบัญชาแต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไร อย่างไร และมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไรสิ่งนี้ถือว่ามีความสำคัญเนื่องจากจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกระดับขององค์การ

(๖) การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารและคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มีการวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรมของกลุ่มหรือกิจกรรม ของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงที่ทำงานเป็นทีมร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนช่วยในการตัดสินใจว่าจะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์หลักการในข้อนี้ยึดหลักว่า กิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

(๗) **หลักความเสมอภาค (Equity)** ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์กร ซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้น เป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

(๘) **การออกคำสั่ง (Order)** หมายถึง วิธีการจัดการเกี่ยวกับองค์กรเพื่อให้องค์กรได้รับประโยชน์มากที่สุด และเป็นการจัดหาความพึงพอใจในโอกาสงานให้แก่พนักงาน โดยใช้ผังองค์กร (Organization chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งและหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้วัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์กรยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์กรจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตนเอง

(๙) **ความคิดริเริ่ม (Initiative)** เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำสิ่งต่าง ๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่งความคิดริเริ่มนี้ถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์กร เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ได้ ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์กรและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้วัดผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

(๑๐) **ความมีระเบียบวินัย (Discipline)** เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Energy) คำของร้อง (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา สำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลาย ๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ปฏิบัติงานและทำงานอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร ความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์กรกับคุณสมบัติผู้นำและเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติอย่างยุติธรรม

(๑๑) **ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel)** ระบบการให้รางวัลประกอบด้วยโบนัสและแผนการแบ่งกำไร เป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์กร ระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงานและองค์กร รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่มโดยการให้รางวัลเพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควรยุติธรรม และตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

(๑๒) **ความมั่นคงในงาน (Stability of tenure of Personnel)** ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เพื่อพนักงานอยู่ในองค์กรซึ่งมีแนวโน้มว่าจะทำงานเป็นทีมเป็นระยะเวลานาน โดยพยายามพัฒนาทักษะ และปรับปรุงความสามารถใน

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์การ การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบาย การประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่ในประเทศญี่ปุ่น

(๑๓) ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การที่จะได้รับ (Subordination of Individual Interests to the Common Interest) ผลประโยชน์ขององค์การถือว่าเป็นผลประโยชน์ของทุก ๆ คนหรือของทุกกลุ่มในองค์การในขณะที่ยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์การและสมาชิกภายในองค์การ

(๑๔) ความสามัคคี (Sprit de Corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์การ ที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่มงาน ในการออกแบบประยุกต์ของอำนาจหน้าที่ ตามลำดับชั้นภายในองค์การ และสิทธิในการสั่งการ หรือการบริโภค และความร่วมมือกัน ถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้องค์การบรรลุผลสำเร็จและมีการพัฒนาความสามัคคี จะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหารและคนงาน โดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหา ในสถานการณ์ที่สำคัญที่สุด เพราะความสามัคคีคือพลังเมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์การมีความแข็งแกร่ง

ลูเธอร์ กุลิค (Luther Gulick) ได้เสนอหลักการบริหารระบบราชการที่เรียกว่า Posdcorb Model มีรายละเอียดดังนี้^{๑๘}

P = Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการคาดคะเนเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ในอนาคต ซึ่งต้องคำนึงถึงทรัพยากรภายในองค์การ และสภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อให้แผนที่กำหนดขึ้นมีความรอบคอบและสามารถนำไปปฏิบัติได้

O = Organizing หมายถึง เป็นการจัดองค์การที่เป็นส่วนราชการโดยจัดแบ่งงานตามความชำนาญเฉพาะอย่าง จะพิจารณาปริมาณงาน คุณภาพงานขนาดของการควบคุม และ แบ่งสายงานหลักและสายงานที่ปรึกษา โดยคำนึงถึงอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบควบคู่กันไป

S = Staffing หมายถึง การจัดหาบุคคลเข้าทำงาน เป็นการคัดเลือกบุคคลให้เข้ามาดำรงตำแหน่งภายในองค์การ โดยพิจารณาจากบุคคลที่มีความสามารถที่เหมาะสมให้ได้ ในปริมาณ ที่เพียงพอจะทำให้งานสำเร็จได้

D = Directing หมายถึง การสั่งการหรือการอำนวยการ เป็นการกำกับดูแลสั่งงานผู้ใต้บังคับบัญชา โดยอาศัยลักษณะความเป็นผู้นำ การจูงใจ ศิลปะการปกครองคน และการสร้าง มนุษยสัมพันธ์ของผู้บังคับบัญชา

CO = Coordinating หมายถึง การประสานงาน เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดี กับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานทุกฝ่าย ทั้งในระดับสูงกว่า ต่ำกว่า และการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา

^{๑๘} Luther Gulick, อ้างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์, องค์การและการจัดการ, หน้า ๘๖.

R = Reporting หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานเป็นการนำเสนอผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติงานจากผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้บริหารระดับต่าง ๆ โดยมีการติดต่อสื่อสารแบบเป็นลายลักษณ์อักษร

B = Budgeting หมายถึง การงบประมาณ เป็นเครื่องมือที่นำมาใช้ในการควบคุมการปฏิบัติงาน โดยใช้วงจรงบประมาณซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ การเตรียมของอนุมัติงบประมาณการเสนอ ให้ผู้บังคับบัญชาให้ความเห็นชอบ การดำเนินงานตามงบประมาณ การตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณตามแผนที่เสนอขอไว้

คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจมหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้กล่าวถึงแนวคิดของฟาโย (Henry Fayol) นักวิชาการเหมืองแร่ชาวฝรั่งเศสผู้เป็นต้นกำเนิดในการเสนอองค์ประกอบมูลฐานของการบริหารแบบกระบวนการ๕ประการที่เรียกว่า POCCC ไว้ดังนี้^{๑๙}

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึงการสร้างทางเลือกหรือแนวทางดำเนินการไว้ล่วงหน้าเพื่อใช้ในการตัดสินใจในอนาคต

๒) การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึงการกำหนดโครงสร้างหน่วยงานและระบุหน้าที่โดยการผสมผสานระหว่างวัตถุดิบและเงิน

๓) การบังคับบัญชา (Commanding) หมายถึงการทำให้เกิดการดำเนินงานตามที่ได้มีการกำหนดไว้ซึ่งการบังคับบัญชาที่ดีนั้นจะต้องมีการติดต่อสื่อสาร ๒ ทางกล่าวคือการยอมให้ผู้บังคับบัญชาสามารถแสดงความคิดเห็นได้

๔) การประสานงาน (Coordinating) หมายถึงการรวมความพยายามของผู้ปฏิบัติงานและช่วยสนับสนุนให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างกันเพื่อให้การทำงานสำเร็จ

๕) การควบคุม (Controlling) การติดตามการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

วิโรจน์ สารรัตน์ ได้เสนอกระบวนการบริหารตามขั้นตอนของ POSDCoRB Model ซึ่งเป็นแนวคิดของ ลูเธอร์ กุลลิค (Luther Gulick) ดังนี้^{๒๐}

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดโครงการไว้ว่า จะทำอะไรในการบริหารการศึกษาผู้บริหารจำเป็นจะต้องรู้จักวางแผน เพราะการวางแผนเป็นหลักการสำคัญขั้นมูลฐานของกระบวนการบริหาร ผู้บริหารจะต้องตระหนักเสมอว่าแผนงานเป็นหลักและเป็นรากฐานของการปฏิบัติงานทั้งปวง ถ้าปราศจากแผนงานแล้วโอกาสที่ผู้บริหารจะทำงานให้ได้ผลมีน้อย การวางแผนอาจจัดทำเป็นแผนระยะสั้น แผนระยะกลาง หรือแผนระยะยาวก็ได้ รูปแบบของการวางแผนการประกอบด้วยนโยบาย วัตถุประสงค์ แนวทางปฏิบัติ หรือวิธีดำเนินการมาตรฐานของงาน ในการวางแผนนั้นผู้บริหารการศึกษาจะต้องคำนึงอยู่เสมอว่าจะทำอะไร (What) จะมองให้ใครทำ (Who) จะทำที่ไหน (Where) จะทำเมื่อไร (When) และจะทำอย่างไร

^{๑๙} คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ, สรุปเนื้อหาวิชาทฤษฎีองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๙ .

^{๒๐} วิโรจน์ สารรัตน์, (รศ.ดร.), แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา, หน้า ๑๔ - ๑๗.

(How) นอกจากนั้นผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม สภาพภูมิศาสตร์ ดินฟ้าอากาศ คุณค่าทางสังคม พฤติกรรมบุคคลตลอดจนธรรมเนียมประเพณีอันเป็นที่ยึดถือของบุคคลในกลุ่มนั้นด้วย

๒) การจัดองค์กร (Organization) หมายถึง การจัดหน่วยงานโดยแบ่งงานขององค์การเป็นหน่วยงานย่อยพร้อมทั้งกำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงาน ตลอดจนกำหนดสายงานการควบคุมบังคับบัญชาในลักษณะหน่วยงานหลัก (Line) และหน่วยงานที่ปรึกษา (Staff) และหน่วยงานช่วย (Auxiliary) พร้อมทั้งกำหนดช่วงการบังคับบัญชาไว้ด้วย การจัดองค์กรเป็นเรื่องสำคัญมากถ้าจัดองค์กรได้ดีจะเกิดความสำเร็จในองค์การ การจัดองค์การอาจแสดงไว้ในแผนภูมิเพื่อให้เกิดการสื่อสารความเข้าใจองค์การเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ สายการบังคับบัญชา

๓) การบริหารงานบุคคล (Staffing) หมายถึง การดำเนินการบริหารงานบุคคลหรือเจ้าหน้าที่ทุกประเภทของหน่วยงานเป็นกระบวนการวางนโยบาย ระเบียบ กรรมวิธีในการดำเนินงานเกี่ยวกับตัวบุคคล โดยให้ได้บุคคลที่เหมาะสม (put the man on the right job) การบรรจุแต่งตั้ง การฝึกอบรม การพัฒนาคนที่บรรจุแล้ว การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้นเลื่อนระดับ การพิจารณาโทษ ตลอดจนการให้พ้นจากงานและการดูแลเรื่องสวัสดิการ

๔) การสั่งการ (Directing) หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการ การสั่งการเป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการบริหารและเป็นบทบาทที่สำคัญของนักบริหาร เพราะคำสั่งของผู้บริหารจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมขององค์การหรือหน่วยงาน อาจจะเป็นไปตามแผนหรือเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ก็ได้ การสั่งการเป็นการตัดสินใจของผู้บริหารในการกำหนดให้ผู้ร่วมปฏิบัติ การตัดสินใจจึงเป็นการเลือกทิศทางเดินขององค์การในการสั่งการนั้นผู้บริหารอาจเลือกได้ ๒ วิธี คือ การสั่งการเป็นลายลักษณ์อักษร และการสั่งการด้วยวาจา ในการวินิจฉัยสั่งการนั้นมีข้อควรคำนึงถึงดังนี้

๔.๑ การสั่งการนั้นก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การหรือไม่

๔.๒ ผู้บริหารมีข้อมูล ผลการวิจัย ความเห็นของนักวิชาการประกอบการตัดสินใจหรือไม่

๔.๓ ผู้ที่จะรับคำสั่งไปปฏิบัติมีความรู้ความสามารถเพียงพอหรือไม่

๔.๔ ปัจจัยเกื้อกูล อุปสรรคในการปฏิบัติงานนี้พร้อมเพรียงหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด

๔.๕ ควรคำนึงถึงผลกระทบจากการสั่งการ และเตรียมแก้ปัญหาไว้อย่างไร

๔.๖ การสั่งการจะต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันระหว่างผู้สั่งการผู้รับคำสั่งไปปฏิบัติและผู้เกี่ยวข้อง

๕) การประสานงาน (Co-ordination) หมายถึง การประสานงานระหว่างหน่วยงานหรือตำแหน่งที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการติดต่อสื่อสารภายในองค์กรเพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ผู้บริหารจะต้องใช้เทคนิคในการส่งเสริม ชักจูง ตักเตือน และช่วยเหลือให้ทุกหน่วยงานรับเองหน้าที่ขององค์กรเป็นจุดหมายปลายทาง วัตถุประสงค์ขององค์กรเป็นทิศทางและใช้มาตรฐานการปฏิบัติงานเป็นทางเสือสำหรับบังคับตนเอง ซึ่งวิธีดำเนินงานดังนี้

๕.๑ วิธีการประสานงานภายในองค์กร

๑) จัดทำแผนภูมิแสดงสายงานและกำหนดหน้าที่ของหน่วยงานและตำแหน่งต่าง ๆ ให้ชัดเจน เพื่อป้องกันมิให้ปฏิบัติงานก้ำก่ายกัน

๒) จัดให้มีระบบติดต่อสื่อสารภายในอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันและเข้าใจซึ่งกันและกัน

๓) จัดให้มีคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่กำหนดหลักเกณฑ์ หรือกำหนดแนวปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาจตั้งเป็นคณะกรรมการประจำหรือคณะกรรมการเฉพาะกิจขึ้นก็ได้

๔) การใช้วิธีการงบประมาณ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมให้การปฏิบัติงานของแต่ละหน่วยงาน หรือแต่ละโครงการ ประสานกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

๕) การติดตามผล เพื่อเป็นการติดตามผลงานความก้าวหน้าของงาน เพื่อหาทางแก้ไขข้อบกพร่องและปัญหาต่าง ๆ

๖) การใช้วิธีติดต่อแบบ เพื่อเป็นการสร้างสัมพันธภาพในหน่วยงาน อาศัยการติดต่อแบบไม่เป็นทางการโดยใช้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเพื่อช่วยให้การประสานงานเป็นไปด้วยดี

๗) การใช้เจ้าหน้าที่ติดต่อเฉพาะ โดยการเลือกใช้บุคคลที่มีความเหมาะสม มีมนุษยสัมพันธ์ ทำหน้าที่ติดต่อประสานงานโดยเฉพาะ

๘) จัดให้มีงานชุมนุมระหว่างสมาชิกในองค์กร การประชุมสัมมนา งานเลี้ยงพบปะสังสรรค์ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งเป็นการประสานงานทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

๖) การรายงาน (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานและการประชาสัมพันธ์ขององค์กร การบริหารการศึกษาผู้บริหารจะต้องดำเนินการตามกระบวนการบริหาร โดยเริ่มตั้งแต่การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การสั่งการ การประสานงาน ต่อจากนั้นก็เป็นที่หน้าที่ของผู้บริหารจะต้องติดตามผลว่าการที่ได้สั่งการหรือมอบหมายงานให้นั้นผลการปฏิบัติงานมีอุปสรรคข้อขัดข้องประการใด บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการประเมินผลงานของหน่วยงานและจะได้เป็นข้อมูลในการรายงานต่อผู้บังคับบัญชา และเป็นการประชาสัมพันธ์หน่วยงานให้ผู้เกี่ยวข้องทราบด้วย

๗) การจัดงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การบริหารงานงบประมาณการเงิน เงินเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการบริหารงาน การทำงานที่มีประสิทธิภาพนั้นหมายถึงการทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ด้วยวิธีการง่าย ๆ รวดเร็วได้งานปริมาณมากงานมีคุณภาพสูงและใช้งบประมาณอย่างประหยัด การวางแผนการใช้จ่ายเงินในหน่วยงานซึ่งมีความสำคัญมากทำอะไรจึงจะได้ผลสำเร็จได้งานมากแต่ใช้เงินน้อย ดังนั้นในหน่วยงานจึงจำเป็นต้องอย่างหนึ่งที่จะต้องมีการวางแผนการใช้จ่ายเงิน การตรวจสอบควบคุม การบัญชีนอกจากจะเป็นไปอย่างประหยัดแล้วยังต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบกฎหมายของทางราชการโดยเคร่งครัดอีกด้วย

สรุปแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่ผู้บริหารใช้สำหรับตัดสินใจเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆทั้งที่เป็นองค์กรที่เป็นหน่วยงานของรัฐและเอกชนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายโดยนำทรัพยากรมาใช้ให้ประหยัดซึ่งการดำเนินการดังกล่าวนี้ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์เพื่อให้บุคคลต่างๆเกิดความร่วมมือกันในการปฏิบัติงานซึ่งกระบวนการบริหารเป็น การกิจที่ผู้บริหารต้องปฏิบัติหน้าที่ตามลำดับขั้นตอนเป็นระบบให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดต่อองค์กร และการบริหารเป็นงานที่จะต้องใช้ความรอบคอบให้มากเพราะสิ่งสำคัญผู้บริหารนั้นจะต้องอาศัยความรู้ความสามารถพร้อมประสบการณ์ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้ในการกิจกรรมการทำงานทุกอย่างซึ่งเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพัฒนาให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นกระบวนการบริหารคือการวางแผนหรือวางโครงการอย่างกว้างๆซึ่งจะต้องเรียงลำดับถึงความสำคัญก่อนหลังมีงานอะไรบ้างที่จะต้องปฏิบัติในขณะเดียวกันควรวางแผนวิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ๆ ก่อนลงมือปฏิบัติการการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีการวางแผนให้รัดกุมมากยิ่งขึ้นโดยการประสานงานกันระหว่างเพื่อนร่วมงานให้มีความเข้าใจที่ดีต่อการมอบภาระหน้าที่นั้นจำเป็นต้องอย่างหนึ่งที่จะมอบให้คนที่ทำหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบสูงและเป็นคนที่เข้าใจงานได้อย่างดีถึงคำสั่งที่ลงมานั้นสามารถสนองได้อย่างเต็มที่

๒.๑.๓ ความหมายของการบริหารโรงเรียน

การบริหารโรงเรียนเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของผู้บริหารโรงเรียนที่จะต้องกำหนดแผนงาน วิธีการ ตลอดจนขั้นตอนต่างๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบเพราะถ้าระบบบริหารภายในโรงเรียนไม่ดี จะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่นๆ ของหน่วยงานได้ ดังนั้นความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการบริหารโรงเรียน จึงขึ้นอยู่กับสมรรถภาพของผู้บริหารโรงเรียนเป็นสำคัญมีนักวิชาการและนักบริหารได้กล่าวถึงการบริหารโรงเรียนไว้ดังนี้

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ กล่าวว่า “การบริหารจัดการจะกำหนดหน้าที่หรือกระบวนการของการบริหารจัดการ (Management Process) หมายถึง กระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์การโดยมีขั้นตอน คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) ในการใช้ทรัพยากร ซึ่งประกอบด้วย มนุษย์ สิ่งแวดล้อม ทางกายภาพ การเงิน ตลอดจนทรัพยากรข้อมูลขององค์การ ดังนี้^{๒๑}

๑ การวางแผน (Planning) เป็นขั้นตอนการกำหนดวัตถุประสงค์และพิจารณาถึงวิธีการที่ควรปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องตัดสินใจว่า องค์การมีวัตถุประสงค์อะไรในอนาคต และจะต้องดำเนินการอย่างไรเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์นั้น ซึ่งลักษณะของการวางแผนมีดังนี้

๑.๑ การดำเนินการตรวจสอบตัวเอง เพื่อกำหนดสถานการณ์ในปัจจุบันขององค์การ

๑.๒ การสำรวจสภาพแวดล้อม

๑.๓ การกำหนดวัตถุประสงค์

๑.๔ การพยากรณ์สถานการณ์ในอนาคต

๑.๕ การกำหนดแนวทางปฏิบัติงานและความจำเป็นในการใช้ทรัพยากร

๑.๖ การประเมินแนวทางปฏิบัติงานที่วางไว้

๑.๗ การทบทวนและปรับแผนเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงและผลลัพธ์ของการควบคุมไม่เป็นไปตามที่กำหนด

๒ การจัดองค์การ (Organizing) เป็นขั้นตอนในการจัดบุคคลและทรัพยากรที่ใช้ในการทำงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายในการทำงานนั้น ๆ หรือเป็นการจัดแบ่งงานและจัดสรรทรัพยากรสำหรับงานเพื่อให้งานเหล่านั้นสำเร็จ การจัดองค์การประกอบด้วย

๒.๑ การระบุและอธิบายงานที่จะถูกนำไปดำเนินการ

๒.๒ การกระจายงานออกเป็นหน้าที่ต่าง ๆ (Duties)

๒.๓ การรวมหน้าที่ต่าง ๆ เข้าเป็นตำแหน่งงาน

๒.๔ การอธิบายสิ่งที่จำเป็นหรือความต้องการของตำแหน่งงาน

๒.๕ การรวมตำแหน่งงานต่าง ๆ เป็นหน่วยงานที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสมและสามารถบริหารจัดการได้

๒.๖ การมอบหมายงาน ความรับผิดชอบและอำนาจหน้าที่

๒.๗ การทบทวนและปรับโครงสร้างขององค์การเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงและผลลัพธ์ของการควบคุมไม่เป็นไปตามที่กำหนด

๒.๘ การติดต่อสื่อสารในกระบวนการของการจัดองค์การเป็นไปอย่างทั่วถึง

๒.๙ การกำหนดความจำเป็นของทรัพยากรมนุษย์

^{๒๑} ศิริวรรณ เสรีรัตน์. องค์การและการจัดการ ฉบับสมบูรณ์. (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา. ๒๕๕๐) หน้า ๑๐ - ๑๙.

๒.๑๐ การสรรหาผู้ปฏิบัติงานที่มีศักยภาพ

๒.๑๑ การคัดเลือกจากบุคคลที่สรรหามา

๒.๑๒ การฝึกอบรมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๒.๑๓ การทบทวนและปรับปรุงภาพและปริมาณของทรัพยากรมนุษย์ เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงและผลลัพธ์ของการควบคุมไม่เป็นไปตามที่กำหนด

๒.๑๔ การติดต่อสื่อสารในกระบวนการของการจัดคนเข้าทำงานเป็นไปอย่างทั่วถึง

๓ การนำ (Leading) เป็นขั้นตอนในการกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้น และชักนำความพยายามของพนักงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการใช้ความพยายามของผู้จัดการที่จะกระตุ้นให้พนักงานมีศักยภาพในการทำงานสูง ดังนั้น การนำ (Leading) จะช่วยให้งานบรรลุผลสำเร็จ เสริมสร้างขวัญและกำลังใจผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งการนำ (Leading)) ประกอบด้วย

๓.๑ การติดต่อสื่อสารและอธิบายวัตถุประสงค์ให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้ทราบ

๓.๒ การมอบหมายมาตรฐานของการปฏิบัติงานต่าง ๆ

๓.๓ การให้คำแนะนำและคำปรึกษาแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาให้สอดคล้องกับมาตรฐานของการปฏิบัติงาน

๓.๔ การให้รางวัลแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาบนพื้นฐานของผลการปฏิบัติงาน

๓.๕ การยกย่องสรรเสริญและการดำเนินนโยบายยุติธรรมและถูกต้องเหมาะสม

๓.๖ การจัดหาสภาพแวดล้อมมากระตุ้นการจูงใจ โดยการติดต่อสื่อสารเพื่อสำรวจความต้องการและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง

๓.๗ การทบทวนและปรับวิธีการของภาวะความเป็นผู้นำ เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงและผลลัพธ์ของการควบคุมไม่เป็นไปตามที่กำหนด

๓.๘ การติดต่อสื่อสารโดยทั่วทุกแห่งในกระบวนการของภาวะความเป็นผู้นำ

๔ การควบคุม (Controlling) เป็นการติดตามผลการทำงานและแก้ไขปรับปรุงในสิ่งที่จำเป็น หรือเป็นขั้นตอนของการวัดผลการทำงานและดำเนินการแก้ไขเพื่อให้บรรลุที่ต้องการควบคุม (Controlling) ซึ่งประกอบด้วย

๔.๑ การกำหนดมาตรฐาน

๔.๒ การเปรียบเทียบและติดตามผลการปฏิบัติงานกับมาตรฐาน

๔.๓ การแก้ไขความบกพร่อง

๔.๔ การทบทวนและปรับวิธีการควบคุม เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงและผลลัพธ์ของการควบคุมไม่เป็นไปตามที่กำหนด

๔.๕ การติดต่อสื่อสารในกระบวนการของการควบคุมเป็นไปอย่างทั่วถึง

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ กล่าวว่า “การบริหารโรงเรียนหมายถึง การจัดกิจกรรมทางการศึกษาโดยผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องกำหนดแบบแผน วิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบ เพราะถ้าระบบบริหารไม่ดีจะกระทบกระเทือนส่วนอื่น ๆ ของหน่วยงาน นักบริหารที่ดีจะต้องรู้จักเลือกวิธีการบริหารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะให้งานนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะนำเอาเทคนิควิธีและกระบวนการบริหารที่เหมาะสมมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา”^{๒๒}

อัมพร เลิศณรงค์ ได้กล่าวว่า การบริหารโรงเรียน หมายถึง การดำเนินการการจัดบริการเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ จากบุคลากรหลายฝ่ายร่วมมือกัน เพื่อให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ตามที่รัฐกำหนดไว้โดยจะต้องพัฒนานักเรียนในทุกด้านตั้งแต่ร่างกาย อารมณ์ สังคมสติปัญญา ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรมเพื่อให้นักเรียนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้นงานบริหารการศึกษาในโรงเรียนจึงเป็นกิจกรรมต่างๆ ที่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลและรับผิดชอบของหัวหน้าสถานศึกษาซึ่งมีหน้าที่บริหารภายในโรงเรียนเพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นไปตามเป้าหมาย^{๒๓}

นิพนธ์ กินาวงศ์ ได้กล่าวถึงความหมายของการบริหารโรงเรียนไว้ว่า “การบริหารโรงเรียน คือ กระบวนการต่างๆ ในการดำเนินงานของบุคคล ซึ่งเรียกว่าผู้บริหาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การบริการทางการศึกษาแก่สมาชิกในสังคม”^{๒๔}

พันธ์ศักดิ์ นิมพานิช กล่าวว่า การบริหารการศึกษาเป็นภารกิจที่ต้องดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องของการศึกษา ซึ่งไม่เหมือนองค์การอื่นเป็นกิจกรรมที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการเพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชน สมาชิกในสังคมทุก ๆ ด้านให้เกิดความสามารถ เจตคติ พฤติกรรม ค่านิยมที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพของสังคมต่อไป^{๒๕}

อุทัย บุญประเสริฐ ได้กล่าวว่า การบริหารการศึกษาเป็นศาสตร์ที่มีเนื้อหาสาระ มีวิธีการเฉพาะของตนไม่เหมือนกับการบริหารองค์การประเภทอื่น ๆ วิธีการทำงานและพฤติกรรมในการปฏิบัติงานทางด้านการศึกษามีแบบแผนของตนเอง^{๒๖}

^{๒๒} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การบริหารงานวิชาการ. (กรุงเทพมหานคร : สมิตรออฟเซต, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒.

^{๒๓} อัมพร เลิศณรงค์, ความต้องการและแนวทางการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการบริหารงานของโรงเรียนประถมสาธิต สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

^{๒๔} นิพนธ์ กินาวงศ์, หลักการบริหารการศึกษา พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พิษณุโลก : ตระกูลไทย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒.

^{๒๕} พันธ์ศักดิ์ นิมพานิช. การบริหารอาคารสถานที่และบริเวณโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีพื้นที่จำกัดในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาการบริหารการศึกษา : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

^{๒๖} อุทัย บุญประเสริฐ. การวางแผนการศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๓.

เมธี ปิณฑานนท์ ได้มีความเห็นว่า การบริหารโรงเรียน เป็นการใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินการบริหารหรือบริการด้านการปกครอง การเรียนการสอน และการปรับปรุงแก้ไขเกี่ยวกับการศึกษาร่วมกันกับผู้อื่น เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดีมีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา^{๒๗}

สุจิตรา เรืองวุฒิชนะพีช ได้กล่าวว่า การบริหารโรงเรียน หมายถึง การดำเนินการจัดการบริการเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ จากบุคลากรหลายฝ่ายร่วมมือกัน เพื่อให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ตามที่รัฐกำหนดไว้โดยจะต้องพัฒนานักเรียนในทุกด้านตั้งแต่ร่างกาย อารมณ์ สังคมสติปัญญา ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรมเพื่อให้นักเรียนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข^{๒๘}

พนัส หันนาคินทร์ ให้ทัศนะว่า “การบริหารโรงเรียนเป็นภารกิจของผู้บริหารที่จะต้องบริหารงานให้บรรลุตามจุดมุ่งหมาย ทั้งยังได้ให้ข้อสังเกตว่า การบริหารโรงเรียนแตกต่างจากการบริหารธุรกิจซึ่งหวังผลเรื่องกำไร ส่วนการบริหารโรงเรียนมุ่งหวังที่จะพัฒนาคนให้มีคุณภาพ”^{๒๙}

จิรพร เตียววิรัตน์ ได้กล่าวว่า การบริหารโรงเรียน นับว่าเป็นภารกิจหลักของผู้บริหารโรงเรียนที่จะต้องกำหนดแบบแผน วิธีการ และขั้นตอนต่างๆ ในการปฏิบัติงานอย่างมีระบบเพราะถ้าระบบการบริหารงานไม่ดีจะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่นของหน่วยงาน ผู้บริหารที่ดีต้องรู้จักเลือกวิธีการบริหารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะให้งานบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ การบริหารงานนั้นจะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ เพราะว่าการดำเนินงานต่างๆ มีใช้กิจกรรมที่ผู้บริหารจะกระทำเพียงลำพังคนเดียว แต่ยังมีผู้ร่วมงานอีกหลายคนที่มีส่วนร่วมทำให้งานนั้นประสบผลสำเร็จได้แก่ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียนซึ่งแต่ละคนมีความรู้ความสามารถแตกต่างกัน ทั้งในด้านสติปัญญาความถนัดและความต้องการที่ไม่เหมือนกัน จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนที่จะนำเอาเทคนิควิธีการ และการบวนการบริหารที่เหมาะสมมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายของโรงเรียน^{๓๐}

^{๒๗} เมธี ปิณฑานนท์, การบริหารการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : เมธีทิปส์, ๒๕๒๕), หน้า ๒.

^{๒๘} สุจิตรา เรืองวุฒิชนะ, ความต้องการและแนวทางการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการบริหารงานของโรงเรียนอัสสัมชัญศึกษา, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

^{๒๙} พนัส หันนาคินทร์, หลักการบริหารโรงเรียน, หน้า ๓.

^{๓๐} จิรพร เตียววิรัตน์, การศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาการบริหารงานวิชาการโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา ในสหวิทยาเขตกรุงธนบุรี ๓ กรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

ธีระ รุญเจริญ กล่าวว่า “การบริหารของผู้บริหารโรงเรียน คือการจัดการศึกษา และการบริหาร ซึ่งต้องใช้ทั้งกระบวนการและปัจจัยจึงจะบรรลุผลในกระบวนการจะอาศัยทั้งผู้บริหารโรงเรียนและครู ในส่วนปัจจัยที่ใช้ ได้แก่ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ หน่วยงานหรือองค์กร ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีศักยภาพหลายด้าน จึงจะนำโรงเรียนประสบความสำเร็จ^{๓๑}

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า การบริหารโรงเรียน เป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่จะต้องทำเป็นกระบวนการ โดยกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นั่นก็คือการพัฒนาสมาชิกหรือผู้รับบริการทางการศึกษา ให้เป็นผู้มีคุณภาพที่ดีต่อสังคมตามต้องการ และเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องสามารถนำองค์กรให้อยู่รอดต้องกำหนดแผนงานวิธีการ ตลอดจนขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบมีระเบียบแบบแผน โดยพึงพึงงบประมาณจากรัฐที่มีไม่มากนักด้วยความประหยัด ใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่า ทั้งคน เงิน เวลาและทรัพยากรอื่นอย่างอื่นเพราะถ้าระบบบริหารภายในโรงเรียนไม่ดีแล้ว จะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่น ๆ ของหน่วยงานได้ ดังนั้นความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการบริหารโรงเรียน จึงขึ้นอยู่กับสมรรถภาพของผู้บริหารโรงเรียนเป็นสำคัญ

๒.๑.๔ ความสำคัญของการบริหารโรงเรียน

โรงเรียนเป็นสังคมหนึ่งซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มบุคคลหลาย ๆ กลุ่มบุคคล ทำกิจกรรมปฏิบัติงานในระบบกลุ่มบุคคล และประสานประโยชน์ให้เกิดแก่บุคคลและกลุ่มบุคคลนั้น ร่วมมือร่วมใจกันทำงานเพื่อที่จะยังผลให้เกิดจากการที่ทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเพื่อทำงานดังกล่าว ย่อมเกิดความขัดแย้งและโรงเรียนจะจัดการศึกษาให้เป็นไปตามความมุ่งหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องมีการวิเคราะห์ภารกิจที่รับผิดชอบ และกำหนดขอบข่ายงานให้ครอบคลุมภารกิจนั้นพร้อมทั้งใช้กระบวนการและวิธีการจัดการดังกล่าวดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ดังนั้นในการบริหารโรงเรียนจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชนซึ่งได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้มากมายดังนี้

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารโรงเรียนไว้ดังนี้^{๓๒}

๑) เพื่อให้งานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ได้ดำเนินไปอย่างเป็นระบบและมีระเบียบไม่ก้ำก๋ายกัน สามารถเรียงลำดับความสำคัญและความรีบด่วนของงานได้

๒) เพื่อใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เกิดประโยชน์สูงสุด เนื่องจากการบริหารโรงเรียนนั้นต้องอาศัยทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรที่ไม่ใช่มนุษย์

^{๓๑} ธีระ รุญเจริญ. การบริหารโรงเรียนยุคปฏิรูปการศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : ข้าวฟ่าง, ๒๕๔๙), หน้า ๕

^{๓๒} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. เอกสารการสอนชุดวิชา การวางแผนพัฒนาโรงเรียน หน่วยที่ ๑ - ๗. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๘.

แต่ทรัพยากรดังกล่าวมีอย่างจำกัด ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องหาทางใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

๓) เพื่อให้การดำเนินงานของโรงเรียนเป็นไปอย่างมีทิศทางหรือเป้าหมายที่แน่ชัด ทั้งนี้เพราะการบริหารจะต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้แน่ชัด จุดประสงค์จะเป็นเครื่องกำหนดทิศทางการดำเนินงานของโรงเรียน

ภิญโญ สาร กล่าวว่า การบริหารโรงเรียนมีความสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงเป้าหมายและความต้องการของสังคมอยู่เสมอ การจัดระบบการบริหารโรงเรียนปัจจุบันนี้ไม่ว่าจะเป็นระดับชาติ ระดับท้องถิ่น หรือระดับโรงเรียน มีหลักการทั่วไปที่ควรยึดเป็นมโนทัศน์ ๑๐ ประการ ดังนี้คือ^{๓๓}

๑) ครูต้องมีโอกาสรู้จักเด็กที่คนสอนอย่างทั่วถึงทุกคน และครูจะต้องทราบความจำเป็นหรือความต้องการ ปัญหา ข้อจำกัดและความสามารถเฉพาะตนของเด็กแต่ละคนที่ครูสอนด้วย

๒) การจัดการศึกษาไม่ว่าจะเป็นระดับชาติ ระดับท้องถิ่น หรือระดับโรงเรียนจะต้องยึดหลักการว่าเด็กทุกคนจะมีโอกาสเท่าเทียมกันที่จะเข้าโรงเรียนได้ และมีโอกาสเท่าเทียมกันที่จะเรียน

๓) การจัดโรงเรียนต้องให้เหมาะสมกับปรัชญาวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของการศึกษา

๔) การจัดโรงเรียนต้องยึดหลักการว่า จะทำให้เด็กทุกคนในโรงเรียนอยู่ในโรงเรียนได้ด้วยใจความอ่อนโยนเหมือนกับอยู่บ้านของตนเอง

๕) การจัดโรงเรียนจะต้องเปิดโอกาสให้เด็ก ได้ดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตยและควรมีการฝึกอบรมให้มีความรู้สึกนึกคิด และความนิยมในวิถีทางของประชาธิปไตย

๖) การจัดโรงเรียนให้โอกาสเด็กได้ใช้ความรู้ที่เรียนมาทุกวิชาผสมผสานกัน

๗) การบริหารโรงเรียนยึดหลักการสำคัญอย่างหนึ่ง คือ ให้ครูระลึกอยู่เสมอว่า ครูมีหน้าที่ส่งเสริมและช่วยเหลือให้เด็กทุกคน ได้พัฒนาเติบโตในทุก ๆ ด้านพร้อมๆกัน

๘) การจัดโรงเรียนต้องเปิดโอกาสให้มีความคล่องตัวเพื่อเปลี่ยนแปลงปรับปรุงแก้ไขได้เสมอ

๙) การจัดเด็กเข้าชั้นหรือการแบ่งหมู่ แบ่งกลุ่มนักเรียน ต้องเคารพคตินิยมของไทยที่ว่า เด็กทุกคนมีความสำคัญทัดเทียมกัน มีฐานะเป็นพลเมืองไทยด้วยกัน

๑๐) โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้ครูได้ใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ทั้งหมดเพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพจริง ๆ

^{๓๓} ภิญโญ สาร, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๓๐), หน้า๑๙๓-๑๙๕.

นอกจากการบริหารโรงเรียนจะมีความสำคัญแล้ว ยังมีความจำเป็นตามที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สรุปได้ดังนี้^{๓๔}

๑) เพื่อให้ผู้ปกครองและชุมชนมีความเข้าใจอันดีต่อโรงเรียน อันจะช่วยให้โรงเรียนได้รับความร่วมมือ และความสะดวกในการดำเนินงาน

๒) เพื่อให้โรงเรียนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชน คือ บุคคล วัสดุและสิ่งแวดล้อม เพื่อการดำเนินงานของโรงเรียนได้

๓) เพื่อให้โรงเรียนได้รับความสนับสนุน และช่วยเหลือจากผู้ปกครอง นักเรียน ชุมชน ทั้งด้านการเงิน แรงงาน วัสดุอุปกรณ์และความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ ในการปรับปรุงการดำเนินงานของโรงเรียน

๔) เพื่อเป็นการให้ความช่วยเหลือชุมชนทางด้านวิชาการและอื่นๆ อันจะเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอีกทางหนึ่ง

๕) เพื่อสนับสนุนในการดำเนินงานหลักของโรงเรียน คือ งานวิชาการ บรรลุเป้าหมายได้สะดวก

๖) เพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในสิ่งแวดล้อมของหน่วยงาน อันจะทำให้บุคลากรมีขวัญ และกำลังใจในการปฏิบัติงาน

๗) เพื่อป้องกันหรือแก้ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของโรงเรียน ที่อาจจะเกิดขึ้นโดยเป็นผลกระทบจากผู้ปกครองนักเรียน หรือจากชุมชน

นพพงษ์ บุญจิตราคูล ได้กล่าวถึง ความจำเป็นที่จะต้องมีการร่วมมือร่วมใจในการบริหารโรงเรียน เพราะว่า^{๓๕}

๑) โรงเรียนเป็นแหล่งรวมวิชาการต่างๆ เพื่อสะดวกในด้านการเรียนรู้ของชุมชน

๒) โรงเรียนเป็นแหล่งผลิต พัฒนา และคัดเลือกสมาชิกที่ดีในชุมชน

๓) โรงเรียนเป็นแหล่งถ่ายทอดวัฒนธรรมของชุมชน

๔) โรงเรียนเป็นศูนย์รวมของชุมชน กิจกรรมและบริการต่างๆ เกิดขึ้นที่โรงเรียน

๕) โรงเรียนเป็นหน่วยผลิตวิชาการใหม่ๆ

๖) โรงเรียนอาศัยภาษี และการสนับสนุนจากชุมชน

๗) โรงเรียนต้องการความสนับสนุนและอุปถัมภ์ในด้านต่าง ๆ จากประชาชน

กรมวิชาการ ได้กำหนดมาตรฐานและตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารโรงเรียนกับร่วมกับชุมชนในมาตรฐานที่ ๕ (ด้านปัจจัยนำเข้า) ผู้ปกครอง ชุมชน ในการสนับสนุนร่วมมือจัดการศึกษา พัฒนาการศึกษา และพัฒนาสถานศึกษาในตัวเองชี้ข้อ (๑) ว่ามีองค์กรต่างๆ ระหว่างผู้ปกครอง ชุมชน และโรงเรียนที่ช่วยกันสนับสนุนสถานศึกษา (๒) มีกิจกรรมร่วมกันระหว่าง

^{๓๔} คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน, การบริหารโรงเรียนการบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๔.

^{๓๕} นพพงษ์ บุญจิตราคูล, หลักการบริหารการศึกษา, หน้า ๒๖-๒๗.

ผู้ปกครองชุมชนและสถานศึกษา (๓) มีการให้บริการ และเปลี่ยนกันระหว่างผู้ปกครอง ชุมชน และสถานศึกษา^{๓๖}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ให้แนวคิดหลักในการบริหาร โรงเรียน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สำคัญ ดังนี้^{๓๗}

๑) โรงเรียนเป็นหน่วยงานทางการศึกษาที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นหน่วยงานที่ ปฏิบัติและผลการจัดการศึกษาจะเป็นเช่นใดดูผลที่เกิดขึ้นจากโรงเรียน

๒) ภารกิจหลักของโรงเรียน คือการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนบรรลุ จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร นั่นคือ มีคุณภาพทั้งทางด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในทุก กลุ่มสาระ คุณลักษณะที่พึงประสงค์และสุขภาพอนามัยที่ดี

๓) ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานมีหลายอย่าง เช่น ระบบการบริหาร ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ปกครองนักเรียน วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ แต่ผู้บริหารโรงเรียน เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ดังนั้นบุคคลที่มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ และผู้อำนวยการ

๔) การบริหารงานโรงเรียนจะประสบผลสำเร็จต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ คุณลักษณะที่ดีและคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพคือ ผู้บริหารที่สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเรียนการสอนจน บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

๕) งานบริหารโรงเรียนมีหลายงานแต่จะครอบคลุมงาน ๔ งานด้วยกัน

๖) ในบรรดางานบริหารทั้ง ๔ ด้านนั้น งานวิชาการเป็นงานที่สำคัญที่สุดในการที่จะทำให้นักเรียนบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ส่วนงานอื่น ๆ เป็นงานเสริม และสนับสนุนให้งานวิชาการประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น

๗) ในการบริหารโรงเรียนผู้บริหารจำเป็นต้องตระหนักถึงผลที่เกิดขึ้นกับ นักเรียนเป็นสำคัญ

๘) ทรัพยากรในการบริหารโรงเรียนที่สำคัญ ๆ มีอย่างน้อย ๔ อย่าง คือ คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ และระบบการจัดการทรัพยากรด้านบุคลากรเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด ดังนั้นในการบริหารงานโรงเรียนจำเป็นต้องสร้างให้เกิดความสมดุลระหว่างภารกิจของโรงเรียน และบุคลากรผู้ทำงานอย่างไรจึงจะให้ได้งานที่มีประสิทธิภาพและในขณะเดียวกันผู้ที่ทำงานนั้นก็ มีความสุขในการทำงานด้วย นั่นคือได้ทำงานและน้ำใจของบุคลากรผู้นั้นนั่นเอง

^{๓๖} กรมวิชาการ, แนวคิดเกี่ยวกับมาตรฐานและตัวบ่งชี้การศึกษาขั้นพื้นฐานด้านผลผลิต ปัจจัย และกระบวนการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๔-๑๑.

^{๓๗} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. บทสรุปของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นนิติบุคคล. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕ - ๔๐.

๙) การบริหารงานทั้ง ๔ งานของโรงเรียนจะดำเนินไปได้ด้วยดีมีประสิทธิภาพ ย่อมต้องอาศัยกระบวนการในการบริหารอย่างน้อย ๔ ขั้นตอน ประกอบด้วย

- ๙.๑ การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของโรงเรียน
- ๙.๒ การวางแผน
- ๙.๓ การดำเนินการตามแผน
- ๙.๔ การประเมินผล

๑๐) ทักษะที่สำคัญและจำเป็นในการบริหารของผู้บริหาร ได้แก่ ทักษะในด้าน เทคนิควิธีทักษะในด้านมนุษยสัมพันธ์และทักษะในด้านความคิดรวบยอดของหน่วยงานผู้บริหาร จำเป็นต้องมีทักษะในด้านใดอย่างน้อยเพียงไรนั้นขึ้นอยู่กับระดับและปริมาณของงานในหน้าที่ เป็นสำคัญ

๑๑) การบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ ย่อมต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑๑.๑ ยึดภารกิจหรือวัตถุประสงค์หลักของโรงเรียนเป็นสำคัญ นั่นคือ คุณภาพของนักเรียนที่กำหนดไว้ในจุดหมายของหลักสูตรกิจกรรมใดที่โรงเรียนจัดขึ้นต้องมุ่ง ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับนักเรียนเป็นสำคัญ

๑๑.๒ การที่โรงเรียนจะบรรลุภารกิจหลักได้ดั่งนั้น ย่อมต้องอาศัยการ วางแผนบริหารที่มีระบบและการดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ วางแผนบริหารที่ดีย่อม หมายถึงการบรรลุวัตถุประสงค์ไปแล้วกึ่งหนึ่ง

๑๑.๓ การวางแผนบริหารโรงเรียนจำเป็นต้องครอบคลุมงานบริหาร โรงเรียนทั้ง ๔ ด้าน ดังกล่าวมาแล้วโดยยึดงานวิชาการเป็นหลัก ส่วนงานอื่น ๆ เป็นงานที่ สนับสนุนในงานวิชาการบรรลุจุดหมายได้ดียิ่งขึ้น

๑๑.๔ การดำเนินงานแต่ละงานจะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีและมี ประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อได้ใช้กระบวนการบริหารอย่างน้อย ๔ ขั้นตอน คือ การศึกษาสภาพ ปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ การวางแผน การดำเนินการตามแผนและการประเมินผล

กรมสามัญศึกษา เห็นความสำคัญของชุมชน ได้กำหนดนโยบายและแผน ดำเนินการเกี่ยวการบริหารงานโรงเรียนกับชุมชน ไว้ในแผนยุทธศาสตร์ ๑๐ ประการข้อ (๖) เรื่องการมีส่วนร่วม ว่าโรงเรียนควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กรรมการนักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน สถานประกอบการ องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น และกรมพัฒนาฝีมือแรงงานให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น และ ข้อ (๗) เรื่องการระดมทรัพยากรการศึกษาว่าโรงเรียนควรประสานความร่วมมือและขอความ ช่วย เหลือจากบุคคล ชุมชน ท้องถิ่น หน่วยงานและองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมาใช้ในการ จัด และพัฒนาการศึกษาให้ดี ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๔๙) กลยุทธ์แผนงานที่ ๓ ได้มีการปรับระบบบริหารการศึกษาและการกระจายอำนาจการ บริหารไปยังสถานศึกษาโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน ชุมชน องค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานประกอบการและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในรูปคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เครือข่ายผู้ปกครองและรูปแบบอื่น ๆ^{๓๘}

จากการที่นักการศึกษาได้กล่าวถึง ความสำคัญและความจำเป็นของการบริหารโรงเรียนไว้นั้นพอสรุปได้ว่า โรงเรียนเป็นสถานศึกษาที่มีความเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาแก่สมาชิกในกลุ่มสังคมในการพัฒนาศักยภาพความรู้รวมทั้งในการผลิตบุคคลอันเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศและสร้างสังคมที่ดี การพัฒนาจะไม่เกิดขึ้นถ้าขาดทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพการที่จะได้ทรัพยากรที่ดีต้องอาศัยการศึกษาเป็นสำคัญ การที่โรงเรียนจะสามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพนั้นผู้บริหารโรงเรียนจัดเป็นบุคคลที่มีบทบาทที่สำคัญมากที่สุดที่จะทำให้การบริหารการศึกษาบรรลุจุดมุ่งหมายได้

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

๒.๒.๑ ความหมายของสิ่งแวดล้อม

คำว่า “สิ่งแวดล้อม” มาจากภาษาอังกฤษว่า “Environment” ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง ขึ้นอยู่กับผู้ใช้งานที่ต้องการให้มีขอบเขตเพียงใดเนื่องจากปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาตินั้นวันจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นอากาศเป็นพิษ น้ำในแม่น้ำลำคลองเน่าเสีย ภูมิอากาศแปรปรวน น้ำท่วม ฝนแล้ง ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เสื่อมโทรมและร่อยหรอหรือลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว ฯลฯ และเพื่อให้เกิดความเข้าใจได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่าสิ่งแวดล้อมไว้ต่างกัันดังนี้

รวีวรรณ ชินะตระกูล กล่าวว่า “สิ่งแวดล้อมคือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เกี่ยวโยงถึงกันเป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผลกระทบปัจจัยหนึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างและทำลายอีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งแวดล้อมเป็นวงจรและวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบ”^{๓๙}

เพชรรัตน์ บุญทริวงค์ กล่าวว่า “สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในรอบตัวเราที่เป็นสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งมองเห็นได้และมองไม่เห็นไม่ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลในการดำรงชีวิตอยู่ด้วยกัน”^{๔๐}

^{๓๘} กรมสามัญศึกษา, นโยบายกรมสามัญศึกษา ปีงบประมาณ ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : กรมสามัญ, ๒๕๔๔), หน้า ๙.

^{๓๙} รวีวรรณ ชินะตระกูล. การศึกษากระบวนการสิ่งแวดล้อม. (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓.

^{๔๐} เพชรรัตน์ บุญทริวงค์. สภาพและความสำเร็จในการดำเนินงานการจัดกิจกรรมรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. (การบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏสกลนคร, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙.

วสันต์ ปัญญา กล่าวว่า “สภาพแวดล้อมมาจากคำว่า “สิ่งแวดล้อม” (Environment) รากศัพท์มาจากภาษาฝรั่งเศส Environ แปลว่า Around ฉะนั้น Environment จึงหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเราทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นสสารและพลังงาน ซึ่งอาจได้แก่ ธรรมชาติที่อยู่รอบตัวเราเป็นสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวของผู้เรียนและส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนได้แก่ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทางจิตภาพ และสภาพแวดล้อมทางสังคม”^{๔๑}

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กล่าวว่า “สิ่งแวดล้อมหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมซึ่งจับต้องและมองเห็นได้และเป็นนามธรรม เช่นวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลเกี่ยวข้องถึงกันเป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน”^{๔๒}

สุทธธีวรรณ ตันติรจนาวงศ์ กล่าวว่า “สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในรอบตัวเราที่เป็นสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งมองเห็นได้และมองเห็นไม่ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลในการดำรงชีวิตอยู่ด้วยกัน”^{๔๓}

วินัย วีระพัฒนานนท์ กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการการศึกษาที่เน้นความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคม ปัจจัยทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อมนุษย์เพื่อสร้างเจตคติ พฤติกรรมและค่านิยมในอันที่จะรักษาหรือพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิตของตนเองและของมนุษย์โดยรวม ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์หลักในการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็น ๓ ยุทธศาสตร์ดังนี้^{๔๔}

- ๑) เลือกปัญหาที่วิกฤตที่สุดด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศมาเป็นเนื้อหาในการสอนและรณรงค์
- ๒) บูรณาการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยเริ่มจากปัญหาที่ใกล้ตัวไปสู่ปัญหาที่ไกลตัว
- ๓) มุ่งแก่นิสัยในการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมของนักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป

^{๔๑} วสันต์ ปัญญา. “ความพึงพอใจของนักเรียนต่อสภาพแวดล้อมของโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดกระบี่”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาการบริหารการศึกษา : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๔). หน้า ๙

^{๔๒} สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. รายงานสถานภาพสิ่งแวดล้อม. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐.

^{๔๓} สุทธธีวรรณ ตันติรจนาวงศ์. สิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา ประมวลสาระชุดวิชาบริบทการศึกษา, หน่วยที่ ๑๒ สาขาศึกษาศาสตร์. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖๗.

^{๔๔} วินัย วีระพัฒนานนท์. สิ่งแวดล้อมศึกษาและการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕ - ๑๖.

วิชัย วรรณพุด ได้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อมว่า “หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นมาเองตามธรรมชาติ รวมทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นและสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้”^{๔๕}

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ได้ให้ความหมายว่า “สิ่งแวดล้อมคือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งที่เป็นรูปธรรม (จับต้องได้มองเห็นได้) และนามธรรม (วัฒนธรรม แบบแผน ความเชื่อ ประเพณี) มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกันเป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งแวดล้อมเป็นวงจรและวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบแยกเป็นลักษณะกว้าง ๆ ได้ ๒ ส่วนคือ”^{๔๖}

๑) สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ อากาศ ทรัพยากรต่าง ๆ

๒) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ชุมชน เมือง สิ่งก่อสร้าง ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม เป็นต้น

สมิทธิ สระอุบล ได้ให้ความหมายไว้ว่า “สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งรูปธรรมและนามธรรม มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกัน เป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายปัจจัยอื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เป็นวงจรและวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันทั้งระบบ”^{๔๗}

สวัสด์ สายประสิทธิ์ ได้ให้ความหมายว่า “เป็นการจัดสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวให้ผู้สัมผัสมีความโน้มเอียงไปกับสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นการปรุงแต่งสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้มีบรรยากาศโน้มน้าวความรู้สึกของเด็กให้มีความสงบ เห็นสิ่งดีงามในธรรมชาติ สังคมและสิ่งแวดล้อมของชีวิต มีความพึงพอใจที่จะเรียน ทำให้การเรียนการสอนสัมฤทธิ์ผลได้ง่าย”^{๔๘}

เกษม จันทรแก้ว ได้ให้ความหมายไว้ว่า “สิ่งแวดล้อมหมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเราบรรดาสรรพสิ่งทั้งหลายที่อยู่รอบตัวเราล้วนเป็นสิ่งแวดล้อมทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตหรือสิ่งที่เห็นด้วยตาและไม่สามารถมองเห็นได้ หรือสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นล้วนเป็นสิ่งแวดล้อมทั้งนั้น”^{๔๙}

^{๔๕} วิชัย วรรณพุด, วรรณคดีของนักเรียนต่อการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศภายในโรงเรียน ประจวบวิทยาลัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต ๑ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, วิทยานิพนธ์ ค.ม.การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

^{๔๖} กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. เอกสารประกอบการสัมมนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ. ๒๕๓๗), (อิตาลี).

^{๔๗} สมิทธิ สระอุบล, มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๒.

^{๔๘} สวัสด์ สายประสิทธิ์, คู่มือสอบและปฏิบัติราชการ, (กรุงเทพมหานคร : มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค อาร์ต, ๒๕๓๑), หน้า ๖๒๘.

^{๔๙} เกษม จันทรแก้ว. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒.

ธเนศ ขำเกิด กล่าวว่า “บรรยากาศในโรงเรียนเป็นสภาวะอันเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนแล้วส่งผลถึงความรู้สึกของแต่ละบุคคลเป็นสถานการณ์ที่ไม่อาจมองเห็นหรือจับต้องได้ แต่เป็นสภาพสะท้อนทางความรู้สึกของแต่ละบุคคลเมื่อปะทะกับสิ่งแวดล้อมแล้วเกิดความรู้สึกที่ดีเรียกว่า “บรรยากาศดี” ในทางตรงกันข้ามเมื่อปะทะกับสิ่งแวดล้อมแล้วเกิดความรู้สึกไม่ดีก็เรียกว่า “บรรยากาศไม่ดี”^{๕๐}

กรมสามัญศึกษา ให้ความหมายบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน “หมายถึง การรับรู้และความรู้สึกที่สมาชิกในโรงเรียนมีต่อโรงเรียนและอาจรวมถึงความรู้สึกที่พ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชนมีต่อโรงเรียนด้วย ถ้ามีสิ่งแวดล้อมที่ดีก็จะทำให้เกิดความรู้สึกประทับใจ พอใจ อบอุ่นใจ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและภาคภูมิใจที่ได้เป็นสมาชิก ถ้าสิ่งแวดล้อมไม่ดีก็จะทำให้เกิดความรู้สึกที่ขาดความรักความผูกพันต่อโรงเรียนขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของเบื่อหน่ายห่างเหิน เฉยเมย ว้าเหว”^{๕๑}

อนันต์ นามทองตัน ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนว่า “เป็นการจัดสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวสมาชิกในโรงเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องให้มีผลทำให้เกิดความโน้มเอียงไปกับสภาพแวดล้อมนั้น เกิดความรู้สึกและทัศนคติต่อโรงเรียนทั้งในทางบวกและทางลบ ความรู้สึกในทางบวกจะทำให้เกิดความรู้สึกประทับใจ อบอุ่นและพอใจ ความรู้สึกมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของตลอดจนมีความภูมิใจที่ได้เข้ามาอยู่ร่วมเป็นสมาชิก ส่วนทางลบนั้นทำให้เกิดความเบื่อหน่ายหมองเหม็น เกิดความเฉยเมย ปราศจากความเป็นเจ้าของ”^{๕๒}

บุญช่วย จินดาประพันธ์ กล่าวว่า “สิ่งแวดล้อมหมายถึงปัจจัยภายนอกทุกสิ่งทุกอย่างที่อาจมีอิทธิพล และผลกระทบต่องานที่สิ่งมีชีวิตมีชีวิตและเจริญพันธุ์”^{๕๓}

อำภา บุญช่วย ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน “ว่าการจัดสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวให้ผู้ที่ได้สัมผัส ได้มีความโน้มเอียงไปกับสภาพแวดล้อมนั้น ๆ โรงเรียนจึงต้องมีการปรุงแต่งสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อโน้มน้าวความรู้สึกของนักเรียนให้พอใจที่จะเรียนและอยากเรียน”^{๕๔}

^{๕๐} ธเนศ ขำเกิด, อ้างใน จงกล เทิดประสิทธิ์กุล, ความพึงพอใจที่มีต่อสภาพแวดล้อมโรงเรียนของนักศึกษาโรงเรียนเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค), วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^{๕๑} กรมสามัญศึกษา, อ้างใน จง บุญผ่อง, ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเกาะโพธิ์ไถ่ยางงามวิทยา จังหวัดชลบุรี, งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๗) หน้า ๑๓.

^{๕๒} อนันต์ นามทองตัน, บรรยากาศในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร. ๒๕๓๔), หน้า ๗.

^{๕๓} บุญช่วย จินดาประพันธ์, การบริหารอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๘๑.

^{๕๔} อำภา บุญช่วย, การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน (พิมพ์ครั้งที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔๕.

ซัชพล ทรงสุนทรวงค์ กล่าวว่า “สภาพแวดล้อมหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ประกอบด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์”^{๕๕}

คิใจ (Kijai) ได้ศึกษาคุณลักษณะของโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จจากปัจจัยพื้นฐาน ๕ ประการ ได้แก่ บรรยากาศของโรงเรียน ภาพพจน์ของโรงเรียนความเป็นผู้นำทางวิชาการของโรงเรียน ผู้บริหาร และความสัมพันธ์กับความสำเร็จของโรงเรียน^{๕๖}

ดังนั้นสิ่งแวดล้อมจึงหมายถึง สิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น ทั้งที่สามารถจับต้องได้เป็นรูปธรรมและที่จับต้องไม่ได้เป็นนามธรรม ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อปัจจัยซึ่งกันและกันนอกจากนี้ยังเป็นวงจรและเป็นวัฏจักรที่มีความเกี่ยวพันกันทั้งระบบ ผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมหนึ่งจะมีส่วนสร้างหรือทำลายสิ่งแวดล้อมอีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๒.๒.๒ ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และสัตว์มาโดยตลอด เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็น อากาศ น้ำ ดิน ที่อยู่อาศัย และสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตซึ่งแบ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นอยู่ด้วยกันเป็นระบบนิเวศ รวมทั้งการสร้างและการทำลายล้างเป็นลูกโซ่ ซึ่งมีผลกระทบร่วมกันในทศวรรษที่ผ่านมาทุกชาติต่างได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่หลั่งไหลเข้ามาอย่างรวดเร็วเนื่องจากเป็นโลกไร้พรมแดน ด้วยความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ทางสังคมตามมารวมทั้งปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมเนื่องจากการพัฒนาที่ขาดความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังที่นักวิชาการได้กล่าวไว้ถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมดังนี้

ทองคุณ หงส์พันธุ์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของสภาพบรรยากาศสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนว่า “มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการของเด็กทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และจิตใจและทางด้านสังคม เพราะการเรียนรู้และพฤติกรรมของคนจะปรับเปลี่ยนได้ในสภาพสิ่งแวดล้อมอันพอเหมาะ เช่นเดียวกับฝนตกเมื่ออุณหภูมิที่เหมาะสม”^{๕๗}

^{๕๕} ซัชพล ทรงสุนทรวงค์, **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

^{๕๖} Kijai, J. J., **School effectiveness characteristics and school incentive reward**. *Dissertation Abstracts International*, 1987, 48(4), p. 329 – A.

^{๕๗} ทองคุณ หงส์พันธุ์, **สภาพแวดล้อมในโรงเรียน ครูที่พูดไม่ได้,คู่มือการพัฒนาสถานศึกษาด้านอาคารสถานที่ตามนโยบายการปฏิรูปการศึกษาระบบทศวรรษศึกษาธิการ**. (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘.

คณะกรรมการสุศึกษาแห่งชาติสายการศึกษา ได้ให้ความสำคัญไว้ว่า “สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสุขภาพของนักเรียน ถ้าการจัดสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสมแล้วก็จะช่วยเสริมสุขภาพทางกายและจิตใจ ช่วยให้โรงเรียนเป็นสถานที่ที่น่าอยู่และที่สำคัญคือเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับเด็กที่จะได้นำไปเป็นแบบอย่างในชีวิตประจำวัน แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนไม่ดีก็อาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุได้ง่ายหรือไม่ส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ของเด็กและไม่สอดคล้องกับทฤษฎีการที่นักเรียนได้เรียนรู้ต่อไป ฉะนั้นการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะจึงมีความจำเป็นที่โรงเรียนจะต้องจัดให้มีขึ้นและดำรงรักษาไว้ให้อยู่ในสภาพดีตลอดไป”^{๕๘}

นิวัติ เรืองพานิช ได้กล่าวว่า “ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมสรุปได้ว่า ในอดีตการดำรงชีวิตของมนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งจากสภาพดังกล่าวธรรมชาติจะปรับดุลยภาพของตัวเองภายใต้กลไกของธรรมชาติ ผลกระทบของสิ่งแวดล้อมจึงไม่เป็นปัญหาแต่ในปัจจุบันพบว่าความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้อำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตของมนุษย์มากขึ้น ขณะเดียวกันอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์ก็เพิ่มความรุนแรงมากขึ้น อันเป็นผลมาจากความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มมากขึ้น เช่น อากาศเป็นพิษ ดินเสื่อมคุณภาพ กองขยะเศษสิ่งของเหลือต่าง ๆ สัมคมมนุษย์กำลังเผชิญกับปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม การพัฒนาความเจริญก้าวหน้าจึงมีทั้งคุณและโทษ”^{๕๙}

ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์ ได้อธิบายความสำคัญของสิ่งแวดล้อมต่อสิ่งมีชีวิตไว้ดังนี้^{๖๐}

๑) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต มีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น เช่น น้ำ ใช้เพื่อการบริโภคและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ อากาศ ใช้เพื่อการหายใจของมนุษย์และสัตว์

๒) สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ จะช่วยปรับให้สิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของมันได้ เช่น ช่วยให้ปลาอาศัยอยู่ในน้ำลึกมาก ๆ ได้ ช่วยให้ต้นตะบองเพชรดำรงชีวิตอยู่ในทะเลทรายได้

๓) สิ่งมีชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม เช่น มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ หากปรับตัวไม่ได้ก็จะอพยพไปอาศัยอยู่ที่นั่น

^{๕๘} คณะกรรมการสุศึกษาแห่งชาติสายการศึกษา.เอกสารสัมมนาวิชาการสุศึกษาแห่งชาติครั้งที่ ๓ . มาตรฐานขั้นต่ำของงานสุศึกษาในสถานศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : คณะอนุกรรมการสุศึกษาสายการศึกษาในคณะกรรมการสุศึกษาแห่งชาติ. ๒๕๓๐), (อัดสำเนา)

^{๕๙} นิวัติ เรืองพานิช. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (กรุงเทพมหานคร : คณะวนศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๐๔.

^{๖๐} ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์. มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. หน้า ๑๒ - ๑๖.

๔) สิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงไปตามการกระทำของสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น เช่น เมื่อสัตว์กินพืชจำนวนมากเกินไป พืชจะลดจำนวนลง อาหารและที่อยู่อาศัยจะขาดแคลนเกิดการแก่งแย่งกันสูงขึ้น ทำให้สัตว์บางส่วนตายหรือลดจำนวนลง ระบบนิเวศก็จะเข้าสู่ภาวะสมดุลอีกครั้งหนึ่ง

๕) สิ่งแวดล้อมจะกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อม ในแง่ของการถ่ายทอดพลังงานระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค ผู้ย่อยสลาย ในแง่ของการอยู่ร่วมกันเกื้อกูลกันหรือเบียดเบียนกัน

เกษม จันทรแก้ว กล่าวถึง ระบบการจัดสภาพแวดล้อมไว้ว่า “สิ่งแวดล้อมมีสมบัติเฉพาะตัวจึงมีกระบวนการสร้างปรากฏการณ์ความเป็นสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ส่งผลต่อการแสดงเอกลักษณ์ พฤติกรรมและเอกลักษณ์ต่างกันไปด้วยดังนั้นการที่จะกำหนดกิจกรรมการจัดสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ให้ยั่งยืนเสมอ”^{๖๑}

กรมสามัญศึกษา ได้กล่าวว่า “โรงเรียนที่มีสิ่งแวดล้อมดี ย่อมจะทำให้นักเรียนและบุคลากรในโรงเรียนเกิดความรู้สึกพอใจ ภาคภูมิใจ สบายใจ รู้สึกในความเป็นเจ้าของและอยากมาโรงเรียน แต่โรงเรียนที่มีสิ่งแวดล้อมไม่ดี จะทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายห่างเหินและไม่อยากมาโรงเรียน โรงเรียนที่มีสิ่งแวดล้อมดีจะทำให้ทุกคนทำงานร่วมกันอย่างเต็มที่มีความสุข แต่ถ้าสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนไม่ดี บุคลากรก็จะมีแต่ความทุกข์ระทม โรงเรียนเปรียบเสมือนบ้านแห่งที่สองของนักเรียน ซึ่งนักเรียนจะต้องใช้ชีวิตในการเรียนเป็นเวลาหลายชั่วโมงในแต่ละวัน โดยเฉพาะโรงเรียนประถมศึกษาซึ่งนักเรียนยังอยู่ในช่วงวัยควรได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ โรงเรียนจึงควรจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้คล้ายหรือดีกว่าที่บ้าน โดยสนองความต้องการของนักเรียนทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา”^{๖๒}

ณุตตรา แทนขำ ได้กล่าวถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมในโรงเรียนว่า “การที่นักเรียนได้อยู่ในโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และความรักในโรงเรียนในสถาบัน ความรู้สึกเช่นนี้จะไปสู่ความรัก ความหวงแหน ในชื่อเสียงของโรงเรียน ถ้าโรงเรียนสร้างความรู้สึกเช่นนี้ให้เกิดขึ้นได้ ก็จะเป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติของนักเรียนไปในตัว เพราะนักเรียนย่อมจะไม่พยายามให้โรงเรียนที่ตัวเองรักและภูมิใจต้องเสียชื่อเสียง เพราะการกระทำของตัวเอง”^{๖๓}

^{๖๑} เกษม จันทรแก้ว, การจัดสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗๕ – ๒๗๖.

^{๖๒} กรมสามัญศึกษา, การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : กรมสามัญศึกษา, ๒๕๓๘), หน้า ๘.

^{๖๓} ณุตตรา แทนขำ, การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนสิ่งแวดล้อมดีเด่น ระดับประถมศึกษา ปีพ.ศ. ๒๕๔๑, วิทยานิพนธ์ ศษ.ม (สิ่งแวดล้อมศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๒๔.

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ ได้กล่าวไว้ว่า “สิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่โรงเรียนควรเท่าเทียมดีกว่าสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่บ้านของนักเรียน อันจะเอื้ออำนวยต่อการอบรมสั่งสอนและการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน หรือโรงเรียนในระดับสูงขึ้นไปนักเรียนจะเข้ามาศึกษาต่อควรจะมีสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการจัดจรรยาวิชาเสมอ จึงทำให้การอบรมสั่งสอนและการปลูกฝังคุณธรรมให้นักเรียน นักศึกษา ประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ”^{๖๔}

ชลอ ไกรทอง กล่าวว่า ประเภทของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ^{๖๕}

๑. สภาพแวดล้อมด้านกายภาพ ได้แก่ อาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ สาธารณูปโภค สนามกีฬา สวนหย่อม บริเวณโรงเรียน วัสดุอุปกรณ์ และครุภัณฑ์ต่าง ๆ

๒ สภาพแวดล้อมทางวิชาการ ได้แก่ การจัดบรรยากาศการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียน การบริการเพื่อส่งเสริมสนับสนุนทางวิชาการ เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้และประสบการณ์

๓ สภาพแวดล้อมทางการบริหารจัดการ ได้แก่ ระบบการบริหารจัดการภายในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมให้บุคลากรทุกคนในโรงเรียนร่วมกันทำงานและอยู่ในโรงเรียนอย่างมีความสุข

ดังนั้นสภาพแวดล้อมมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมภายในสถานศึกษานั้นจัดว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญ เพราะสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางสร้างสรรค์และยังจัดเป็นการที่จะเอื้ออำนวยต่อการอบรมสั่งสอนและการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน หรือโรงเรียนในระดับสูงขึ้นไปนักเรียนจะเข้ามาศึกษาต่อ สิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการจัดจรรยาวิชาเสมอ จึงทำให้การอบรมสั่งสอนและการปลูกฝังคุณธรรมให้นักเรียน นักศึกษา ประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ

๒.๒.๓ หลักการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน

ปัจจุบันการศึกษาสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน จัดได้ว่าเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง เพราะผลที่ได้จากการศึกษาสภาพแวดล้อมโรงเรียนจะทำให้ผู้บริหาร ครู และบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายของโรงเรียนเข้าใจลักษณะ และสภาพที่แท้จริงของโรงเรียนที่รับผิดชอบอยู่มากขึ้น และจะได้มีข้อมูลที่สำคัญไปใช้ในการวางแผนพัฒนาโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ ที่ผ่านมามีนักการศึกษาทั้งในระดับอุดมศึกษาและระดับอื่น ๆ ได้คิดค้นหาหลักการที่จะใช้ในการประเมินสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาเป็นจำนวนมาก เช่น

^{๖๔} ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์. กฎหมายเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๖.

^{๖๕} ชลอ ไกรทอง, วรรณของครูต่อการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ ได้ประมวลวิธีการศึกษาสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาและได้สรุปว่ามี ๓ วิธี ดังนี้^{๖๖}

๑) วิธีศึกษาภาพพจน์ของสถานศึกษา (The Image Approach) กระทำได้โดยให้สมาชิกในสถานศึกษารายงานความรู้สึก ความประทับใจเกี่ยวกับสถานศึกษาที่ตนสังกัด เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาแบบนี้ได้แก่

๑.๑ ดัชนีลักษณะของสถานศึกษา โดยเป็นเครื่องมือสำเร็จรูป ประกอบด้วยข้อคำถาม ๓๐ ข้อ ให้ผู้ตอบพิจารณาว่าแต่ละข้อถูก หรือผิด ไปจากลักษณะของสถานศึกษาที่สังกัดอยู่

๑.๒ มาตรการส่วนประเมินค่าสภาพแวดล้อมสถานศึกษา ซึ่งจะสอบถามครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะของนักศึกษา ๕ ประเภท คือ นักศึกษาสามารถนำความรู้จากการศึกษาไปปฏิบัติ (Practicality) นักศึกษารู้จักติดต่อสัมพันธ์กับชุมชน (Community) นักศึกษารู้จักตระหนัก และสำนึกในหน้าที่ของตนเอง (Awareness) นักศึกษาเป็นผู้มีระเบียบแบบแผน และปฏิบัติตัวได้เหมาะสม (Propriety) และนักศึกษาเป็นผู้ใฝ่รู้ค้นคว้า และแสวงหาความรู้อยู่เสมอ (Scholarship)

๒) วิธีศึกษาคุณลักษณะส่วนตัวของนักศึกษา (The Student Characteristics Approach) การศึกษาวิธีนี้ทำได้โดยให้นักศึกษาแต่ละคนตอบแบบสอบถามบรรยายถึงคุณลักษณะของตนเองแล้วนำมาหาค่าเฉลี่ยคุณลักษณะของนักศึกษาสถาบันนั้น ๆ โดยมีความเชื่อว่า คุณลักษณะส่วนตัวของนักศึกษาจะถูกกำหนดหรือแต่งเติมเสริมสร้างโดยสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา

๓) วิธีศึกษาสภาพแวดล้อมที่เป็นสิ่งเร้า (The Stimulus Approach) การศึกษาวิธีนี้ทำได้โดยกระตุ้นให้นักศึกษาแสดงพฤติกรรม กิจกรรม หรือลักษณะต่าง ๆ ออกมาโดยมีสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาเป็นสิ่งที่เร้า การศึกษาวิธีนี้ แอสติน เชื่อว่าสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ๔ ประเภท คือ สภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมด้านการเรียน สภาพแวดล้อมด้านกลุ่มเพื่อน และสภาพแวดล้อมด้านการบริหาร จะเป็นสิ่งเร้าให้นักศึกษากระทำกิจกรรม หรือแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมหรือพฤติกรรมเหล่านี้ จะเป็นตัวชี้ลักษณะสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาได้

^{๖๖} สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, การกำกับและประเมินโครงการ (พิมพ์ครั้งที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร : กองนโยบายและแผนการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๙), หน้า ๒๒.

สุภากร ราชกรกิจ ได้กล่าวว่า การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่ถูกสุขลักษณะต้องเป็นไปตามมาตรฐานของทางราชการในเรื่องดังต่อไปนี้^{๖๗}

๑) โรงเรียนควรตั้งอยู่ในย่านชุมชนหรือย่านที่พักอาศัยของนักเรียน ใช้เวลาในการเดินทางไม่เกิน ๑๕ นาที สภาพที่ตั้งต้องไม่ลุ่มเกินไปได้รับการดูแลตกแต่งอย่างสวยงาม สะอาดเรียบร้อยระยะร่นอยู่เสมอ มีได้ดอกไม้ประดับ ไม่เย็นต้น ที่นั่งพักผ่อนหย่อนใจ มีถนนทางเดินและรั้วที่แข็งแรง บริเวณรอบ ๆ โรงเรียนไม่เป็นแหล่งเสื่อมโทรม

๒) อาคารเรียน อาคารประกอบเป็นอาคารถาวรอยู่ในสภาพใช้การได้ดี สร้างได้ถูกทิศทางลมและแสงสว่าง ควรมีห้องพิเศษ และวัสดุครุภัณฑ์ที่พอเพียงและเหมาะสมกับการใช้งาน มีอุปกรณ์ที่จำเป็นประจำห้องต่าง ๆ

๓) โรงอาหาร มีโต๊ะ มีเก้าอี้ สำหรับรับประทานอาหาร มีที่สำหรับจ่ายอาหาร อุปกรณ์ทำความสะอาดที่เพียงพอ

๔) มีส้วมและที่ปัสสาวะสะอาดถูกสุขลักษณะเพียงพอกับจำนวนนักเรียน ควรแยกส้วมชายและหญิง

ศาสตราจารย์ ได้กล่าวถึงหลักในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้^{๖๘}

๑) กำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ คือ มีการป้องกันการกระทำที่ก่อให้เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ หรือสิ่งรบกวนอื่น ๆ เพราะจะเป็นการประหยัดกว่าการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว

๒) การป้องกันดังกล่าวต้องคำนึงถึงการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของมนุษย์

๓) นโยบายสิ่งแวดล้อมจะต้องสอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจสังคมของประเทศตลอดจนความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

๔) ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการพัฒนาใด ๆ ก็ตามจะต้องได้รับการพิจารณาตั้งแต่ในระยะแรกของการวางโครงการ

๕) หลีกเลี่ยงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่จะเป็นการทำลายสภาวะสมดุลของระบบนิเวศ

๖) สนับสนุนการศึกษาวิจัยเพื่อการอนุรักษ์ การปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษและสารประกอบอื่น ๆ

๗) ค่าใช้จ่ายในการป้องกันและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ควรตกอยู่กับผู้ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อสังคม

^{๖๗} สุภากร ราชกรกิจ. การประถมศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๗), หน้า ๑๗.

^{๖๘} ศาสตราจารย์. การอนุรักษ์ทรัพยากรและปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. (พิมพ์ครั้งที่ ๕). (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕ - ๑๖.

๘) สิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทุกคนในสังคม ความสำเร็จของนโยบายสิ่งแวดล้อมจึงขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจของประชาชน การศึกษาและการประชาสัมพันธ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม และให้ความร่วมมือในการที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว

๙) ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจะต้องมีการกำหนดบทบาทของหน่วยงานระดับนับตั้งแต่ ระดับชาติ ระดับภาค และระดับท้องถิ่น ให้เหมาะสมกับสภาพของปัญหา สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และภูมิศาสตร์

โกวิท วรพิพัฒน์ ได้เสนอแนะเกี่ยวกับการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนทางกายภาพไว้ดังนี้^{๖๙}

๑) การเสริมความร่มรื่นสดชื่นและสวยงาม โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้ครูและนักเรียนได้ปลูกและดูแลต้นไม้ของเขาเอง อาจจะเชิญบุคลากรผู้มีชื่อเสียงในชุมชนมาร่วมปลูกด้วย บางโรงเรียนไม่สามารถปลูกต้นไม้ได้ก็อาจจะนำไม้ดอก ไม้ประดับมาตกแต่งสร้างซุ้ม สร้างศาลาที่พักผ่อนหย่อนใจ ให้เกิดความร่มรื่น สดชื่นและสวยงามดังกล่าว

๒) การเสริมสร้างความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย คือการจัดสภาพให้ดูแล้วสบายตา หยิบง่ายใช้ก็คล่อง และการใช้การได้ดีอยู่เสมอ สภาพดังกล่าวเกิดจากการจัดตกแต่งอาคารสถานที่ เช่น การตกแต่งอาคารเรียน อาคารชั่วคราว การตัดแต่งสนามหญ้า ร้ว การจัดห้องเรียน ห้องพัก โต๊ะทำงาน การรักษาความสะอาดสิ่งต่าง ๆ การจัดเครื่องมือวัสดุ อุปกรณ์ในการฝึกงาน เป็นต้น

๓) การเสริมสร้างความสงบ โรงเรียนควรจัดหาสถานที่บางส่วนไว้เพื่อให้ครูและนักเรียนได้เข้าไปใช้ในลักษณะที่มีความรู้สึกเป็นส่วนตัว เป็นตัวเอง อันจะก่อให้เกิดความรู้สึกที่สงบ เช่น มุมสงบในห้องสมุด ห้องจริยธรรม สวนจริยธรรม เป็นต้น

๔) การสร้างสรรค์ คือ ความคิดในการเปลี่ยนแปลงพัฒนา ดัดแปลงให้เกิดสิ่งใหม่ เช่นการนำกระบอกไม้ไผ่มาทำเป็นถังขยะ การนำหมวกหรืออบมาทำโคมไฟ การดัดแปลงต้นไม้ให้เป็นรูปทรงต่าง ๆ เป็นต้น

๕) การเสริมสร้างควมมีชีวิตชีวาเป็นการขจัดความซ้ำซาก จำเจ ด้วยการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น การจัดสถานที่ทำงานของครู การจัดโต๊ะเรียน การตกแต่งไม้ดอกไม้ประดับ การจัดป้ายนิเทศ เป็นต้น

๖) ความเหมาะสมกับสถานที่ เช่น การจัดป้ายประกาศในสถานที่ที่สามารถอ่านได้อย่างสะดวกและทั่วถึง ไม่จัดคอกหรือเก้าอี้ตัวในที่รบกวนการเรียนการสอน เป็นต้น

๗) ความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เช่น การนำทรัพยากรหรือสิ่งต่าง ๆ ในท้องถิ่นมาจัดหรือดัดแปลงใช้ให้เหมาะสมกับสภาพ เช่น การใช้ไม้ต้นตาล ต้นมะพร้าวมาทำโต๊ะเก้าอี้ ที่พักผ่อนหย่อนใจ การนำเปลือกหอยมาประดับตกแต่งห้อง และสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น

^{๖๙} โกวิท วรพิพัฒน์. เด็กและเยาวชนคือคนมีค่า. วารสารมิตรครู. ปีที่ ๓๑, ฉบับที่ ๑, (กุมภาพันธ์ - เมษายน , ๒๕๓๘), ๑๑-๑๒.

๘) ความสอดคล้องกับประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ เช่น การจัดห้อง ศิลปวัฒนธรรม การจัดแสดงวัตถุหรือภาพที่เป็นประเพณีของท้องถิ่น เป็นต้น

๙) ความประหยัด โรงเรียนควรจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้เหมาะสมกับทรัพยากรหรือปัจจัยที่มีอยู่ เช่น ไม่จัดซื้อพันธุ์ไม้ วัสดุ หรือครุภัณฑ์ที่ราคาแพงดูแลรักษายาก เป็นต้น

๑๐) ความมีเอกลักษณ์เพื่อความเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ ความภาคภูมิใจในสถาบัน โรงเรียนอาจจัดสิ่งปลูกสร้างหรือปลูกต้นไม้ ดอกไม้บางชนิดที่เจตนาให้เป็นสัญลักษณ์หรือเอกลักษณ์ประจำโรงเรียน เป็นต้น

๑๑) ความสะดวกสบาย เช่น การทำทางเดินพร้อมหลังคาระหว่างอาคารเรียน การจัดที่นั่งชยะ การบริการน้ำใช้ การจัดเครื่องใช้ไม้สอยให้สามารถหยิบง่ายใช้คล่อง เป็นต้น

๑๒) ความปลอดภัย โรงเรียนควรจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้มีสภาพที่มั่นคงปลอดภัย มีการซ่อมแซมบำรุงรักษาให้มีสภาพใช้การได้อยู่เสมอ เช่น โตะ เก้าอี้ ประตู หน้าต่าง เป็นต้น

๑๓) ความคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สิ่งของและหรือสถานที่ในโรงเรียน บางครั้งถูกนำมาใช้อย่างไม่คุ้มค่าและเกิดประโยชน์ตามควร เช่น บริเวณใต้ถุนอาคารบริเวณหอประชุม โรงอาหาร ใต้ร่มไม้ แท้จริงแล้วสถานที่ดังกล่าวอาจจะอำนวยความสะดวกด้านอื่นอีกหลายอย่าง เช่น เป็นที่อ่านหนังสือชนิดที่เรียกว่าห้องสมุดโล่ง หรือใช้จัดนิทรรศการ ป้ายนิเทศ ป้ายประกาศ เป็นต้น

บุษบา จันทรผ่อง กล่าวถึงการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะและปลอดภัยไว้ดังนี้^{๗๐}

๑) ควรจัดโรงเรียนให้ปลอดภัยจากโรคติดต่อต่าง ๆ เช่น น้ำเพื่อการอุปโภค และบริโภค การกำจัดน้ำเสีย และขยะมูลฝอย การสุขาภิบาลอื่น ๆ เป็นต้น

๒) ควรจัดโรงเรียนให้ปลอดภัยจากอุบัติเหตุต่าง ๆ เช่น การจัดห้องเรียน สระวายนน้ำ ให้มีความปลอดภัยจากสารพิษ สิ่งเสพติดและอบายมุขต่าง ๆ เป็นต้น

๓) ควรจัดโรงเรียนให้มีส่วนช่วยให้นักเรียนได้มีโอกาสนในการออกกำลังกายตามความเหมาะสมกับสภาพร่างกาย ให้นักเรียนมีสุขภาพกายและจิตที่ดีควบคู่กันไป

สุชาติ โสมประยูร และเอมอัชฌา วัฒนบุรานนท์ ได้กล่าวว่า “การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะในโรงเรียนนับเป็นสิ่งสำคัญมากในการจัดการศึกษาให้กับเด็กนักเรียน การจัดสิ่งแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะคือ การจัดสถานที่ตั้งอาคารเรียน อาคารประกอบต่าง ๆ และบริเวณโรงเรียนให้ถูกหลักสุขาภิบาล การกำจัดขยะมูลฝอยและเหตุรำคาญต่าง ๆ การจัดน้ำดื่ม น้ำใช้ การรักษาความสะอาดทั่วไป การซ่อมแซมสิ่งชำรุดทรุดโทรม การ

^{๗๐} บุษบา จันทรผ่อง. *โครงการสุขภาพในโรงเรียน*. (ภูเก็ต : ภาควิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถาบันราชภัฏภูเก็ต. ๒๕๔๒). (อัดสำเนา)

จัดตกแต่งห้องเรียน การจัดโปรแกรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสุขภาพของเด็ก และการจัดให้มีสัมพันธภาพอันดีระหว่างบุคลากรทุกคนในโรงเรียน”^{๗๑}

ปริศนา ตันติเจริญ ได้ให้แนวคิดหลักการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้หลากหลายพอสรุปได้ดังนี้^{๗๒}

๑ สิ่งแวดล้อม เป็นการศึกษาต่อเนื่อง หรือการศึกษาตลอดชีวิต (Life Long Education)

๒ สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นการศึกษาแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary)

๓ สิ่งแวดล้อม เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (Participation)

๔ สิ่งแวดล้อม เน้นการพัฒนาความคิดเชิงวิเคราะห์ (Critical Thinking)

๕ สิ่งแวดล้อม เน้นการพิจารณาสิ่งแวดล้อมทั้งหมด (Totality)

๖ สิ่งแวดล้อมศึกษา เน้นการศึกษาสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ จนถึง ระดับสากล

๗ สิ่งแวดล้อมศึกษา ต้องใช้สิ่งแวดล้อมให้เป็นประโยชน์ในการเรียนโดยถือว่าเป็นวิธีการในการศึกษาวิธีหนึ่ง และมีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง

๘ สิ่งแวดล้อมศึกษาเน้นการให้ผู้เรียนมีบทบาทในการวางแผนจัดประสบการณ์การเรียนรู้ พร้อมให้โอกาสในการตัดสินใจและยอมรับในผลที่เกิดขึ้นด้วย

รวีวรรณ ชินตระกูล ได้เสนอแนะการจัดสภาพแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะไว้ดังนี้^{๗๓}

๑) ที่ตั้งและบริเวณโรงเรียนควรเลือกสถานที่ปลูกสร้างโรงเรียนในที่ที่เหมาะสมกับความต้องการของชุมชน ปลอดภัย สวยงามและสามารถใช้เนื้อที่ให้เป็นประโยชน์ในการจัดกิจกรรมสันทนาการให้มากที่สุด ที่มีการสัญจรไปมาสะดวก ไม่ควรห่างไกลจากย่านชุมชนเกินกว่า ๒ กิโลเมตร ควรจัดให้ปลอดภัยจากอันตรายในท้องถนนหลวง โรงเรียนควรจัดให้ห่างจากสถานที่ที่มีเสียงรบกวน หรือเสียงรบกวนประจำจนเป็นเหตุรำคาญ เช่น โรงงานโม่หิน โรงงานซีเมนต์ เป็นต้น และควรตั้งให้ห่างจากแหล่งทิ้งขยะมูลฝอย และแหล่งน้ำโสโครกไม่น้อยกว่า ๕๐๐ เมตร เพื่อให้พ้นจากกลิ่น ผุ่นละออง และแมลง ตลอดจนสัตว์ที่อาจเป็นพาหนะนำโรคและก่อเหตุรำคาญ

^{๗๑} สุชาติ โสมประยูร และเอมอัชฌา วัฒนบุรานนท์. การบริหารงานในโรงเรียน. (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๔๔), หน้า ๓๙.

^{๗๒} ปริศนา ตันติเจริญ, คู่มือแนวทางการให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ระดับประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

^{๗๓} รวีวรรณ ชินตระกูล, ความคิดของนักเรียนที่มีต่อการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา, วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๒ – ๑๐๕.

๒) อาคารเรียนและอาคารประกอบ อาคารควรสร้างอาคารเรียนให้มีขนาดพอเหมาะกับจำนวนนักเรียน ต้องคำนึงถึงภัยธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้น เช่น พายุ น้ำท่วม อาคารไม่ควรหันหน้าไปทางทิศตะวันออก หรือทิศตะวันตก ควรหันหน้าไปทางทิศที่จะได้รับลมดี แสงแดด และฝนไม่รบกวนมากนัก

๓) ห้องเรียนและเครื่องใช้ในห้องเรียน ห้องเรียนควรมีขนาด ๖ x ๘ เมตร หรือ ๗ x ๙ เมตร ส่วนสูงของห้องเรียนจากพื้นถึงฝ้าต้องไม่น้อยกว่า ๓๕๐ เซนติเมตร การจัดห้องควรให้แสงสว่างเข้าทางซ้าย และไม่มีแสงเข้ารำคาญตาทางด้านหน้า หรือหลังชั้น ห้องเรียนควรจัดให้สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย มีตะกร้าสำหรับทิ้งขยะทุกห้องและมีไว้ประจำกระดานชอล์ค ควรทำความสะอาดแปรงทุกวัน กระดานชอล์คควรมีรางรองผงชอล์คขอบล่างให้กว้างพอเพื่อมิให้ฝุ่นผงชอล์คปลิวไปตกพื้นห้อง หรือควรจะเป็นกระดานไวท์บอร์ดจะทำให้ไม่มีฝุ่นชอล์คฟุ้งกระจาย

๔) การระบายถ่ายเทอากาศและแสงสว่าง ถ้าการถ่ายเทอากาศไม่ดีพออากาศจะร้อนอบอ้าว เด็กจะง่วงเหงาหาวนอน ควรจัดให้มีช่องลมและประตูหน้าต่างให้เพียงพอ แสงสว่างที่เพียงพอในการอ่านหนังสือได้สบายตา เนื้อที่ของประตูหน้าต่างควรเป็น ๑ ใน ๔ ของพื้นที่ห้อง เพื่อให้ห้องเรียนมีแสงสว่างและระบายอากาศเพียงพอ ควรมีหน้าต่างต่างบั้งแสงที่เกินความพอดี บริเวณใกล้ห้องเรียน ถ้าจะปลูกต้นไม้ใหญ่ควรปลูกให้ห่างจากอาคารเรียนไม่น้อยกว่า ๘ เมตร เพื่อไม่ให้บังแสงสว่างและขัดขวางการระบายอากาศ

๕) โรงอาหาร นอกจากโต๊ะและม้านั่งแล้ว ควรจัดให้มีน้ำสะอาดสำหรับดื่ม และจัดให้มีอ่างน้ำหรือที่สำหรับล้างมือ และล้างภาชนะที่ใช้ในการรับประทานอาหาร ที่รองรับเศษอาหารและขยะอาหารที่แม่ค่านำมาขายควรเป็นอาหารที่ปราศจากอันตราย เช่น อาหารไม่ใส่สีน้ำส้มสายชู ควรควบคุมความสะอาดอย่างใกล้ชิดทั้งผู้ปรุงขาย และผู้เสิร์ฟอาหาร เป็นต้น

๖) โรงครัว ไม่ควรตั้งอยู่ใกล้อาคารเรียน ใกล้สิ่งโสโครก พื้นห้องต้องทึบทำด้วยวัสดุที่ง่ายต่อการทำความสะอาด มีแสงสว่างพอ การระบายอากาศดีเพราะโรงครัวมีความร้อนและกลิ่นมาก คนปรุงอาหารจะต้องอยู่ในโรงครัววันละหลายชั่วโมง เตาไฟไม่ควรวางบนพื้นราบ ควรตั้งสูงพอให้ยืนปรุงอาหารได้เหนือเตาไฟควรมีปล่องไฟ เพื่อดูดควันออกไปจากโรงครัว เพราะควันส่วนหนึ่งมีก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์ ซึ่งเป็นพิษ จัดทำรางระบายน้ำให้เศษอาหารไปจากโรงครัวมิฉะนั้นเศษอาหารจะบูดเน่า ส่งกลิ่นเหม็น เป็นแหล่งเพาะพันธุ์แมลงวันและเชื้อโรค มีถังใส่ขยะมูลฝอย เศษอาหารที่มีฝาปิดมิดชิด ไม่รั่ว และมีปริมาณให้เพียงพอกับเศษอาหารและขยะมูลฝอยวันต่อวัน มีน้ำสะอาดสำหรับปรุงอาหาร และล้างภาชนะให้เพียงพอ

๗) สนาม ควรอยู่ทางด้านหน้าของโรงเรียน รักษาให้เรียบร้อย และปลอดภัยอยู่เสมอคือ จะต้องเป็นพื้นที่เรียบ ปราศจากก้อนอิฐ ก้อนหิน หรือตอไม้ มีการระบายน้ำดี ไม่เป็นฝุ่นในฤดูแล้ง หรือเป็นโคลนในฤดูฝน ริมขอบสนามควรปลูกต้นไม้ใบหญ้าและมีกิ่งก้านสาขามากที่พอที่จะเอาไว้บังแสงแดด มีม้านั่งและถังขยะไว้เป็นระยะ ๆ ด้านที่ติดกับถนน ควรทำรั้วกันหรือปลูกไม้พุ่มเป็นเขตระหว่างสนามกับถนน

๘) น้ำดื่มน้ำใช้ โรงเรียนต้องจัดน้ำสะอาดไว้ให้ดื่มและใช้อย่างพอเพียง และต้องคอยดูแลจุดน้ำดื่มให้สะอาดอยู่เสมอ ควรติดตั้งเครื่องกรองน้ำให้มีขนาดเพียงพอที่จะดื่มได้ทัน และควรจะมีถังหรือบ่อเก็บที่สะอาด มีขนาดเพียงพอที่จะใช้ได้ยามขาดแคลนภาชนะที่ใส่น้ำไว้บริโภคต้องรักษาให้สะอาดอยู่เสมอ ควรเป็นชนิดมีก๊อกไขน้ำได้ก็จะดีมาก น้ำล้างมือ อ่างล้างมือ ควรแยกจัดไว้ต่างหาก ไม่ควรปนกับน้ำดื่มและไกลจากห้องส้วม ในโรงอาหาร อ่างล้างมือควรมีอย่างน้อย ๑ ที่ต่อนักเรียน ๕๐ คน

๙) ส้วมและที่ปัสสาวะโรงเรียนต้องจัดส้วมที่ถูกสุขลักษณะและสอดคล้องกับจำนวนนักเรียนเพื่อถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ ควรแยกส้วมนักเรียนหญิงไว้ห่างจากกันหรือคนละห้อง ต้องมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลรักษาความสะอาดเป็นประจำ ควรใช้น้ำชำระภายในห้องส้วมและควรมีถังใส่ขยะไว้ในห้องส้วม

๑๐) การกำจัดขยะมูลฝอย การระบายน้ำและการดูแลรักษาความสะอาดสถานที่ทั่วไปขยะมูลฝอยส่วนใหญ่ จะเป็นเศษอาหาร ส่วนประกอบอย่างอื่นมีน้อย ห้องเรียนทุกห้องควรมีตะกร้าสำหรับใส่เศษกระดาษและมูลฝอยแห้ง ซึ่งต้องนำไปทิ้งในที่ทิ้งทุกวัน ที่ทิ้งขยะควรแยกเป็นส่วน ๆ และมีป้ายติด เช่น ขยะแห้ง ขยะเปียก ขยะที่สามารถนำกลับมาใช้ได้ และขยะมีพิษ เป็นต้น

๑๑) การระบายน้ำ ได้แก่ การระบายน้ำโสโครกรวมทั้งการระบายน้ำฝนที่ซึ่งอยู่ตามพื้นที่ในบริเวณโรงเรียน น้ำเหล่านี้เมื่อขังอยู่นาน ๆ ก็จะทำให้เกิดกลิ่นรบกวน และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง ควรทำทางระบายน้ำโดยใช้วัสดุถาวร หรือขุดดินเป็นทางระบาย และควรมีขนาดและความลาดให้ปริมาณของน้ำ ถ้าวางแผนระบายน้ำไว้หลาย ๆ ทางจะดีกว่าทำทางระบายน้ำในทางเดียว น้ำโสโครก ควรทำทางระบายลงสู่ถังหรือบ่อซึม ไม่ควรระบายไปลงสู่แม่น้ำ ลำคลอง

ดังนั้นหลักการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นกระบวนการที่ต้องมีการบูรณาการโดยให้ทุกคนในองค์กรได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการตั้งแต่ การวางแผน การกำหนดนโยบาย การลงมือปฏิบัติและการประเมินผลงาน เพื่อนำไปสู่ภาคปฏิบัติในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๒.๒.๔ แนวทางการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา

สภาพแวดล้อมทั้งในพื้นที่บริเวณรอบอาคาร ภายในอาคารต่าง ๆ และในห้องเรียน มีความสะอาดเป็นระเบียบสวยงาม เป็นลักษณะของสภาพแวดล้อมที่ดีมีความเหมาะสมและสามารถเอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียนได้เป็นอย่างดี การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของโรงเรียนจึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษา เพราะสามารถส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุขเต็มตามศักยภาพและมีลักษณะนิสัยที่ดีงาม ดังเช่นนี้จึงได้มีนักวิชาการได้ให้แนวคิดถึงการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาไว้ดังนี้

มาลินี จุลวัจนะ กล่าวว่า “การพัฒนาสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อสุขภาพอนามัยที่ดีเป็นแนวคิดที่ใช้พื้นที่ที่เป็นเป้าหมาย และกลวิธีสำคัญที่ใช้กันหลาย ๆ ประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในบ้าน สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน สิ่งแวดล้อมในสถานที่ทำงาน สิ่งแวดล้อมทั่วไป ในสถานที่สาธารณะทุกแห่งที่คนเราอยู่ ดังนั้น แนวคิดหลักจึงมีว่าสภาวะแวดล้อมตัวเรานี้ จะมีส่วนกำหนดสุขภาพอนามัยของบุคคลนั้นมากกว่าการบริหารสาธารณสุข ที่มีอยู่ ดังนั้น จึงควรให้ผู้มีอำนาจและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่ดีต่อสุขภาพ โดยสร้างแผนเพื่อพัฒนาสุขภาพในชุมชนร่วมกัน ระหว่างองค์กร ภาครัฐ องค์กรท้องถิ่น องค์กรเอกชนและประชาชน อาทิ เช่น สิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนให้มีการวางแผนร่วมกันระหว่างครู ผู้ปกครอง นักเรียน เจ้าหน้าที่ด้านการศึกษา เพื่อพิจารณาจัดการหาน้ำดื่มสะอาด การสุขาภิบาลทั่วไป สุขาภิบาลอาหาร และสนามเด็กเล่นที่ปลอดภัยซึ่งขณะนี้อะการอนามัยโลก มีรูปแบบของการดำเนินงานพัฒนาสิ่งแวดล้อมบ้างแล้ว ได้แก่ สิ่งแวดล้อมชุมชน สิ่งแวดล้อมโรงเรียน สิ่งแวดล้อมในสถานที่ทำงาน”^{๗๔}

แอสติน (Astin) ได้อธิบายแนวคิดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน (School Environment) ไว้ว่า หมายถึงลักษณะใด ๆ ก็ตามของสถานศึกษาที่เป็นสิ่งเร้า (Stimulus) ที่มีศักยภาพและอิทธิพลต่อนักศึกษา สภาพแวดล้อมในการทำงานมีองค์ประกอบ ๔ ด้าน คือ^{๗๕}

๑) สภาพแวดล้อมในการทำงานด้านกายภาพ ปกติจะหมายถึงอาคารเรียน อาคารประกอบห้องปฏิบัติการห้องสมุดและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต และการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา นอกจากนั้นยังรวมถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความสะอาดสบายต่าง ๆ เช่น สภาพเมืองและชุมชนที่อยู่รอบสถานศึกษา สภาพทางภูมิศาสตร์ ที่ตั้งของสถานศึกษา สภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่ หรือสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่เหมาะสมมีความสงบเพียงพอสำหรับให้ความคิด ห่างจากเสียงรบกวน เช่นเสียงของยานพาหนะ หรือโรงงานต่าง ๆ จำเป็นต้องพิจารณาไม่ให้มีการรบกวนกันขึ้น เช่นสถานที่ประชุม หรือ บรรยายภาคทฤษฎีวิชาการไม่ควรอยู่ใกล้กับบริเวณจัดกิจกรรมด้านกีฬา ซึ่งการเชียร์ส่งเสียงดังจนก่อให้เกิดความเครียด

๒) สภาพแวดล้อมในด้านการเรียนการสอน หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ และทักษะแนวความคิดและอุดมการณ์ต่าง ๆ ทั้งหมดให้ปรากฏในตัวนักเรียน กระบวนการดังกล่าวอาจรวมถึงวิธีการในการถ่ายทอดการเรียนรู้ทั้งหมดที่เกิดขึ้นระหว่างนักเรียนกับครูผู้สอน องค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงานคือ การจัดห้องเรียน บรรยากาศในการเรียนการสอน คุณภาพครูผู้สอน วิธีการสอน หลักสูตร เจตคติที่ดีของครูผู้สอนต่อวิชาที่สอน

^{๗๔} มาลินี จุลวัจนะ, เมืองที่น่าอยู่ ความหวังของคนเมือง, วารสารสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม, ปีที่ ๑๙, ฉบับที่ ๑ (๒๕๔๐), ๑ - ๔.

^{๗๕} Astin, W. A., *The college environment*. (New York : America Council on Education). 1968, p. 67.

๓) สภาพแวดล้อมในการทำงานด้านกลุ่มเพื่อน หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ของผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานเดียวกัน นับว่ามีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อครู เพราะเพื่อนร่วมงานสามารถให้กำลังใจในเรื่องทั่ว ๆ ไป และช่วยให้เกิดความคิดหรือประสบการณ์ใหม่ ๆ ซึ่งส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนของครู เพราะในสถาบันการศึกษามีลักษณะการรวมตัว การจับกลุ่มกัน ซึ่งลักษณะการรวมตัวของกลุ่มดังกล่าวมีผลต่อความพึงพอใจ ถ้ากลุ่มเพื่อนมีบรรยากาศที่เป็นกันเองเข้าอกเข้าใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กล่าวโดยสรุปแล้ว สภาพแวดล้อมด้านเพื่อนร่วมงานมีอิทธิพลต่อการจัดการเรียนการสอนความประพฤติ เจตคติ และค่านิยม เพราะถ้าสภาพแวดล้อมด้านกลุ่มเพื่อนดี ทำให้เกิดความรักความผูกพันความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๔) สภาพแวดล้อมด้านการบริหาร หมายถึง นโยบายและระเบียบการปฏิบัติเกี่ยวกับการบริหารภายในสถานศึกษา ดังนั้นผู้บริหารต้องบริหารไปในทางที่จะทำให้สถานศึกษาเต็มไปด้วยบรรยากาศแห่งมิตรภาพ เพื่อนร่วมงานภายในสถาบันมีความอบอุ่น มีความรู้สึกว่ามีส่วนร่วมเป็นเจ้าของมีความสุขสบาย อยากทำงานมีความกระตือรือร้น อยากรู้ อยากเห็น จะเห็นได้ว่าระบบบริหารที่ดีมีประสิทธิภาพ จะต้องมีความที่คล่องตัวมีอิสระในการดำเนินการทั้งในด้านการบริหารบุคคล การบริหารด้านงบประมาณ และการบริหารด้านวิชาการ

เสรีรัตน์ สมินทร์ปัญญา กล่าวถึงแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมไว้ว่า^{๗๖}

๑) การจัดการสิ่งแวดล้อม ควรจะดำเนินไปทุกด้านพร้อม ๆ กันไม่ควรแยกพิจารณาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว เพราะการจัดการสิ่งแวดล้อมทุกด้านมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและกันอย่างใกล้ชิด

๒) การจัดการสิ่งแวดล้อม ถือเป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม เพราะถ้าปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ได้รับการป้องกันและแก้ไขย่อมเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม

๓) การจัดการสิ่งแวดล้อมใด ๆ จะไม่ประสบผลสำเร็จจนนอกเสียจากผู้บริหารได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมและการยืนยันต่อนโยบายเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

๔) การจัดการสิ่งแวดล้อมเกี่ยวข้องกับทุกคนในองค์กรที่ต้องให้ความร่วมมือและประสานงาน

^{๗๖} เสรีรัตน์ สมินทร์ปัญญา. นิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมกับการปรับปรุงความเป็นอยู่ของมนุษย์. (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๕๓ - ๒๕๔.

กนก จันทรทอง กล่าวถึงปัจจัยที่จำเป็นที่ช่วยให้การจัดการสิ่งแวดล้อมบรรลุเป้าหมายไว้ดังนี้^{๗๗}

๑) กฎหมาย มีส่วนช่วยให้เกิดการดำเนินงานสะดวกขึ้น กฎหมายที่สำคัญ ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ ตลอดจนกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

๒) การวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม

๓) การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นประโยชน์ที่สำคัญในการตัดสินใจดำเนินโครงการสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

๔) การดำเนินมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการตรวจสอบเปรียบเทียบคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

๕) การสนับสนุนด้านงบประมาณ เป็นสิ่งสำคัญมากที่จะทำให้การจัดการสิ่งแวดล้อมมีประสิทธิภาพและเกิดความคล่องตัว

มานพ สุทธิศิลป์ ได้เสนอแนวคิดในการปฏิรูปการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ ๔ ด้าน เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ซึ่งเป็นการบริหารที่สอดคล้องกับแนวการบริหารสถานศึกษาตามสาระในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๓๙ และ มาตรา ๓๐ ดังนี้^{๗๘}

๑) ด้านการบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการพัฒนางานทุกงานในโรงเรียนให้สอดคล้องและส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เพื่อสร้างจิตสำนึกและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียนให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทั้งการป้องกันแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต ที่สอดคล้องกับชีวิตซึ่งสถานศึกษาควรดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษามาตรฐานสิ่งแวดล้อมศึกษา

ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาเอกสารแนวดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษา

ขั้นตอนที่ ๓ ปฏิบัติตามแนวทางต่อไปนี้

แนวทางที่ ๑ กำหนดนโยบาย เป้าหมาย สภาพความสำเร็จด้านสิ่งแวดล้อม

^{๗๗} กนก จันทรทอง. สิ่งแวดล้อมศึกษา, ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๖.

^{๗๘} มานพ สุทธิศิลป์. แนวการปฏิรูปการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน, หน่วยศึกษานิเทศก์เชียงราย สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ. (เชียงราย : ม.ป.พ., ๒๕๔๕), หน้า ๔๗ - ๑๒๑. .

แนวทางที่ ๒ จัดทำแผนพัฒนางานทั้งโรงเรียนให้มีความสอดคล้องกัน เช่น งานที่เกี่ยวกับมาตรฐานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน และงานการประกันคุณภาพ การศึกษา งานด้านข้อมูลสารสนเทศ งานการพัฒนาบุคลากรให้มีความตระหนัก มีจิตสำนึก ด้านสิ่งแวดล้อม งานนิเทศติดตามประเมินผล งานประชาสัมพันธ์ ธุรการ และอาคารสถานที่

๒) ด้านการจัดการเรียนรู้ หมายถึง การจัดกระบวนการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม ศึกษา โดยบูรณาการกับกลุ่มประสบการณ์ กลุ่มวิชาหรือสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้มีกิจกรรม การเรียนรู้มีความสัมพันธ์กันดังนี้

๒.๑ แนวการดำเนินการ โรงเรียนกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งปรากฏในธรรมนูญโรงเรียนหรือแผนปฏิบัติการของโรงเรียน

๒.๒ วิธีการจัดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษา

๒.๓ ยุทธศาสตร์หลักของการจัดการเรียนการสอนเพื่อการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม

๒.๔ การดำเนินงานเพื่อปฏิบัติการเรียนรู้ในโรงเรียนเข้าสู่เป้าหมายของการพัฒนา จำเป็นจะต้องอาศัยยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ที่เหมาะสมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานและ คำนึงถึงการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบเพื่ออารอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์นี้ เรียกว่า “ยุทธศาสตร์การเรียนรู้บูรณาการแบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง” หรือ CLIP ได้แก่

Continuous ความต่อเนื่อง หมายถึง การดำเนินงานหรือการพัฒนา ด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน การดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเป็นยุทธศาสตร์ สำคัญของการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมเข้าสู่วิถีชีวิตของผู้ปฏิบัติ โดยให้บูรณาการอยู่ใน กิจกรรมต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา

Learning การเรียนรู้ หมายถึง การรับรู้ข้อมูล การเข้าใจภาพรวมและ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจนเกิดการปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่ง ของวิถีชีวิตผู้เรียน

Integration การบูรณาการ หมายถึง การสอดแทรก เชื่อมโยงและ ผสมผสานเรื่องอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเข้าไปในการดำเนินงานของโรงเรียนทั้งระบบและใน การดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

Participation การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ทุกฝ่ายได้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหาร ครู บุคลากร นักเรียน และชุมชน มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทุก ขั้นตอน

๓) ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ หมายถึง การจัดกิจกรรม วิธีการ หรือเทคนิคในการสนับสนุนการเพิ่มพูนความตระหนักซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใน การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง โดยทำอย่างต่อเนื่องและสนับสนุน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วย ดังนั้น กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้จึงเป็นภารกิจสำคัญประการ หนึ่งของด้านการบริหารจัดการ

๔) ด้านสัมพันธ์กับชุมชน หมายถึง การที่โรงเรียนดึงเอาศักยภาพของชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเน้นการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ ส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ระบุว่า การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนสามารถจัดได้โดยอาศัยแนวคิด ๓ ลักษณะคือ^{๗๙}

๑) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุ เช่น บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน ห้องเรียน ครุภัณฑ์ และวัสดุต่าง ๆ สิ่งมีชีวิตที่แสดงลักษณะสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดีได้แก่ ความชุ่มชื้น การถูกสุขลักษณะ ความร่มรื่นและความสวยงาม ความเป็นระเบียบ และความสะอาด การจัดและสร้างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเป็นเรื่องของแต่ละโรงเรียนที่มีสภาพปัญหาและความต้องการแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับแนวคิดของบุคลากรภายในโรงเรียนนั้น ๆ ที่จะสร้างขึ้น

๒) สภาพแวดล้อมทางวิชาการ ได้แก่ การจัดบรรยากาศการเรียนการสอนทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน ตลอดจนการจัดบริการเพื่อส่งเสริมสนับสนุนทางวิชาการต่าง ๆ ที่ให้ผู้เรียนได้รับความรู้และประสบการณ์ได้มากที่สุดภายใต้บรรยากาศที่น่าเรียนรู้ การจัดสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศดังกล่าว สามารถทำได้โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องและตรงตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ การให้ผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลางของการเรียนการสอน การดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยความเป็นกันเอง การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การส่งเสริมการเรียนรู้เป็นกลุ่ม และการส่งเสริมความสามารถการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

๓) สภาพแวดล้อมทางการบริหารและการจัดการ ได้แก่ การดำเนินการใด ๆ ภายในขอบเขตของโรงเรียนให้ปฏิบัติงานสำเร็จลงด้วยความร่วมมือของบุคลากร สังเกตได้จากการดำเนินงานอย่างมีระบบ ลักษณะของการบริหารและการจัดการที่ก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีเริ่มจากการกำหนดนโยบาย ควรให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วม มีการนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสภาพปัจจุบันมากำหนดเป็นนโยบายในการแก้ปัญหาและการพัฒนางานของโรงเรียน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญทั้งในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้จัดการศึกษาให้เกิดกิจกรรมที่สามารถให้เกิดการเรียนรู้ในพื้นที่ตลอดจนการจัดทำแผนปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นผู้ร่วมกันกำหนดและดำเนินการจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในการส่งเสริมด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน

จากแนวคิดด้านสิ่งแวดล้อมดังกล่าวผู้วิจัยจึงกำหนดแนวทางการศึกษาตามแนวคิดของมานพ สุทธิศิลป์ ประกอบด้วย ๔ ด้านคือ ๑) ด้านบริหารจัดการ ๒) ด้านการจัดการเรียนรู้ ๓) ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๔) ด้านการประสานความสัมพันธ์กับชุมชน

^{๗๙} กระทรวงศึกษาธิการ. *กว่าจะถึงวันนี้โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษา*. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีสมาลาตพรว, ๒๕๔๑) หน้า ๑๘ - ๒๐.

๑) ด้านบริหารจัดการ

การจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่ายภายในโรงเรียนและชุมชน นับตั้งแต่ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน นักเรียน เจ้าหน้าที่อื่น ๆ และผู้นำชุมชนร่วมกันอย่างจริงจัง โดยเฉพาะผู้บริหารเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งที่จะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนบรรลุความสำเร็จ การที่ผู้บริหารสามารถทำหน้าที่ตามบทบาทดังกล่าวได้จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของชุมชน หรือท้องถิ่นอย่างชัดเจนเสียก่อน เพราะความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญา หลักการ แนวคิดและวัตถุประสงค์ของสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้โรงเรียนสามารถกำหนดภารกิจการบริหารจัดการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

กรมวิชาการ ได้กล่าวว่า “ภารกิจของผู้บริหารโรงเรียนในการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน จะบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย ตั้งแต่ผู้บริหาร ครูอาจารย์ นักเรียน เจ้าหน้าที่ และผู้นำชุมชนอย่างจริงจัง ผู้บริหารโรงเรียนต้องฝึกฝนและรับผิดชอบในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมดังนี้^{๘๐}

- ๑) จัดให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการนิเทศภายในโรงเรียนและหลักสูตรสิ่งแวดล้อม
- ๒) ร่วมประชุมวางแผนกับคณะครูในโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อม
- ๓) สนับสนุนด้านงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนขวัญและกำลังใจ
- ๔) เผยแพร่ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแก่ครู
- ๕) กระตุ้นให้ครูตื่นตัวอยู่เสมอในด้านสิ่งแวดล้อม
- ๖) ติดตาม ประเมินผลการดำเนินการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน
- ๗) การจัดโอกาสให้คณะครูและนักเรียนได้พบปะกับผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน หรือกลุ่มที่สนใจต่าง ๆ ในท้องถิ่น เพื่อแลกเปลี่ยนแนวคิดและร่วมกันสนับสนุนนักเรียนในการช่วยพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สุดา ประยงค์พันธุ์ กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้การสนับสนุนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยตระหนักถึงเป้าหมายและพยายามทำให้บรรลุผลสำเร็จ ซึ่งประกอบด้วย^{๘๑}

^{๘๐} กรมวิชาการ. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหาร**. (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา. ๒๕๓๔), หน้า ๑๐๑ - ๑๐๗.

^{๘๑} สุดา ประยงค์พันธุ์. **การศึกษาการบริหารสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนนทบุรี. ปรินญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๑.

๑) ความรู้ (Knowledge) ควรช่วยให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายในเรื่องสิ่งแวดล้อม และได้รับพื้นฐานความเข้าใจในเรื่องของสิ่งแวดล้อม

๒) ทศนคติ (Attitude) ช่วยให้ผู้เรียนมีค่านิยมและความรู้สึกห่วงใยต่อสิ่งแวดล้อม มีแรงจูงใจที่จะร่วมกันปรับปรุงและปกป้องสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง

๓) ความตระหนัก (Awareness) ควรช่วยให้ผู้เรียนเกิดความตระหนัก คือ รู้จักประจักษ์ชัด รู้ชัดแจ้งถึงความสำคัญ ตระหนักในหน้าที่ที่จะต้องช่วยอนุรักษ์ปกป้องสิ่งแวดล้อม และมีการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย

๔) ทักษะ (Skill) ช่วยให้ผู้เรียนได้รับทักษะในการพิสูจน์และเข้าใจในเรื่องราวของสิ่งแวดล้อม และเข้าร่วมปรับปรุงและป้องกันสิ่งแวดล้อม

๕) การมีส่วนร่วม (Participation) จัดหาโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าไปช่วยปรับปรุงและปกป้องทรัพยากรในทุกระดับอย่างกระตือรือร้น

มาลี โตสกุล กล่าวว่า “บทบาทของผู้บริหารในการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมีความสำคัญ เพราะจะทำให้คณะทำงานสิ่งแวดล้อมประสบความสำเร็จในการทำงาน โดยการสนับสนุน เสริมแรง สร้างขวัญ และกำลังใจที่ดีแก่คณะผู้ทำงาน”^{๘๒}

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดแนวทางในการจัดสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษานี้^{๘๓}

๑) บริเวณสถานศึกษาต้องพัฒนาให้ร่มรื่น สวยงาม สะอาด ปลอดภัย โดยดำเนินการดังนี้

๑.๑ สถานศึกษาที่มีพื้นที่มาให้เป็นปลูกป่า ทำแปลงเกษตร สวนหย่อม สวนสมุนไพร สวนไม้ในวรรณคดี หรือสวนวิทยาศาสตร์ ฯลฯ

๑.๒ ปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้ยืนต้น เพื่อความร่มรื่น สวยงาม

๑.๓ จัดทำรางระบายน้ำเพื่อไม่ให้น้ำท่วมขัง

๑.๔ จัดให้มีป้ายชื่อสถานที่ที่สวยงามอยู่เสมอ

๑.๕ จัดให้มีรั้วที่เหมาะสมตามสภาพแวดล้อม

๑.๖ จัดสนามกีฬาให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้

๑.๗ จัดให้มีสนามเด็กเล่นที่เหมาะสมและปลอดภัย

๑.๘ จัดบริเวณสถานศึกษาให้สะอาดเรียบร้อย อยู่เสมอ

๑.๙ จัดให้มีสถานที่พักผ่อนภายในบริเวณสถานศึกษา

^{๘๒} มาลี โตสกุล. แนวคิดสำคัญในการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา. ในปัญหาสิ่งแวดล้อม. พันธกิจที่ท้าทายของครูสังคมศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : องค์การส่งเสริมเผยแพร่ทางหนังสือ. ๒๕๓๕). หน้า ๒. (อัดสำเนา)

^{๘๓} กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการตรวจสอบและประเมินสถานศึกษาเกณฑ์คุณภาพ สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๑). หน้า ๓๘ - ๔๐. (อัดสำเนา)

๑.๑๐ จัดสภาพแวดล้อมภายในบริเวณสถานศึกษาให้เกิดความสบาย ไม่ทรุดโทรมรกรุงรัง

๒) บริเวณอาคารเรียน อาคารประกอบ และบริเวณอื่น ๆ ต้องพัฒนาให้สะอาด ปลอดภัยถูกสุขลักษณะและสวยงาม โดยดำเนินการดังนี้

- ๒.๑ อาคารเรียนมั่นคงแข็งแรง อยู่ในสภาพที่ใช้การได้ดี
- ๒.๒ พื้นอาคารและบริเวณทางเท้ารอบอาคารสะอาดอยู่เสมอ
- ๒.๓ จัดให้มีแสงสว่างในห้องเรียนอย่างเพียงพอ
- ๒.๔ จัดให้มีการระบายอากาศในห้องเรียนอย่างเหมาะสม
- ๒.๕ จัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้สวยงามมีมุมต่าง ๆ เช่น มุมหนังสือ มุมสบาย มุมอนามัย ป้ายนิเทศ ป้ายแสดงผลงาน ตู้เก็บอุปกรณ์การเรียน เป็นต้น
- ๒.๖ จัดให้มีสถานที่รับประทานอาหารอย่างเพียงพอ
- ๒.๗ สถานที่ประกอบอาหารสะอาดและถูกสุขลักษณะ
- ๒.๘ จัดให้มีภาชนะปกปิดอาหาร เพื่อให้เกิดความปลอดภัยจากพาหะนำโรค
- ๒.๙ จัดให้มีส่วนถูกสุขลักษณะและมีจำนวนเพียงพอสำหรับนักเรียน
- ๒.๑๐ ส้วมต้องไม่มีกลิ่นเหม็นรบกวน ไม่เปียกชื้นและสะอาดอยู่เสมอ
- ๒.๑๑ บ่อพักส้วมต้องมิดชิด ป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรค
- ๒.๑๒ อุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ภายในส้วมถูกสุขลักษณะ มีความสะอาด
- ๒.๑๓ จัดน้ำสะอาดให้นักเรียนดื่มตลอดปี
- ๒.๑๔ จัดให้มีแก้วน้ำส่วนตัวสำหรับนักเรียนทุกคน
- ๒.๑๕ จัดให้มีที่ล้างมือสำหรับนักเรียน
- ๒.๑๖ จัดที่ระบายน้ำทิ้งและระบายน้ำเสีย
- ๒.๑๗ จัดทำรางระบายน้ำรอบ ๆ อาคารเรียนและอาคารประกอบ
- ๒.๑๘ ต่อท่อระบายน้ำจากห้องน้ำ อ่างล้างมือ สู่ท่อระบายน้ำและเปิดลงสู่ท่อสาธารณะหรือระบายลงบ่อซึมตามความเหมาะสม
- ๒.๑๙ จัดหาภาชนะรองรับขยะให้เพียงพอโดยมีถังขยะรองรับ
- ๒.๒๐ จัดให้มีการกำจัดขยะที่เหมาะสมตามสภาพสถานศึกษา

สมบุรณ์ พรรณนาภ กล่าวว่า “การบริหารโรงเรียนคือ การดำเนินงานของกลุ่มบุคคลในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตามหน้าที่ความรับผิดชอบของโรงเรียน อันได้แก่การให้บริการทางการศึกษาแก่สมาชิกของสังคมให้บรรลุสู่จุดหมายตามที่ได้กำหนดไว้”^{๘๔}

^{๘๔} สมบุรณ์ พรรณนาภ. หลักเบื้องต้นของการบริหารโรงเรียน. (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจการพิมพ์. ๒๕๓๑), หน้า ๘.

หน่วยศึกษานิเทศก์ กล่าวว่า “การสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่บุคคลเป็นสิ่งที่ควรคำนึงอย่างยิ่ง เพราะการทำงานกับคนถ้ามุ่งแต่งานบางครั้งได้งานแต่ไม่ได้คน แต่ถ้าไม่ลืมนึกที่จะเสริมสร้างขวัญและกำลังใจของคนก็จะทำให้ได้ทั้งคนและงานดังนั้นสิ่งที่โรงเรียนควรจัดได้แก่^{๘๕}

๑) การจัดให้มีการยกย่องชมเชย ประกาศเกียรติคุณ เผยแพร่ผลงานของบุคลากรที่มีผลงานดีเด่น

๒) เมื่อมีบุคลากรใดบุคคลหนึ่งมีผลงานดีเด่น ก็ส่งเสริมสนับสนุนให้แสดงความสามารถในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เขียนบทความ เป็นวิทยากร ส่งเข้าประกวดแข่งขันในโอกาสต่าง ๆ

๓) สนับสนุนให้บุคลากรได้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้เพื่อความก้าวหน้า เช่น การศึกษาต่อ อบรม ดูงาน การทำลายผลงานทางวิชาการ

๔) ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงานของบุคลากรอย่างเหมาะสม

๕) การยกย่องชมเชย เป็นการรับรู้ผลงาน ทำให้ผู้ได้รับเกิดความสุขใจความพอใจ ซึ่งจะเป็แรงกระตุ้นกำลังใจให้คนที่ทำงานอยากทำงานมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดการจูงใจของมาสโลว์ (Abrabam H. Maslow) ซึ่งมาจากทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ (The Hierarchy of Human Needs) ในขั้นที่ ๔ จากการแบ่งชั้นความต้องการของคนออกเป็น ๕ ขั้น ตามลำดับ ดังนี้

๕.๑ ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological needs)

๕.๒ ความต้องการทางด้านความปลอดภัย (safety needs)

๕.๓ ความต้องการทางสังคม (social or belonging needs)

๕.๔ ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องในสังคม (esteem needs)

๕.๕ ความต้องการที่จะให้เกิดความสมหวังในชีวิต (self- actualization needs)

ทองคำ ผดุงสุข ได้กล่าวว่า “กระบวนการจัดสิ่งแวดล้อมของสถานศึกษามีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้ การประชุมปรึกษาหารือโดยสมาชิกทุกคนให้ข้อเสนอแนะต่อส่วนรวม มีการสำรวจปัจจุบัน กำหนดเป้าหมายร่วมกัน กำหนดกิจกรรมและผู้รับผิดชอบหลัก จากนั้นดำเนินการตามแผน มีการประเมินผลการปฏิบัติงานเป็นระยะ ๆ และประเมินสรุปผลเมื่อปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ตามวัน เวลาที่กำหนดไว้แล้วนำไปปฏิบัติ^{๘๖}

^{๘๕} หน่วยศึกษานิเทศก์. การพัฒนาการบริหารโรงเรียนโดยใช้รูปแบบการบริหารงานที่ประสบผลสำเร็จของผู้บริหารโรงเรียน. (กรุงเทพมหานคร : กรมสามัญศึกษา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗.

^{๘๖} ทองคำ ผดุงสุข. คู่มือการพัฒนาสถานศึกษาประถมศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๒), หน้า ๙๒ - ๙๓.

กรมอนามัย ได้ให้ข้อเสนอแนะถึงเรื่องการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษาที่
ถูกสุกษลักษณะว่า โรงเรียนต้องใช้ความพยายามในการจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพและความ
ปลอดภัย ^{๘๗} ๕ ประการดังนี้

๑) การจัดสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม โรงเรียนต้องดำเนินการ
ควบคู่กันและต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงเด็กนักเรียนและบุคลากรทุกคน

๒) การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ต้องปราศจากความทารุณและความโหดร้าย
จากเพื่อนนักเรียนและครู

๓) ต้องจัดให้มีบรรยากาศในโรงเรียนที่เกิดความเชื่อมั่นให้ความเคารพซึ่งกัน
และกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๔) การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนควรสนับสนุนความต้องการทั้งด้านร่างกาย
จิตใจ และอารมณ์

๕) การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนในเรื่องสนามเด็กเล่น ควรมีความปลอดภัย

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษานั้น เป็น
กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมของสถานศึกษา ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนนั้นเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ
ที่สุดที่จะนำโรงเรียนไปในทิศทางที่เหมาะสม โดยมีการกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน
ให้มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแก่คณะครูในโรงเรียน ชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง ทำให้ทุกคนมีส่วน
ร่วมในการกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติอย่างเป็นระบบ มีการสร้างเสริมบุคลากรให้เกิดความ
ตระหนักในคุณค่าและร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อม มีบุคลากรผู้รับผิดชอบในเรื่องสิ่งแวดล้อม จัดทำ
แผนปฏิบัติการ การนิเทศ ติดตามให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนยกย่องชมเชยบุคลากรที่มีผลงาน
ดีเด่นในการรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อม ถ้าผู้บริหารมีความรู้ มีความตระหนักและให้
ความสำคัญต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน คอยดูแลเอาใจใส่ ให้ความช่วยเหลือสนับสนุน
บุคลากรในการทำงานต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ให้ถูกสุกษลักษณะและเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อ
การจัดการศึกษาของสถานศึกษา โดยมีเป้าประสงค์เพื่อพัฒนานักเรียนให้เกิดศักยภาพตามที่
กำหนดและได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) ด้านการจัดการเรียนรู้

สภาพแวดล้อมด้านการเรียนรู้ได้แก่ การจัดสภาพแวดล้อมทางด้านการเรียน
ตลอดจนการจัดบริการเพื่อส่งเสริมสนับสนุนทางวิชาการต่าง ๆ ที่จะทำให้นักเรียนได้รับความรู้
ประสบการณ์มากที่สุดภายใต้บรรยากาศที่มีชีวิตชีวา แจ่มใส น่าเรียน ไม่มีสภาพแห่งความกลัว
หวาดผวาวิตกกังวล สิ่งมีชีวิตลักษณะของสภาพแวดล้อมทางด้านการเรียนรู้ ครู-อาจารย์มีความ
กระตือรือร้นในการเร่งเร้าให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองมีความรับผิดชอบต่อ
ตนเองและสังคม รู้จักหาเทคนิคหรือจัดหาเอกสาร การเชิญวิทยากรจากภายนอก การพัฒนา

^{๘๗} กรมอนามัย. แนวการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุม
สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับนักเรียนมาช่วยเสริมเปลี่ยนแปลงวิธีสอน เพื่อลดความเบื่อหน่ายซ้ำซากจำเจ การจัดสภาพแวดล้อมด้านการเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดสภาพดังกล่าว ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตรงตามตัวชี้วัด ส่งเสริมความสามารถของแต่ละบุคคลให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอนแล้วดำเนินกิจกรรมด้วยความเป็นกันเอง ส่งเสริมการเรียนรู้เป็นกลุ่มช่วยกันคิด ช่วยกันทำระหว่างผู้สอนและผู้เรียนซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

เพียงจิต สีดาสุมุทร์ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพล และส่งผลกระทบทำให้บรรยากาศในชั้นเรียนมีลักษณะที่ช่วยส่งเสริมหรือขัดขวางการเรียนรู้ของผู้เรียน ครูผู้สอนต้องคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลาในการจัดกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนคือ^{๘๘}

๑) การร่วมมือและการแข่งขันของผู้เรียนในชั้นเรียนประกอบด้วยบรรยากาศที่ส่งผลให้นักเรียนร่วมมือกันแก้ปัญหา การให้แรงเสริมหรือให้รางวัล

๒) ลักษณะพฤติกรรมและบุคลิกภาพของผู้สอนจะมีอิทธิพลต่อการเรียนของผู้เรียน

๓) ความร่วมมือระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน คำนึงถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ

๔) ความรู้สึกและเจตคติของผู้เรียนที่มีต่อกลุ่มเพื่อน ผู้สอน และโรงเรียนจะมีผลกระทบต่อการเรียนรู้

รักณี มั่นจิตร กล่าวว่า กระบวนการเรียนการสอน และการสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้ความรู้และความสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ประกอบกับการจัดหลักสูตร พฤติกรรมการสอนของครู อาจารย์ การนำสื่อการเรียนการสอนมาใช้อย่างถูกต้อง และเหมาะสมรวมถึงสัมพันธภาพระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนจากการเรียนรู้อย่างเดียว มาเป็นการเรียนรู้ด้วยการกระทำจนเกิดทักษะและกิจนิสัยที่มั่นคง^{๘๙}

วิชัย วงษ์ใหญ่ ได้กล่าวถึง องค์ประกอบที่มีอิทธิพล และส่งผลกระทบทำให้บรรยากาศในชั้นเรียนมีลักษณะที่ช่วยส่งเสริมและขัดขวางการเรียนรู้ของผู้เรียน ครูผู้สอนต้องคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลาในการจัดกระบวนการเรียนการสอน^{๙๐}

๑) การร่วมมือ และแข่งขันของผู้เรียนในชั้นเรียน ประกอบด้วย บรรยากาศที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนร่วมมือกันแก้ปัญหา การให้แรงเสริมหรือรางวัล

^{๘๘} เพียงจิต สีดาสุมุทร์, การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตจตุจักร สังกัดกรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๘), หน้า ๕๗.

^{๘๙} รักณี มั่นจิตร, ศึกษาสภาพแวดล้อมทางการเรียนโรงเรียนวังน้ำเย็นวิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต ๑, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๐). หน้า ๑๗.

^{๙๐} วิชัย วงษ์ใหญ่, **กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๗), หน้า ๑๙๙.

๒) ลักษณะพฤติกรรมและบุคลิกภาพของผู้สอน จะมีอิทธิพลต่อการเรียนของผู้เรียน

๓) ความร่วมมือระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน คำนึงถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้เป็นสำคัญ

๔) ความรู้สึกและเจตคติของผู้เรียนที่มีต่อกลุ่มเพื่อน ผู้สอน และโรงเรียนจะมีผลต่อการเรียนรู้

อรพัญญ์ ประสิทธิ์รัตน์ ได้สรุปว่า พฤติกรรมของครูมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนต่อผู้เรียนอย่างมากและมีลักษณะที่เด่น ๆ ผู้เรียนมีความสนใจ ได้แก่^{๙๑}

- ๑) ครูแต่งกายเรียบร้อย
- ๒) มีความรู้ในเนื้อหาวิชาดี
- ๓) ควบคุมชั้นเรียนได้ดี
- ๔) พูดเสียงดังฟังชัด
- ๕) ยิ้มแย้มแจ่มใสและเป็นกันเองกับนักเรียน
- ๖) ใจดีมีเหตุผล
- ๗) ใช้วาจาสุภาพอ่อนโยนกับนักเรียนเสมอ
- ๘) เตรียมการสอนอย่างดีทุกครั้ง
- ๙) ใช้สื่อการสอนเสมอ
- ๑๐) เข้าสอนตรงเวลาทุกครั้ง
- ๑๑) มีบุคลิกที่น่าเชื่อถือ
- ๑๒) อธิบายเนื้อหาวิชาได้แจ่มแจ้ง
- ๑๓) รับฟังความคิดเห็นของนักเรียน

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พันธณี วิหคโต** ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนการสอนของครูดีเด่น วิชาภาษาไทย และวิชาคณิตศาสตร์ พบว่า การสร้างปฏิสัมพันธ์ของครูกับนักเรียน อยู่ในระดับดี คือ มีการสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนการสอน ได้แก่ การจัดห้องเรียนให้น่าอยู่ น่าเรียน การสร้างบรรยากาศการเรียนให้สนุกสนาน มีการแก้ไขข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาด มีการกระตุ้นให้นักเรียนได้คิดหาเหตุผลให้เกิดความเข้าใจ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีเป็นกันเองกับนักเรียนใกล้ชิด และมีความสนใจนักเรียนที่มีปัญหาเป็นรายกรณี และซ่อมแก้ไขเป็นรายบุคคล สภาพแวดล้อมที่ดีจะทำให้ทุกคนมีความสุข มีความมั่นใจ และตระหนักในคุณค่าของตนเอง^{๙๒}

^{๙๑} อรพัญญ์ ประสิทธิ์รัตน์, การศึกษาสภาพแวดล้อมทางการเรียนของนิสิตคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๓), หน้า ๓๐.

^{๙๒} พันธณี วิหคโต, สภาพการณ์การเรียนการสอนกลุ่มทักษะภาษาไทย(ภาษาไทยและคณิตศาสตร์) ของครูดีเด่นระดับจังหวัดในโรงเรียนประถมศึกษา, วารสารการวิจัยทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๗), หน้า ๔๓.

ซึ่งแนวทางในการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อการสนับสนุนการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมโรงเรียนอาจใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดีและถ้าครูสามารถปรับปรุงหรือพัฒนาสภาพแวดล้อมบริเวณโรงเรียนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอน และยังทำให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียนและครูประสบความสำเร็จในการสอนได้ดียิ่งขึ้น การที่จะพัฒนาสภาพแวดล้อมบริเวณโรงเรียนต้องมีการวางแผนให้ชัดเจน เพื่อให้เกิดการพัฒนาและบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ การวางแผนการจัดการสภาพแวดล้อมมีขั้นตอนดังต่อไปนี้^{๔๓}

๑) กำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดการสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้ชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการปฏิบัติและการจัดการสภาพแวดล้อมในโรงเรียนมิใช่เพียงเพื่อความสวยงามของโรงเรียนอย่างเดียว แต่สามารถใช้เป็นแหล่งศึกษาสิ่งแวดล้อมแหล่งหนึ่งด้วย

๒) สำรวจบริเวณโรงเรียนอย่างกว้าง ๆ ในกรณีบริเวณโรงเรียนอาจใช้สอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นได้ทั้ง ๒ ประเภท สำหรับการสอนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินั้น ได้แก่ การสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ส่วนการสอนสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น อาจให้นักเรียนศึกษาเกี่ยวกับการจัดโรงอาหาร การจัดวางผังของบริเวณโรงเรียน ลักษณะของอาคารเรียน ระบบในการกำจัดขยะมูลฝอย เป็นต้น

การสอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยใช้บริเวณโรงเรียนเป็นแหล่งศึกษานั้นจะพบว่าไม่จำเป็นต้องพัฒนามาก เพื่อที่จะใช้เป็นแหล่งศึกษาเพราะทุกสิ่งทุกอย่างมีอยู่แล้วทุกโรงเรียน เช่น อาคารเรียน โรงอาหาร ห้องน้ำ เป็นต้น แต่สำหรับการสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมนั้น จำเป็นจะต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าจะศึกษาสิ่งมีชีวิตในบริเวณใดบ้าง เพื่อเตรียมวางแผนปรับปรุงบริเวณโรงเรียนให้สอดคล้องกับความต้องการในการกำหนดบริเวณนั้น ควรเลือกบริเวณที่มีสภาพแวดล้อมต่าง ๆ กันดังต่อไปนี้

- ๑) บริเวณสนามหญ้า
- ๒) บริเวณสระน้ำและรอบ ๆ สระน้ำ
- ๓) บริเวณขอนไม้ผุ
- ๔) บริเวณสวนดอกไม้
- ๕) บริเวณต้นไม้ใหญ่

---

^{๔๓} กรมสามัญศึกษา (หน่วยศึกษานิเทศก์). การพัฒนาการบริหารโรงเรียนโดยใช้รูปแบบการบริหารงานที่ประสบผลสำเร็จของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : กรมสามัญศึกษา, ๒๕๓๘), หน้า ๓๖.

พิมลรัตน์ ขาญกว้าง ได้กล่าวถึงหลักสำคัญในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาและชุมชน ให้ประสบผลสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่อง ดังนี้^{๙๔}

- ๑) นำปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในสถานศึกษาและชุมชนมาดำเนินการแก้ไข
- ๒) ให้ผู้เรียนหรือผู้ร่วมกิจกรรมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ด้วยการปฏิบัติจริง
- ๓) ให้เป็นกิจกรรมที่ร่วมคิด ร่วมทำ หากทำเป็นระบบกลุ่มได้จะเป็นการดียิ่ง
- ๔) เป็นกิจกรรมที่มีความหมายต่อตัวผู้เรียน ผู้ลงมือทำ ชุมชน ประเทศชาติ และโลก
- ๕) ให้ผู้ทำกิจกรรมเกิดความตระหนัก และเกิดความภูมิใจที่ได้ทำประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม

การจัดบรรยากาศของการเรียนการสอน ถือเป็นปัจจัยสำคัญมากในการพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ประสิทธิภาพสูงสุด ความคิดและสติปัญญาของเด็กจะพัฒนาได้เนื่องจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมมาเป็นเครื่องช่วยกระตุ้นให้เปลี่ยนแปลงปรับปรุงตนเอง ให้เกิดความสมดุลกับสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา ซึ่ง **สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน** ได้เสนอแนวทางการสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ช่วยกระตุ้นให้นักเรียนมีความสนใจและแรงจูงใจในการเรียนคือ^{๙๕}

- ๑) การสร้างความเป็นกันเองระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างนักเรียนกับนักเรียน เช่น การจัดที่นั่งเป็นกลุ่ม แผนที่นั่งของนักเรียน
- ๒) การยิ้มแย้มแจ่มใส แสดงอารมณ์ดี
- ๓) ใช้คำพูดแสดงความเมตตา ไม่ใช้วาจาเยาะเย้ยถากถางนักเรียนนักเรียนหรือใช้อำนาจข่มขู่ให้นักเรียนกลัว ครูควรสนับสนุนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในบทเรียนให้คำชมมากกว่าติ
- ๔) ให้ความรักความอบอุ่นกับนักเรียนทุกคน ควรมีความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของคณะเป็นที่รักและยอมรับของครูและเพื่อนๆ ครูจะต้องเป็นผู้สร้างความสัมพันธ์อันดี โดยต้องพยายามรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล
- ๕) ให้ความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจ โดยครูต้องเอาใจใส่ และสอนนักเรียนให้อยู่ด้วยกันอย่างราบรื่น ไม่ขัดแย้งซึ่งกันและกัน

^{๙๔} พิมลรัตน์ ขาญกว้าง. การจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา. (ขอนแก่น : หน่วยงานนิเทศก์, ม.ป.ป.), อ้างใน ธนาพงษ์ สุขเกษม. การศึกษาสภาพการปฏิบัติงานและปัญหาการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษามัธยมศึกษาขนาดกลาง สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๔๔.

^{๙๕} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **คู่มือการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน (พิมพ์ครั้งที่ ๕)**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๗), หน้า ๙ - ๑๗.

๖) ให้ความยุติธรรม การปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนด้วยใจเป็นกลางไม่มีอคติ ต้องมีความพยายามควบคุมอารมณ์ให้ได้ พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

๗) ให้ความไว้วางใจและยกย่องให้นักเรียนทำงานหรือกิจกรรมตามที่มอบหมายโดยครูที่ปรึกษาให้กับนักเรียนอิสระในการทำงานเข้าใจตนเองรับผิดชอบตนเองและเรียนรู้ด้วยตนเอง

๘) มีความไวรับรู้อารมณ์ต่างๆ ของนักเรียน เช่น ขณะที่ครูกำลังสอนเมื่อสังเกตเห็นว่านักเรียนไม่สนใจ ครูก็อาจจะเปลี่ยนกิจกรรมหรือเทคนิควิธีการสอน เพื่อให้ทุกคนหันมาสนใจบทเรียนตามเดิม

๙) มีการยอมรับนับถือ ครูเห็นคุณค่าในตัวนักเรียน ยอมรับว่านักเรียนเป็นบุคคลสำคัญมีคุณค่าและสามารถเรียนได้ ให้โอกาสแสดงความรู้สึกรู้สึกโดยวิธีสอนแบบต่าง ๆ อย่างหลากหลาย

๑๐) ให้นักเรียนมีบทบาทในการสร้างความดี ให้นักเรียนที่เก่งช่วยสอนให้แก่นักเรียนที่อ่อน

๑๑) ไม่แสดงพฤติกรรมที่ซ้ำ ครูต้องพยายามเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนไม่ให้ซ้ำ ๆ กันเป็นประจำเพราะจะทำให้เกิดบรรยากาศที่น่าเบื่อหน่าย

๑๒) ให้แรงเสริมหรือรางวัลควมมีการให้กำลังใจแก่นักเรียนที่มีจุดเด่นด้านต่าง ๆ อย่างทั่วถึงและตามความเหมาะสม เช่น ชมเชยนักเรียนที่แสดงพฤติกรรมเป็นกลุ่ม เพราะจะทำให้ผู้ได้รับการชมเชยมีความภาคภูมิใจนักเรียนคนอื่น ๆ ก็จะได้เห็นแบบอย่างที่ดีเป็นต้น

นุดตรา แทนขำ ได้กล่าวว่า “การศึกษาที่ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมเป็นกระบวนการที่มุ่งสร้างความรู้ ความคิด ความตระหนัก ความรับผิดชอบ และแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในเรื่องสิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชนและประชาชน เพื่อให้เกิดการรักษาและมีความรับผิดชอบในส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ให้สามารถตัดสินใจด้วยตนเองในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการให้การศึกษาทำให้นักเรียนรู้จักวางแผนในการดำเนินชีวิตในระยะยาว รวมทั้งให้สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตได้ด้วย การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาเป็นแนวทางในการสร้างแนวคิดและทัศนคติให้ผู้เรียนรู้จักชีวิต เข้าใจสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ตนมีส่วนร่วมอยู่แล้ว และสามารถนำความรู้ความเข้าใจมาแก้ปัญหาและสร้างชีวิตให้ดีขึ้นโดยกลมกลืนกับธรรมชาติ”^{๙๖}

^{๙๖} นุดตรา แทนขำ. ทัศนของนักศึกษาต่อกระบวนการบริหารสถานศึกษา ศึกษาเฉพาะกรณีสถานศึกษาอรรถวิทยัพนิขการ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. ๒๕๔๑), หน้า ๓.

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ด้านการจัดการเรียนรู้ หมายถึงการวางแผน การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับการกำหนดตัวครูผู้สอน การจัดหาเอกสารความเพียงพอของหนังสือเรียน สื่อการเรียนการสอน การเชิญวิทยากรภายนอก การวัดผลและประเมินผล การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน การพัฒนาเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนเพราะสภาพแวดล้อมเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนต่อผู้เรียน ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และสืบค้นข้อมูลได้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ รวมทั้งสามารถสร้างความรู้ ความเข้าใจบทเรียนได้ด้วยตนเอง โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดหาแหล่งเรียนรู้ใหม่ ๆ วัสดุอุปกรณ์ และสร้างความเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้เรียน

๓) ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรรวมทั้งการจัดกิจกรรมให้ความรู้ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางและนำมาใช้ประโยชน์ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ซึ่งมีผู้ให้แนวคิดไว้หลายประการดังนี้

กรมสามัญศึกษา กล่าวถึงกิจกรรมที่ใช้ในการจัดการสอนสิ่งแวดล้อมว่า การจัดกิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นหรือสนับสนุนให้จัดขึ้นนอกเหนือจากหลักสูตรปกติ และนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมนั้นด้วยความสมัครใจ กิจกรรมที่จัดมีหลายประเภทมีดังนี้^{๙๗}

๑) กิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย ได้แก่ กิจกรรมวันสำคัญของชาติ กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาและพระมหากษัตริย์ กิจกรรมประเพณีท้องถิ่นและของประเทศ

๒) กิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการเรียนการสอนในชั้นเรียน ได้แก่ ชมรมทางวิชาการต่าง ๆ เช่น ชมรมภาษาไทย ชมรมสังคมศึกษา ชมรมวิทยาศาสตร์ ชมรมคณิตศาสตร์ ชมรมภาษาอังกฤษ และชมรมวิชาอาชีพ เป็นต้น

๓) กิจกรรมที่พัฒนาทางด้านจิตใจ และศีลธรรม เช่น กิจกรรมทางศาสนา ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์

๔) กิจกรรมการบริการภายในโรงเรียนเพื่อพัฒนาตนเองและส่วนรวม เช่น สวัสดิการนักเรียน กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ กลุ่มรักษาความสะอาดบริเวณโรงเรียน เป็นต้น

๕) กิจกรรมที่ช่วยพัฒนาความสนใจและความสามารถพิเศษ เช่น ชมรมดนตรี ชมรมการละคร ชมรมศิลปะ ชมรมหนังสือพิมพ์ ชมรมสแตมป์ ชมรมถ่ายภาพ เป็นต้น

^{๙๗} กรมสามัญศึกษา. ลักษณะโรงเรียนที่ดี. (กรุงเทพมหานคร : กองพัสดุและอุปกรณ์การศึกษา กรมสามัญศึกษา, ๒๕๓๕) (อรรถาธิบาย, อ้างใน ชัยวัฒน์ สุกุม. การศึกษาสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก. **ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต**. (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๐). หน้า ๕๐ - ๕๑.

๖) กิจกรรมนันทนาการ เช่น ทัศนศึกษาออกสถานที่ การพบปะสังสรรค์ และการไต่वाที่ เป็นต้น

๗) กิจกรรมทางด้านกีฬาและกรีฑา เช่น การแข่งขันกีฬาสี การแข่งขันกีฬาระหว่างโรงเรียน การแข่งขันกีฬาจังหวัด การแข่งขันกีฬาเขต การออกกำลังกาย เดิน-วิ่งเพื่อสุขภาพ

๘) กิจกรรมโครงการส่งเสริมอาชีพอิสระ โดยให้นักเรียนรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพอิสระอย่างใดอย่างหนึ่งตามความถนัด ความสนใจและมีรายได้ระหว่างเรียน

นายยา ภัทรแสงไทย กล่าวว่า การสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาควรจัดกิจกรรมประกอบการเรียนการสอนดังนี้^{๔๘}

๑) ทัศนศึกษาเป็นประสบการณ์ที่ให้นักเรียนสัมผัสโดยตรงกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

๒) การศึกษาภาพถ่าย โดยศึกษาจากภาพถ่าย สไลด์ ภาพยนตร์ เทป โทรทัศน์ เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ

๓) บันทึกประจำวัน เพื่อให้นักเรียนได้บันทึกประสบการณ์ ได้พบทั้งในและนอกห้องเรียนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

๔) การฝึกภาคสนาม เพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้ได้รับประสบการณ์ตรง

๕) กิจกรรมในห้องเรียน จัดมุมสิ่งแวดล้อม จัดสวนหย่อมในห้องเรียน เป็นต้น

๖) การศึกษาสภาพภูมิศาสตร์โดยศึกษาจากแผนที่ เพื่อเรียนรู้การอ่านมาตราส่วน

๗) การอยู่ค่ายพักแรม จะทำให้ได้ประสบการณ์ตรงจากธรรมชาติเป็นการศึกษาการรักษาสภาพทางธรรมชาติของสิ่งแวดล้อม

๘) การศึกษาเชิงมนุษยวิทยาและธรณีวิทยา เป็นการศึกษาในเชิงมานุษยวิทยาและธรณีวิทยา เพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อม

๙) การศึกษานอกสถานที่ ควรให้นักเรียนได้ศึกษาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ศึกษาสัตว์ป่า พรรณไม้ เป็นต้น

๑๐) ทำโครงการโดยให้ผู้เรียนทำโครงการเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมค้นคว้าจากห้องสมุด และกิจกรรมอื่น ๆ ที่จัดขึ้นตามวาระและโอกาสที่สำคัญ เช่น วันคุ้มครองสัตว์ป่า วันสิ่งแวดล้อมโลก

^{๔๘} นายยา ภัทรแสงไทย. ยุทธวิธีการสอนสังคมศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๖ - ๔๙.

ชัชรี นฤทุม ได้กล่าวว่า “การจัดกิจกรรม เป็นการส่งเสริมกระบวนการการกระตุ้นให้บุคคลเป้าหมายได้มองเห็นปัญหาที่แท้จริงของตน และร่วมมือกันแก้ปัญหาที่แท้จริงนั้นโดยให้บุคคลเป้าหมายเรียนรู้เทคนิคใหม่ ๆ ด้วยการปฏิบัติและช่วยตนเองเพื่อให้บุคคลเป้าหมายนั้นเปลี่ยนแปลงทัศนคติพฤติกรรมและทักษะเพื่อบรรลุความต้องการที่แท้จริงของตนเองและชุมชนนั้นได้แบ่งวิธีการส่งเสริมเป็น ๓ แบบ คือ”^{๙๙}

๑) การส่งเสริมแบบตัวต่อตัว (individual contact) เป็นวิธีการที่นักส่งเสริมเข้าพบหรือพูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายตัวต่อตัว

๒) วิธีการส่งเสริมแบบกลุ่ม (group contact) เป็นวิธีการที่นักส่งเสริมเข้าพบกับกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่ม และให้ความรู้หรือช่วยแก้ปัญหาโดยอาจจะใช้การประชุม การสาธิต การฝึกอบรม เป็นต้น

๓) การส่งเสริมแบบมวลชน (mass contact) เป็นวิธีการใช้มวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร โปสเตอร์ เอกสารเผยแพร่เป็นสื่อกลางในการติดต่อให้ความรู้

วินัย วีระพัฒนานนท์ ได้กล่าวว่า “การจัดกิจกรรมส่งเสริมสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน นั้นต้องพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้ดูเป็นระเบียบ สวยงามเหมาะแก่การใช้สอย เพื่อเป็นการปลูกฝังนิสัยให้นักเรียนและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชน เน้นการสร้างลักษณะนิสัยของบุคคลในสถานศึกษาโดยให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมวางแผนพัฒนาและดูแลรักษา การย้ำเตือนและการปฏิบัติเพื่อให้เกิดเป็นนิสัยที่ถาวร ด้านการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนต้องส่งเสริมให้การสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีผล ในการสร้างความตระหนักและรับผิดชอบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นและควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องตามโอกาสและวาระต่าง ๆ ที่จะเอื้ออำนวย โรงเรียนจะต้องให้บริการแก่ชุมชนโดยแสดงบทบาทเป็นผู้นำด้านสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชนและเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมทั้งการเผยแพร่ข่าวสารความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชนก็ถือเป็นหน้าที่สำคัญ”^{๑๐๐}

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม ยังกล่าวว่า “กิจกรรมสิ่งแวดล้อม คือกิจกรรมที่ผู้เรียนทั้งในและนอกระบบโรงเรียนดำเนินการโดยได้รับการสนับสนุนจากครูผู้สอน หรือผู้นำชุมชนเพื่อป้องกันรักษาและบูรณะฟื้นฟูสภาพแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศอยู่ในสภาวะที่สมดุล และเป้าหมายสูงสุดของการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดเจตคติและพฤติกรรมพิทักษ์ ปกป้อง แก้ไขทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะนำไปสู่ความคงอยู่ในสภาพที่ดีขึ้นของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยที่เราได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและ

^{๙๙} ชัชรี นฤทุม. **หลักการส่งเสริมทั่วไป**. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๕ - ๑๒.

^{๑๐๐} วินัย วีระพัฒนานนท์. **สิ่งแวดล้อมศึกษาและการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**. หน้า ๑๓๖ - ๑๓๗.

สิ่งแวดล้อมนั้น กิจกรรมสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนจึงควรเน้นที่การปฏิบัติของผู้เรียนในสถานการณ์สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เป็นปัญหา โดยครูผู้สอนมีบทบาทสำคัญ ดังนี้^{๑๐๑}

๑) ให้ผู้เรียนเกิดความคิดริเริ่ม และกระตุ้นให้ผู้เรียนเริ่มโครงการหรือลงมือปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อม

๒) ให้ผู้เรียนมาร่วมกันดำเนินงานโดยครูผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะติดตามผลงานอย่างสม่ำเสมอ

๓) ให้ผู้เรียนหาข้อมูลข่าวสาร หรือเพิ่มเติมข้อมูลข่าวสารให้

ซึ่งนอกจากครูผู้สอนจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อมโยงของกิจกรรมที่ผู้เรียนปฏิบัติกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัตินั้น เช่น เมื่อให้นักเรียนปลูกต้นไม้แล้วควรรู้ว่าต้นไม้ให้ประโยชน์อะไรต่อผู้เรียนและแก่โลก อาจมีการพิสูจน์ในการจัดการและแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อม ผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝนให้มีพฤติกรรมเชิงทักษะ ดังนี้

๑) ตระหนักในปัญหาสีงแวดล้อม

๒) กำหนดปัญหาสีงแวดล้อม

๓) รับข้อมูลอย่างมีวิจารณ์ญาณ

๔) วิเคราะห์ข้อมูล

๕) กำหนดทางเลือกหลากหลาย

๖) เลือกแนวทางแก้ไขปัญหาคได้

๗) พัฒนาแผนงานหรือโครงการ ในการแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อม

๘) ปฏิบัติตามแผนงานด้วยความซึนซม

๙) ประเมินการปฏิบัติงานเป็นระยะ ๆ และเมื่อเสร็จสิ้น มีความภาคภูมิใจกับผลสำเร็จของงานและเริ่มงานใหม่ ๆ ต่อไป

เกษม จันทรแก้ว และประพันธ์ โกยสมบุญ กล่าวว่า “หลักการจัดกิจกรรมส่งเสริมแก่นักเรียนเริ่มตั้งแต่เด็กชั้นอนุบาลจนจบการศึกษาพอที่จะประกอบอาชีพได้ ซึ่งกิจกรรมส่งเสริมสิ่งแวดล้อมสำหรับนักเรียนนอกจากจะสอนในระบบโรงเรียนที่มีขั้นตอนและกระบวนการสอนอย่างมีระบบแล้ว การเรียนการสอนนอกระบบหรือการจัดกิจกรรมส่งเสริมจะช่วยให้การเรียนการสอนในโรงเรียนดีขึ้น แนวปฏิบัติในการส่งเสริมนั้นต้องบรรลุแนวทางที่สามารถทำให้ผู้เรียนรู้ได้รับความรู้แบบสหสาขาวิชา เช่น อนุรักษ์วิทยา ประชากรศาสตร์ มลพิษสิ่งแวดล้อม เป็นต้น เพื่อสามารถนำความรู้ไปช่วยตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี”^{๑๐๒}

^{๑๐๑} สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม. สภาวะแวดล้อมของเรา. (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๘ - ๑๓๐.

^{๑๐๒} เกษม จันทรแก้ว และประพันธ์ โกยสมบุญ. หลักการสิ่งแวดล้อมศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๔.

รวีวรรณ ชินะตระกูล กล่าวว่า “แนวทางการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมในชุมชน ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนทั้งหลายที่เกิดขึ้นนับเป็นผลสืบเนื่องมาจากสาเหตุหลัก ๆ หลายประการ คือ

๑) ความไม่รู้ของคนในชุมชน ทำให้คิดว่าสิ่งทำหรือสิ่งที่เกิดขึ้นไม่น่าจะก่อให้เกิดปัญหา

๒) ขาดความตระหนักหรือความใส่ใจที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ต่างคนต่างก็ปล่อยปละละเลยถือว่าธุระไม่ใช่ ในที่สุดปัญหาเล็กน้อยที่เกิดขึ้นก็สะสมทับถม กลายเป็นปัญหาใหญ่กลับมาสร้างความเดือดร้อนให้กับคนในชุมชนต่อไปเป็นวัฏจักรที่ไม่รู้จักจบ

๓) ขาดความรับผิดชอบ

สาเหตุปัญหาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนทั้ง ๓ ประการนั้น สามารถแก้ไขโดยอาศัยคนในชุมชนเป็นผู้แก้ไขเองหรืออาจกล่าวได้ว่าเมื่อคนในชุมชนเป็นผู้ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้นมา คนในชุมชนทุกคนก็ต้องให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น แต่การที่จะหวังให้ทุกคนในชุมชนพร้อมใจกันแก้ปัญหาล้อมดั่งกล่าวโดยไม่ต้องมีใครเป็นผู้ชี้แนะในการแก้ไขปัญหาได้ก็นับว่าเป็นเรื่องยาก นอกจากจะเกิดภาวะวิกฤติทางสิ่งแวดล้อมจนกระทั่งคนในชุมชนทนไม่ได้ ซึ่งเราคงจะไม่รอให้ถึงจุดนั้นและจะต้องเริ่มดำเนินการแก้ปัญหาเสียเนิ่น ๆ ก่อนที่จะถึงจุดวิกฤตินั้น^{๑๐๓}

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการส่งเสริมการรักษาสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนนั้นเป็นการนำปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานศึกษามาดำเนินการแก้ไข โดยการทำงานที่เป็นกลุ่มและได้มีการลงมือปฏิบัติจริง โดยมีพฤติกรรมเชิงทักษะ กระบวนการ เช่น การตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม การกำหนดปัญหาสิ่งแวดล้อม การรับข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ และการวิเคราะห์ข้อมูล การกำหนดทางเลือก การเลือกแนวทางการแก้ปัญหา การพัฒนางานหรือโครงการ การปฏิบัติตามแผนและมีการประเมินผลการปฏิบัติ การที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติได้ครบตามกระบวนการจะช่วยให้สภาพแวดล้อมดีขึ้นและช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ประสบการณ์ และความชำนาญในการแก้ปัญหาและทำงานอย่างมีระบบ

๔) ด้านการประสานความสัมพันธ์กับชุมชน

นักวิชาการโดยทั่วไปต่างยอมรับความจริงว่า ถ้าโรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างดีแล้ว ทั้งโรงเรียนและชุมชนต่างก็จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งประโยชน์ที่โรงเรียนได้รับจากชุมชนคือ ประชาชนในชุมชนจะให้ความร่วมมือกับโรงเรียนทุก ๆ ด้านและยังสามารถใช้ทรัพยากรในชุมชนได้อย่างสะดวก ส่วนประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากโรงเรียนคือสามารถใช้สถานที่และบุคลากรในโรงเรียนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมให้กับผู้เรียนได้มาก และในการนี้ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความคิดเห็นหลายประการได้แก่

^{๑๐๓} รวีวรรณ ชินะตระกูล. การศึกษากระบวนการสิ่งแวดล้อม. หน้า ๕๐.

กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กล่าวถึงความร่วมมือเพื่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาไทย (Thailand Environment and Development หรือ Network หรือ TFDNET) โดยความร่วมมือขององค์กรสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา และคณะกรรมการจัดงานเวทีสิ่งแวดล้อมไทย เพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานในการทำกิจกรรมและลงมือปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยมียุทธศาสตร์ดังนี้^{๑๐๔}

๑) ปรับเปลี่ยนโครงสร้างการเกษตรให้เป็นระบบการเกษตรที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและผลาญทรัพยากรธรรมชาติ โดยผลิตสินค้าที่ปลอดภัยที่ไม่กระทบสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นกระบวนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ได้รับการยกย่องปกป้องและเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับประเทศจนถึงระดับชุมชนและครอบครัว ดำเนินงานโดยวางแผนระดับจังหวัด การปฏิบัติตามแผน การติดตามประเมิน และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

๒) อนุรักษ์และพัฒนาฐานและทรัพยากรในท้องถิ่นและชุมชน เช่น การปลูกป่า การทอดผ้าป่าพันธุ์ไม้ เป็นต้น

๓) ส่งเสริมให้ผู้บริหารและประชาชนในท้องถิ่นมีศักยภาพและได้รับการช่วยเหลือที่ดี ร่วมกันวางแผนและวางแผนการพัฒนาบ้างเมืองและชุมชนของตนเอง โดยการเปลี่ยนแปลงและการปฏิรูปกระบวนการวางแผน การบริหารทุกระดับทุกประเภทเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งมีลักษณะซับซ้อนและมีความเกี่ยวโยงกันทุกระดับของการพัฒนาพื้นที่

๔) ผลักดันให้มีโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เช่น การเปิดลานวัดและสนามโรงเรียนเพื่อชีวิตชุมชน การทำสวนสาธารณะ สนามกีฬา และสโมสรชุมชน เพื่อเป็นที่พบปะและทำกิจกรรมร่วมกัน สำหรับคนชรา แม่บ้าน เด็ก เพื่อให้สภาพแวดล้อมและการดำรงชีวิตประจำวันมีคุณภาพ

วิเชียร กระพี้แดง ได้กล่าวว่า การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal interaction) เป็นผลขององค์ประกอบของบุคคลที่มีต่อกัน ๓ ประการคือ^{๑๐๕}

๑) คุณลักษณะส่วนบุคคลซึ่งจะประกอบด้วย

๑.๑ เป้าหมายและความต้องการของบุคคลนั้น เช่น ความต้องการความสุข ความรัก ชื่อเสียงเกียรติยศ และความสำเร็จในชีวิต เป็นต้น

๑.๒ ความเชื่อและศรัทธาระเบียบประเพณีบุคคลนั้นยึดถือ

๑.๓ ความรู้ ทักษะ และความสามารถของบุคคลนั้น

^{๑๐๔} กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร : กรมควบคุมมลพิษ, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔๓.

^{๑๐๕} วิเชียร กระพี้แดง. การศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาแนวทางการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อม ศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต. (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๓). หน้า ๔๒.

๑.๔ ค่านิยมที่บุคคลนั้นยึดถือ

๒) ความนึกคิดเกี่ยวกับตน เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ของบุคคลที่แตกต่างจากบุคคลอื่น ๆ

๓) ตัวกำหนดอื่นที่จูงใจให้คนกระทำพฤติกรรม ได้แก่ ความต้องการมีส่วนร่วมของความเป็นสมาชิก ทำให้บุคคลเข้ากันได้

สิริวรรณ ศรีพหล และธีรยุทธ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา กล่าวว่า “การพัฒนาถนนพัฒนาวัด หรือสถานที่สาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ นอกจากนี้โรงเรียนยังสามารถจัดกิจกรรมประเภทส่งเสริมความรู้ด้านต่าง ๆ ให้แก่ชุมชนได้ โรงเรียนซึ่งนับว่าเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด จึงควรหาทางจัดการศึกษาให้กับสมาชิกของชุมชนด้วยและยังเป็นการแสดงให้ชุมชนเห็นว่าโรงเรียนมีความสนใจและเอาใจใส่ต่อความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของเขาดังนั้นถ้าโรงเรียนจัดในรูปของกิจกรรมส่งเสริมหลักสูตรและให้นักเรียนผู้สนใจในกิจกรรมเกี่ยวกับด้านนี้ได้เข้าร่วมมือกับคณะครูอย่างใกล้ชิดแล้ว ย่อมจะทำให้สามารถพัฒนาชุมชนได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้”^{๑๐๖}

กลิน สระทองเนียม กล่าวว่า โรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาของชุมชนจำเป็นต้องมีการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ให้ได้ เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนมีคุณภาพโดยได้ปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนพร้อมทั้งจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้มีความเหมาะสมกับเป็นแหล่งสำหรับเสริมสร้างความรู้ที่แท้จริง ดังนั้นการพัฒนาโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมแตกต่างกันให้ก้าวหน้าจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือช่วยเหลือและสนับสนุนจากชุมชน^{๑๐๗}

สุรพันธ์ ยนต์ทอง ได้กล่าวว่า “โรงเรียนและชุมชนควรมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะจะต้องพึ่งพากันทั้งสองฝ่ายเพื่อประโยชน์ร่วมกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษาในโรงเรียน โรงเรียนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมโรงเรียนจึงต้องคล้อยตามสังคมเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป โรงเรียนต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ขณะเดียวกันโรงเรียนต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำสังคมด้วยในฐานะที่มีหน้าที่เตรียมประชาชนให้สังคม โรงเรียนจะต้องใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนและชุมชนโดยการใช้งานประชาสัมพันธ์ของโรงเรียนเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับความคิดเห็นต่าง ๆ จากชุมชน ปัจจุบันรัฐบาลได้มีการกระจาย

^{๑๐๖} สิริวรรณ ศรีพหล และธีรยุทธ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา. หลักการจัดและการบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา. หน่วยที่ ๙ ในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพศึกษาศาสตร์, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๙), หน้า ๕ - ๗.

^{๑๐๗} กลิน สระทองเนียม. บทบาทของชุมชนต่อการพัฒนาการศึกษา. นสพ. เดลินิวส์. (๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๑), หน้า ๑๑.

อำนาจในการจัดการศึกษาไปสู่ท้องถิ่น โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และให้การสนับสนุนในการดำเนินงานของโรงเรียนและโรงเรียนควรมีบทบาทต่อชุมชนดังนี้”^{๑๐๘}

๑) ให้การศึกษาที่ตรงกับความต้องการของชุมชน และระดับความสามารถของคนในชุมชน

๒) มีส่วนช่วยให้ประชาชนปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ทั้งในด้านการครองชีพ สุขภาพอนามัย เจตณคติ ความเชื่อ

๓) โรงเรียนช่วยให้สมาชิกของชุมชนรู้จักและรักทรัพยากรท้องถิ่น รักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนรักษานขนธรรมเนียม ประเพณี ภาควมใจในท้องถิ่นของตน

๔) เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เช่น การบริจาคทรัพย์หรือจัดหาวัสดุอุปกรณ์ ช่วยพัฒนาการศึกษา รวมทั้งการจัดตั้งชมรมสมาคมผู้ปกครองหรือศิษย์เก่า

๕) โรงเรียนเข้าร่วมในกิจกรรมที่สำคัญทางศาสนากับชุมชนในเทศกาลต่าง ๆ เปิดโอกาสให้ประชาชนมาใช้บริการของโรงเรียน เช่น ใช้สนามกีฬา ให้ห้องประชุม ฯลฯ

๖) โรงเรียนควรใช้แหล่งวิชาในชุมชน หรือภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน เช่น ผู้เชี่ยวชาญในสาขาอาชีพในชุมชน โรงงานอุตสาหกรรม ข้าราชการตำรวจ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น รวมทั้งสถานที่สำคัญในชุมชน

๗) จัดประชาสัมพันธ์โรงเรียนในหลายด้าน เช่น เอกสาร หอกระจายข่าว จัดงานประจำปีของโรงเรียน กิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันแม่ วันเด็ก เป็นต้น

สมศักดิ์ ศรีมานอน ได้กล่าวว่า “เพื่อให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาของชาติ ครูจะต้องทำตนให้เป็นแก่ประโยชน์ของชุมชนฯ โดยใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการสอนหนังสือ แนะนำอาชีพ แนะนำสุขภาพ ระบบการจัดการศึกษาจะต้องเอื้ออำนวยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการศึกษา”^{๑๐๙}

ประจวบจิตร คำจตุรัส ได้เสนอแนะการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนร่วมกับชุมชนที่โรงเรียนควรจัดขึ้นดังนี้^{๑๑๐}

๑) การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาควรทำในโอกาสที่ตรงกับเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง โดยจัดติดตั้งรูปภาพ ผลงาน ฉายสไลด์ ภาพยนตร์ ประกอบการบรรยายหรืออภิปราย

^{๑๐๘} สุรพันธ์ ยันต์ทอง. การบริหารโรงเรียนประถมศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์อักษร. ๒๕๔๕), หน้า ๓๑๕.

^{๑๐๙} สมศักดิ์ ศรีมานอน. การศึกษากับการพัฒนาชุมชน. (กรุงเทพมหานคร : หน่วยศึกษานิเทศก์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๖.

^{๑๑๐} ประจวบจิตร คำจตุรัส. เอกสารการสอนชุดวิชาวิทยาการสิ่งแวดล้อมสำหรับโรงเรียนและชุมชน. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙), หน้า ๗๓๘.

๒) การทำป้ายรณรงค์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โรงเรียนอาจทำได้ตลอดเวลาหรือเมื่อมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง โดยการเขียนข้อความลงบนโปสเตอร์ แผ่นผ้า ไปติดตามที่ชุมชนต่าง ๆ

๓) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนเนื่องในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ โดยร่วมกับหน่วยงานอื่นและบุคคลในชุมชน เช่น การปลูกสวนป่า ทำความสะอาดบริเวณวัดหรือสถานที่สาธารณะ

๔) การจัดศูนย์ศึกษาธรรมชาติ เช่น ป่าที่มีสัตว์อาศัยอยู่ร่วมกัน แหล่งน้ำที่มีสัตว์น้ำอาศัยอยู่มาก ก็อาจจัดเป็นศูนย์ศึกษาธรรมชาติเพื่อเป็นแหล่งความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและระบบนิเวศ

๕) โครงการปรับปรุงสภาพแวดล้อม เช่น โครงการทำปุ๋ยหมัก โครงการประกวดความสะอาดบริเวณหน้าบ้านของนักเรียน โครงการปลูกป่า เป็นต้น

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ ได้ให้แนวคิดที่ว่า “โรงเรียนในฐานะเป็นสังคมหน่วยหนึ่งซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย มีหน้าที่ให้ความรู้พัฒนาเด็กและเยาวชนเป็นสมาชิกที่ดีและมีประสิทธิภาพให้สังคมด้วยเงินภาษีจากรัฐ โดยได้รับความไว้วางใจจากผู้ปกครองส่งบุตรธิดามาเข้าเรียน ประชาชนจึงควรทราบความเคลื่อนไหวของโรงเรียนโดยการประชาสัมพันธ์ของโรงเรียน เพื่อให้ชุมชนและโรงเรียนเกิดความเข้าใจ เกิดความร่วมมือ สร้างความสัมพันธ์อันดี ให้ความร่วมมือสนับสนุนโรงเรียนทั้งทางด้านกำลังเงิน กำลังกายและสติปัญญา ดังนั้นกระบวนการสื่อสารติดต่อสัมพันธ์สองทาง คือโรงเรียนแจ้งข่าวสารความเคลื่อนไหวการดำเนินงานให้ประชาชนทราบ ประชาชนให้ข้อคิดเห็นเสนอแนะและให้ความสนับสนุนโรงเรียนในด้านต่าง ๆ เป็นภารกิจที่ทั้งสองฝ่ายพึงมีต่อกันเพื่อให้การศึกษาของชาติพัฒนาก้าวหน้ามีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสูงขึ้น”^{๑๑๑}

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถจัดทำได้ในรูปแบบของกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยคณะครูและนักเรียนร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ และประชาชนในชุมชน ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยครูเป็นผู้แนะนำช่วยเหลือและกระตุ้นให้นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมกับชุมชนตามที่นักเรียนสนใจ การให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นการปลูกฝังให้นักเรียนรู้จักบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม จัดเป็นการกระตุ้นให้มีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้มีคุณภาพต่อการดำรงชีวิตของตนเองและสังคม

^{๑๑๑} นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. หลักการบริหารการศึกษา. หน้า ๖๔.

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูสมุห์ไกรยสิทธิ์ ฐานโกสโล (ทิพม่อม) ศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้บริหารและครูอาจารย์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของผู้บริหารและครูอาจารย์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ทั้ง ๕ ด้าน มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อแยกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของโรงเรียนมีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคลากรของโรงเรียน ด้านการจัดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ด้านการบริหารงานสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน และด้านความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยรวมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง ผลการศึกษาเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของระดับคะแนนความคิดเห็นของผู้บริหารและครูอาจารย์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมทั้ง ๕ ด้าน พบว่า มีความแตกต่างกันทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน^{๑๑๒}

วิเชียร กระพีแดง ศึกษาเรื่อง “การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา แนวทางการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนทั้ง ๕ ด้านคือ ด้านการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ด้านการส่งเสริมสัมพันธภาพระหว่างบุคลากรในสถานศึกษา ด้านการจัดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมด้านการบริหารงานสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา และด้านความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม ทุกด้านมีการปฏิบัติในระดับดีมาก ส่วนปัญหาและอุปสรรคการจัดกิจกรรมโดยภาพรวมทั้งหมดมีปัญหาในระดับน้อย แต่ในด้านการร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ข้อเสนอแนะการจัดกิจกรรมคือ ควรจัดงานด้านวิชาการที่เกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้นักเรียนได้เลือกเรียนอย่างหลากหลาย และควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมให้ชัดเจนร่วมถึงการจัดอบรมเป็นหมู่คณะ ซึ่งจากการสังเกตสภาพที่ปรากฏจริงโดยภาพรวมสิ่งที่ควรได้รับการแก้ไขคือ ห้องเรียน ห้องประชุม และห้องส้วม^{๑๑๓}

^{๑๑๒} พระครูสมุห์ไกรยสิทธิ์ ฐานโกสโล (ทิพม่อม). บทบาทของผู้บริหารและครูอาจารย์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาการบริหารการศึกษา. โครงการบัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๙), หน้า ๙๑ - ๑๐๑.

^{๑๑๓} วิเชียร กระพีแดง. การศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาแนวทางการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อม ศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษา มหาบัณฑิต. (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๓).

สุรพล ศุภรตรีทิเพศ ศึกษาเรื่อง “การศึกษาการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับประถมศึกษา จังหวัดชัยภูมิ” ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และด้านที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ๓ อันดับแรก ได้แก่ ด้านการบำรุงรักษาอาคารสถานที่ ด้านการใช้อาคารสถานที่และด้านการควบคุมดูแลอาคารสถานที่ ส่วนปัญหาการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม ในภาพรวมมีปัญหาอยู่ในระดับน้อยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน มีปัญหาอยู่ในระดับน้อยทั้ง ๔ ด้าน ระดับปานกลาง ๑ ด้าน และด้านที่มีปัญหาระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านการจัดสร้างอาคารสถานที่ แนวทางการแก้ปัญหาการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม คือ การจัดทำงบประมาณมาสนับสนุนงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม ผู้บริหารสถานศึกษาดำเนินการตามกระบวนการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการบริหารจัดการ การรื้อถอนอาคารเก่าที่ชำรุด ดำเนินการตามระเบียบว่าด้วยการพัสดุและได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การใช้อาคารสถานที่ ดำเนินการโดยให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมรับผิดชอบอาคารสถานที่ ส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ให้คณะครู นักเรียน ชุมชนมาใช้ห้องและอาคารสถานที่ การควบคุมและป้องกันอัคคีภัย ดำเนินการตามระเบียบว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาความปลอดภัย ควบคุมและป้องกันอัคคีภัย^{๑๑๔}

อัมพร สุทธิกลม ศึกษาเรื่อง “สภาพการบริหารอาคารสถานที่และการจัดสิ่งแวดล้อมตามทัศนะของผู้บริหารและครูโรงเรียนนารายณ์วิทยา” ผลการวิจัยพบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมากทั้ง ๒ ด้าน ในด้านการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน มีคะแนนเฉลี่ยสูง เมื่อพิจารณาตามรายข้อพบว่า ป้ายชื่อโรงเรียนเขียนด้วยอักษรมองเห็นชัดเจน อ่านง่าย อยู่ในสภาพเรียบร้อย คงทนถาวร โต๊ะ เก้าอี้ สะอาดมั่นคง แข็งแรง มีขนาดพอเหมาะกับขนาดร่างกายและวัยของนักเรียนและมีจำนวนเพียงพอ มีรั้วโรงเรียนเป็นแนวเขตที่ตั้งของโรงเรียน ส่วนด้านการบริหารงานอาคารสถานที่ อาคารเรียนที่คงทน แข็งแรง ปลอดภัย ในห้องเรียนมีโต๊ะ เก้าอี้และอุปกรณ์ประจำห้องเรียนอย่างเพียงพอกับจำนวนนักเรียน มีอุปกรณ์ให้แสงสว่างและสิ่งอำนวยความสะดวกทุกห้อง ทุกอาคารอย่างเพียงพอ^{๑๑๕}

^{๑๑๔} สุรพล ศุภรตรีทิเพศ. “การศึกษาการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา จังหวัดชัยภูมิ”. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*. (สาขาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๒ - ๑๑๑.

^{๑๑๕} อัมพร สุทธิกลม. สภาพการบริหารงานอาคารสถานที่และการจัดสิ่งแวดล้อมตามทัศนะของผู้บริหารและครูโรงเรียนนารายณ์วิทยา อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*. (สาขาการบริหารการศึกษา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๐), หน้า ๘๑ - ๘๕.

จุรีรัตน์ แถบเงิน ศึกษาเรื่อง “การจัดสิ่งแวดล้อมตามแนวปฏิบัติการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย” ผลการวิจัยพบว่า ระดับการปฏิบัติการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษา เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า การปฏิบัติอยู่ในระดับสูง พบว่าแนวทางในการประหยัดน้ำ ประหยัดไฟฟ้า และการกำจัดขยะ เป็นสัดส่วนมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าการจัดอบรมเกี่ยวกับการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้กับบุคลากรในโรงเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้เกิดการปฏิบัติการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมากขึ้น และเพื่อให้การดำเนินการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษาประสบผลสำเร็จ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด/อำเภอ/กิ่งอำเภอ ควรจัดแผนงาน/โครงการอบรมด้านสิ่งแวดล้อมให้กับบุคลากรในโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องให้ทั่วถึงและควรสนับสนุนด้านงบประมาณในการดำเนินการแก่โรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนควรกำกับติดตามการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ครูผู้ปฏิบัติการสอนควรนำความรู้และแนวปฏิบัติที่ได้จากผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผนพัฒนาการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อม^{๑๑๖}

สำอองค์ เหมาะะประมาณ ศึกษาเรื่อง “การศึกษาการบริหารสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา, กรมศึกษาโรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน” ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูปฏิบัติการ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภช ฯ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างผู้บริหารโรงเรียนและครูปฏิบัติการ พบว่า ทั้งผู้บริหารโรงเรียนและครูมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑^{๑๑๗}

ขวลิต คำราม ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาสภาพการดำเนินงานจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนการสอนของโรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุโขทัย เขต ๒” ผลการวิจัยพบว่า สภาพการดำเนินงานจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนการสอนของโรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุโขทัย เขต ๒ พบว่า ด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนอยู่ในระดับมาก ด้านการจัดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก และด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการประสานความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง^{๑๑๘}

^{๑๑๖} จุรีรัตน์ แถบเงิน. “การจัดสิ่งแวดล้อมตามแนวปฏิบัติการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, สำนักงานบัณฑิตศึกษา : สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๖๒ - ๑๗๙.

^{๑๑๗} สำอองค์ เหมาะะประมาณ, “การศึกษาการบริหารสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา : กรมศึกษาโรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน”. ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาการบริหารการศึกษา, โครงการบัณฑิตศึกษา : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๖), หน้า ๘๒ - ๙๑.

^{๑๑๘} ขวลิต คำราม, การศึกษาสภาพการดำเนินงานจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนการสอนของโรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุโขทัย เขต ๒, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ๒๕๕๑).

ณัฐยานี พลศรีเมือง ศึกษาเรื่อง “การบริหารงานสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน โรงเรียนในศูนย์เครือข่ายการศึกษา ตำบลเวียงเชียงของ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต ๔” ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารงานสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนของโรงเรียนในศูนย์ฯ ในด้านการบริหารจัดการมีการปฏิบัติในระดับปานกลาง ด้านการจัดการเรียนรู้มีการปฏิบัติในระดับมาก ด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ มีการปฏิบัติในระดับมาก และด้านสัมพันธ์ชุมชน มีการปฏิบัติในระดับปานกลาง^{๑๑๙}

สุบิน นนทิจันทร์ ศึกษาเรื่อง “การดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชัยภูมิ เขต ๑-๓” ผลการวิจัยพบว่า สภาพการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน โดยภาพรวมมีการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในระดับน้อย ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานตามเพศ ตำแหน่งหน้าที่ และขนาดของโรงเรียน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน ด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ และปัญหาการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน โดยภาพรวมพบว่า ด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นด้านที่มีปัญหาการดำเนินการมากที่สุด และด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษามีปัญหาน้อยที่สุด^{๑๒๐}

ชยุต พนมยันตร์ ศึกษาเรื่อง “ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนต่อสภาพแวดล้อมในโรงเรียนนนทรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากทม.เขต ๒” ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง และเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ มีความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมในโรงเรียนอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านการเรียนการสอน ในระดับมาก และด้านกลุ่มเพื่อน ด้านการบริหาร ด้านอาคารสถานที่ ตามลำดับ และเมื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมแล้ว ส่วนใหญ่มีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และเมื่อเปรียบเทียบเป็นรายด้านพบว่า ด้านการเรียนการสอน ด้านกลุ่มเพื่อน ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านการบริหารและด้านอาคารสถานที่ ส่วนใหญ่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕^{๑๒๑}

^{๑๑๙} ณัฐยานี พลศรีเมือง. “การบริหารงานสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน โรงเรียนในศูนย์เครือข่ายการศึกษา ตำบลเวียงเชียงของ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต ๔”. *การศึกษาอิสระครุศาสตรมหาบัณฑิต*. (สาขาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๙ - ๕๓.

^{๑๒๐} สุบิน นนทิจันทร์. “การดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชัยภูมิ เขต ๑ - ๓”. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*. (สาขาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๔๘) หน้า ๗๔ - ๘๔.

^{๑๒๑} ชยุต พนมยันตร์. ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อสภาพแวดล้อมในโรงเรียนนนทรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๒. *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๗๒ - ๗๗.

เฉลียว กล้าหาญ ศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ ๑ - ๒ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับคือ การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ด้านการบริหารจัดการ และด้านการจัดการเรียนการสอน ซึ่งปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาที่พบมากที่สุดในแต่ละด้าน ในด้านการจัดการเรียนการสอน คือการจัดการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมยังไม่มีหลากหลายในการบูรณาการ แนวทางแก้ปัญหาคือควรวางแผนการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม บรรจุในหลักสูตรสถานศึกษา รองลงมาเป็นปัญหาด้านการบริหารจัดการคือ ผู้รับผิดชอบไม่มีความถนัดในงานที่ได้รับมอบหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา แนวทางแก้ไขปัญหาคือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรจัดฝึกอบรมเกี่ยวกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา ปัญหาด้านการจัดสิ่งแวดล้อมทางกายภาพคือ พื้นที่โรงเรียนถูกน้ำท่วมทุกปี ไม่สามารถจัดการด้านสิ่งแวดล้อมได้ แนวทางแก้ไขคือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการแก้ไขปัญหาคือทุกภัยในสถานศึกษา^{๑๒๒}

วินัย ศรีจันทิก ศึกษาเรื่อง “การศึกษาการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๒” ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากเช่นกัน ด้านการควบคุมดูแลอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม และประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ การประเมินผลการใช้อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม แนวทางในการแก้ปัญหาการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ในด้านบุคลากร ควรมีการจัดประชุมวางแผนกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ให้การนิเทศกำหนดขอบเขตการสร้างเครื่องมือ จัดอบรมเชิงปฏิบัติการและประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ด้านงบประมาณ ควรมีการประชุมคณะกรรมการ แต่งตั้งคณะกรรมการกำกับ ติดตามการจัดสรรงบประมาณ สร้างความตระหนักให้บุคลากรใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ระดมทรัพยากรและสรรพกำลังจากภายนอกมาสนับสนุน จัดกิจกรรมหารายได้ร่วมกับศิษย์เก่าและภาคีเครือข่ายอุปถัมภ์ของโรงเรียน ด้านวัสดุอุปกรณ์ ควรมีการจัดทำแผนการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ให้เพียงพอและมีคุณภาพ แต่งตั้งคณะกรรมการจัดซื้อ จัดจ้าง ประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อขอและจัดสรรงบประมาณที่จำเป็น นำวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้แล้วบางประเภทมารีไซเคิลใช้ใหม่ และจัดหาวัสดุอุปกรณ์จากธรรมชาติที่หาได้โดยง่ายหรือที่มีอยู่ในท้องถิ่น ด้านการจัดการ ควรมีการประชุมวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันเพื่อจัดทำแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม กำหนดปฏิทินการนิเทศ ติดตามและประเมินผลโดยให้ชุมชน

^{๑๒๒} เฉลียว กล้าหาญ. “บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ ๑-๒ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี. ๒๕๕๐), หน้า ๖๗ - ๗๘.

มีส่วนร่วม จัดให้ความรู้ การสรุปรายงานต่อคณะกรรมการสถานศึกษาและบุคลากรในโรงเรียน และควรใช้ระบบการบริหารงานแบบวงจรคุณภาพของ Damming^{๑๒๓}

เสถียร เลิศอวาส ศึกษาเรื่อง “การจัดการสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๒” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ๖ โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก อันดับแรกได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ รองลงมาได้แก่ ด้านกายภาพ และด้านการจัดการเรียนการสอน ส่วนระดับการจัดการสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งงานและขนาดของสถานศึกษา อยู่ในระดับมากและไม่มี ความแตกต่างกัน ทั้งนี้ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๒๔}

ณัฐกานต์ เชียงตุง ศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการกิจกรรมรักษาสีสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน, กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านท่าบ่อ (บ่อศรีรัตนอำนวย) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครพนม เขต ๒” ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนบ้านท่าบ่อ (บ่อศรีรัตนอำนวย) ทั้ง ๕ ด้าน คือ ด้านการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในสถานศึกษา ด้านการจัดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสีสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา ด้านการบริหารงานสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา และด้านการร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า มีการดำเนินงานครอบคลุมงานสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน การดำเนินการเป็นระบบต่อเนื่อง มีสรุปผลการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมของบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา มีสัมพันธภาพที่ดี บุคลากรในโรงเรียนตระหนักถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ส่วนความต้องการในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมคือ จำเป็นต้องมีการปลูกฝังจิตสำนึกของนักเรียน และบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาให้เกิดความตระหนักในการรักษาสีสิ่งแวดล้อมทั้งในและนอกโรงเรียนอย่างยิ่งยวดตลอดไป กระบวนการบริหารจัดการการจัดกิจกรรมรักษาสีสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในสถานศึกษา ด้านการจัดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสีสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุดและโดยรวมอยู่ในระดับมาก^{๑๒๕}

^{๑๒๓} วินัย ศรีจันทิก. “การศึกษาการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๒”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. (สาขาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๘ - ๑๗๖.

^{๑๒๔} เสถียร เลิศอวาส. การจัดการสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๒. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. ๒๕๕๐), หน้า ๔๙ - ๕๓.

^{๑๒๕} ณัฐกานต์ เชียงตุง. “การบริหารจัดการกิจกรรมรักษาสีสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน, กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านท่าบ่อ (บ่อศรีรัตนอำนวย) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครพนม เขต ๒”. **ปริญญาคุศาสตรมหาบัณฑิต**. (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓๔ - ๒๔๖.

บรรหาร เทียมเมฆ ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาสภาพแวดล้อมของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่า^{๑๒๖}

๑) สภาพแวดล้อมของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมด้านกายภาพ สภาพแวดล้อมมีความเหมาะสม อยู่ในระดับดีมาก ส่วนด้านการบริหาร และด้านวิชาการมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง

๒) ผลการเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา จำแนกตามสถานที่ตั้งของโรงเรียน พบว่า ด้านกายภาพ ด้านการบริหาร และด้านวิชาการ มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยโรงเรียนที่ตั้งในเขตเทศบาลจัดสภาพแวดล้อมได้เหมาะสมกว่าโรงเรียนที่ตั้งอยู่นอกเขตเทศบาล

ชาตรี แก้วมา ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาปัญหาการบริหารอาคารสถานที่ และศึกษา สภาพแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสกลนคร ผลการวิจัยพบว่า^{๑๒๗}

๑) ฝ่ายบริหารโดยรวม ฝ่ายบริหารในโรงเรียนขนาดกลาง และฝ่ายบริหารในโรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหาในการบริหารอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยภาพรวมเป็นรายด้าน ทั้ง ๑๐ ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง แต่ฝ่ายบริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่มีปัญหาโดยภาพรวมและ ๙ ด้าน อยู่ในระดับดีมากและมีปัญหาเฉพาะด้าน การบริหารบริเวณโรงเรียนอยู่ในระดับปานกลาง

๒) ฝ่ายบริหารโรงเรียนในระดับต่างกัน มีปัญหาการบริหารอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม โดยภาพรวมและเป็นรายด้าน ๘ ด้าน ไม่แตกต่างกัน แต่มีปัญหาอีก ๒ ด้าน ที่เหลือแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยฝ่ายบริหารโรงเรียนขนาดใหญ่มีปัญหาด้านการบริหารอาคารโรงฝึกงาน และด้านการบริหารอาคารหอประชุมมากกว่าผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก และผู้บริหารโรงเรียนขนาดใหญ่ มีปัญหาด้านการบริหารอาคารหอประชุมมากกว่าผู้บริหารโรงเรียนขนาดกลาง

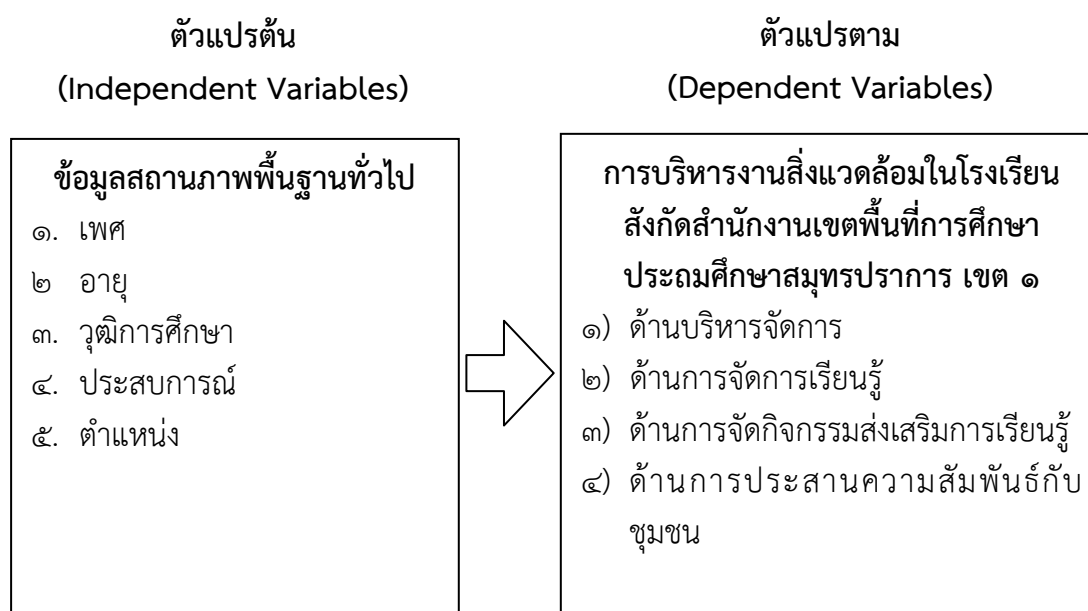
^{๑๒๖} บรรหาร เทียมเมฆ, ศึกษาสภาพแวดล้อมของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา, **งานนิพนธ์ กศ.ม.**, (สาขาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

^{๑๒๗} ชาตรี แก้วมา, การศึกษาปัญหาการบริหารอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสกลนคร, **ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.**, (สาขาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒), บทคัดย่อ.

สรุปแนวคิดจากงานวิจัยนั้นพบว่า การบริหารงานในด้านสิ่งแวดล้อมนั้นสิ่งจำเป็นต่อการบริหารได้แก่ ความประสานความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายดำเนินการร่วมถึงการประสานงานจากบุคคลทั่วไปภายในและภายนอกชุมชน และในการบริหารงานด้านสิ่งแวดล้อมภายในสถานศึกษานั้นสิ่งจำเป็นต่อผู้เรียนคือการใช้ประสบการณ์ตรง คือการจัดกิจกรรมหรือการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น และการมอบหมายงานให้กับบุคลากรที่ชัดเจน และนอกจากนี้การให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการแสดงออก เพื่อเป็นการสร้างความตระหนักให้กับทุกภาคส่วนได้เกิดขึ้น และรู้จักการระวังกษาพร้อมทั้งคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นต่อไป

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบริหารสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต ๑” โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วย ตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables)^{๑๒๘} ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑ กรอบแสดงแนวคิดในการวิจัย

^{๑๒๘} มาณพ สุทธิศิลป์. แนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน, หน่วยศึกษานิเทศก์เชียงราย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. หน้า ๔๗ - ๑๒๑. .